

Ton Nabben, Melissa Boekholt & Annemieke Benschop

Regiomonitor drugs en risicojongeren

Antenne 22-23 Nederland

ANTENNE NEDERLAND

Regiomonitor drugs en risicjongeren 2022-2023

Ton Nabben

Melissa Boekholt

Coördinatie Grootstedelijke Vraagstukken – Faculteit Maatschappij en Recht

Annemieke Benschop

Urban Vitality – Faculteit Gezondheid

Met medewerking van:

David Asberg

Fe Bloema

Floris Brocaar

Louis Hochstenbach

Xandra van 't Hull

Elina Janse

Remco de Jong

Olga Kruise

Evelien Mettievier Meijer

Irmgard Poelmans

Arantxa Polak

Kars Schuiten

Tanja Stuiver

Rob Voermans

Nikita van Taarling

Patrick van Zon

&

Dirk J Korf

VOORWOORD.....	3
1 MONITOR DRUGS EN RISICOGROEPEN	4
2 MILIEU EN RISICOFACTOREN	9
3 GEDRAG, OVERLAST & DELINQUENTIE	22
4 GROEPSVORMING, CULTURELE VERSCHILLEN EN DOMEINEN VAN GEBRUIK.....	33
5 MIDDELENGEBRUIK: VIER PROFIELEN	39
6 ALCOHOL EN NICOTINE	48
7 CANNABIS.....	60
8 STIMULANTIA	68
9 NARCOSEMIDDELEN.....	80
10 OVERIGE MIDDELEN	90
11 PROFESSIONALS & PREVENTIE	94
12 CONCLUSIES	100
REFERENTIES	110
TABELLEN.....	116

Omslagontwerp: Anne Toledo

Omslagfoto: Halfpipe - Kim Kaminski / Nationale Beeldbank

Nabben T, Boekholt M & Benschop A (2024) *Antenne Nederland: Regiomonitor drugs en risicjongeren 2022-2023*. Hogeschool van Amsterdam.

Dit onderzoek is uitgevoerd door de Hogeschool van Amsterdam, in opdracht van Verslavingskunde Nederland (VKN), met financiering van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS).

VOORWOORD

Voor u ligt de derde regiomonitor rond middelengebruik en risicjongeren. Deze meting vond ruim een jaar na het opheffen van alle coronarestricties plaats en schetst een actueel beeld van deze jongeren, verteld door (ambulant) jongeren- en straathoekwerkers. Vanaf de frontlinies van het sociale domein vertellen ze over de huidige leefwerelden van minderjarige jongeren en jongvolwassenen in vinexwijken en arme volksbuurten, in dun- en dichtbevolkte delen van het land én over plekken waar ze elkaar treffen en soms ook alcohol en drugs gebruiken: van keet tot voetbaltribune, van de straat tot clubs en raves. Naast regionale en culturele verschillen in werk en vrijetijd zijn er ook overeenkomsten tussen groepen en leefwerelden verspreid over dorpen en steden in Nederland.

De regiomonitor ondersteunt professionals en beleidsmakers in het sociale- en veiligheidsdomein bij het begrijpen en duiden van alcohol- en drugsgebruik in risicogroepen die beginnen te experimenteren of al fors gebruiken, met alle gezondheidsrisico's van dien. Door het interregionale karakter biedt het kansen om over de eigen grenzen te kijken en te vergelijken. Drugsmarkten houden zich niet aan fysieke grenzen, net als veel jongeren die in het weekend op zoek gaan naar vertier en stad en land afreizen. Er zijn ook jongeren die het liever dichterbij zoeken in het lokale café, bij de dorpsdealer thuis, samen met vrienden in de keet, op de veranda of bij de visvijver; al dan niet vergezeld met een biertje, joint of lachgasballon. Of misschien nog sterker met lijntjes ketamine, cocaïne of 3-MMC.

In hoofdstuk 1 komt de methodische aanpak aan bod. Naast de wens van voldoende geografische verspreiding, wordt ingegaan op de selectie van professionals en specifieke groepen risicjongeren. In hoofdstuk 2 komen de groepskenmerken (leeftijd, etniciteit en sekse) aan bod, evenals school, vervolgopleiding en werk. De thuissituatie en woonomgeving, en ook risicofactoren hierbinnen, werpen meer licht op verschillende leefgebieden van jongeren. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op psychosociaal gedrag, overlast, de mate van en verschillende vormen van delinquentie die in de groepen een (kleine of een grotere) rol spelen. Net als in het tweede hoofdstuk benoemen de professionals daarbij de negatieve maar ook positieve ontwikkelingen in groepen. In hoofdstuk 4 en 5 ligt de focus op drugsculturen in steden en dorpen en komen daarbij tot een typologie van vier groepen: eigenheimers, gangsta's, expressionisten en getroebleerden. In de hoofdstukken 6 t/m 10 komen achtereenvolgens alcohol en nicotine, cannabis, stimulantia, narcosemiddelen en ten slotte de overige middelen aan bod. In hoofdstuk 11 maken professionals de balans op en wordt er gekeken naar pluspunten en verbeterpunten met betrekking tot de aanpak en het bespreekbaar maken van (problematisch) middelengebruik in groepen die daar, zo blijkt, lang niet altijd op zitten te wachten. We eindigen in hoofdstuk 12 met conclusies.

1 MONITOR DRUGS EN RISICOGROEPEN

INLEIDING	4
1.1 DE DERDE REGIOMONITOR.....	4
1.2 METHODISCHE AANPAK REGIOMONITOR	5
SELECTIE VAN RISICOGROEPEN EN PROFESSIONALS	6
1.3 GEREALISEERDE INTERVIEWS	7
MUTATIES IN DE DERDE METING.....	8

INLEIDING

Dit is de derde regiomonitor die in opdracht van Verslavingskunde Nederland (VKN) is uitgevoerd door onderzoekers van de Hogeschool van Amsterdam, in samenwerking met preventiewerkers van verschillende verslavingsinstellingen. De eerste meting vond plaats in 2019. In de tweede meting (2020-2021) moesten professionals in het veld het nodige kunst en vliegwerk verrichten om contact te blijven houden met jongeren die door de coronacrisis op drift waren geraakt. Deskundigen maakten zich zorgen over de 'covidgeneratie' van jongeren/studenten die vastliepen door de lange beperking van hun bewegingsvrijheid.¹ De derde meting (2022-2023) verliep gelukkig in rustiger vaarwater.

1.1 DE DERDE REGIOMONITOR

In deze derde regiomonitor berichten wij wederom op basis van verhalen (kennis en ervaringen) en impressies van professionals 'aan het front' over drugsgebruik en risico's bij kwetsbare jongeren in hun werkveld. Het doel is het volgen en sensibiliseren van ontwikkelingen in middelengebruik binnen de context van (beginnend) problematisch gebruik in kwetsbare groepen die in uitgaanssettings alsook daarbuiten actief experimenteren met middelen. Een regiomonitor kan sneller inspelen op recente (problematische) ontwikkelingen bij (vaak) moeilijk bereikbare kwetsbare groepen. Daarbij hanteren we het drug-set-setting model en staat niet alleen de aard van gebruik (drug) centraal, maar kijken we ook naar risicofactoren en kenmerken van de gebruikers (set) in relatie tot hun omgeving (setting).

Een kwalitatieve monitor als deze wordt door de VKN als een belangrijke aanvulling gezien op kwantitatief onderzoek, omdat preventie zodoende adequater kan anticiperen en reageren op (nieuwe) ontwikkelingen in gebruik en risicogedrag. Door het systematisch in kaart brengen van risicogroepen en hun middelengebruik zijn verslavingsinstellingen beter in staat om meer gerichte preventie te geven. Het overstijgende belang is dat de deelnemende partijen een

---

¹ Brink et al. 2021.

rijker, breder en betrouwbaarder beeld krijgen van (beginnend) problematisch drugsgebruik in vergelijkbare groepen en milieus. Deze gezamenlijke transregionale monitor dient als een landelijke standaard voor verslavingspreventie om goed zicht te kunnen houden op ontwikkelingen in problematisch middelengebruik bij jonge risicogroepen; een belangrijke doelgroep voor de verslavingspreventie.

Trends, geruchten, signalen en hypes

De regiomonitor is bedoeld om (1) op landelijk niveau systematische informatie te geven over ontwikkelingen in het middelengebruik bij risicojongeren en (2) daarbij dient deze informatie bruikbaar te zijn voor preventie en beleid. Deze monitor richt zich primair op groepen waar met de bestaande systemen geen of onvoldoende zicht op bestaat. Een centraal begrip in deze studie is: trend. Dit moet duidelijk onderscheiden worden van drie andere begrippen: signalen, geruchten en hypes.²

- **Trends** zijn wanneer van elkaar onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard en omvang van middelengebruik waarne-men.
- **Signalen** zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen in middelengebruik.
- **Geruchten** zijn berichten die niet verifieerbaar en soms empirisch pertinent onjuist zijn.
- **Hypes** zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat doorgaans toch vooral om anekdotische verhalen die vaak in de media worden opgeklopt.

1.2 METHODISCHE AANPAK REGIOMONITOR

De regiomonitor is gebaseerd op interviews waarin professionals worden bevraagd over risicogroepen. De interviews worden uitgevoerd door preventiewerkers van instellingen voor verslavingszorg verspreid over het land. VKN lobbyt binnen het netwerk van verslavingsinstellingen voor deelname aan de regiomonitor. Voor de start van de dataverzameling wordt een kernteam gevormd van de onderzoekers en één lid van elke deelnemende instelling. In dit kernteam worden onderzoeksopzet, selectiecriteria en de topiclijst voor het interview uitgelegd en besproken. De kernteamleden dragen vervolgens zorg voor de selectie van risicogroepen en te interviewen professionals, de uitvoering van de interviews, en het retourneren van de ingevulde topiclijsten aan de onderzoekers. Dit kunnen zij zelf doen of (deels) delegeren aan (collega-)preventiewerkers binnen hun instelling. Aan het eind van het onderzoek zorgen de kernteamleden voor terugkoppeling van de bevindingen naar de eigen instelling én naar de professionals die geïnterviewd zijn.

---

² Definities van deze begrippen zijn ontleend aan de Antenne monitor (Nabben & Benschop, 2020).

Deze aanpak zorgt voor uniformiteit en vergelijkbaarheid in de methodiek qua doelgroepen, dataverzameling en verslaglegging, terwijl er ook ruimte blijft voor regionale toespitsing en duiding.

In de bijeenkomst van het kernteam voorafgaand aan de derde meting werden ter opfrissing de belangrijkste bevindingen van de tweede meting gepresenteerd. Naast onderzoeksopzet, selectiecriteria en topiclijst, was er extra aandacht voor de verslaglegging van interviews door preventiewerkers buiten het kernteam.

SELECTIE VAN RISICOGROEPEN EN PROFESSIONALS

In het kernteam zijn inclusiecriteria opgesteld om meer focus te krijgen bij het zoeken van risicogroepen en geschikte professionals.

Inclusiecriteria voor **risicogroepen** zijn:

- De groep bestaat minimaal een jaar en moet uit ten minste 10 personen bestaan.³
- Een ruime meerderheid van de groep zit in de leeftijdsrange 16-28 jaar.
- De groep brengt met enige regelmaat de vrije tijd door in het publieke domein (o.a. straat, park, winkelcentrum) het institutionele domein (o.a. jongerencentra, jeugdopvang) of in het uitgaansdomein (o.a. shishalounges, cafés, coffeeshops, en clubs of festivals).
- De groep is bekend met middelengebruik. Alcohol en/of cannabis zijn geaccepteerd en er is ook (ruime) ervaring met andere middelen (o.a. ecstasy, cocaïne, GHB, ketamine of lachgas).
- Er is sprake van problematiek op ten minste één van de volgende drie terreinen. De problematiek hoeft niet voor de gehele groep te gelden, maar kan zich ook in subgroepen voordoen:
  - Problematisch en/of excessief/fors drugsgebruik op locatie of elders; gezondheidsincidenten; afhankelijkheid.
  - Meervoudige problematiek in de directe (familie), institutionele (school) of sociale omgeving (vriendengroep).
  - Overlast c.q. criminele problematiek (dealen, runnen, inbraak; High Impact Crime).

Criteria voor te interviewen **professionals** zijn:

- De professional (o.a. ambulante/outreaching preventie- c.q. jongerenwerker) werkt op rootsniveau (dicht bij de groep) en is als 'frontwerker' goed bekend met het werkveld;
- heeft een goede toegang tot groepen en/of scenes en de vaardigheid om (ook) contacten te leggen met moeilijk bereikbare en/of gemarginaliseerde groepen;
- moet voldoende zicht hebben op het middelengebruik in een groep en een begrip hebben van de context (drug, set en setting);

---

³ In sommige gevallen gaat het om verschillende fracties van jongeren die door de professional als één groep worden gezien.

- heeft ook zicht op risicofactoren in andere leefgebieden (o.a. milieu, gezin, straatleven) en kan tevens iets vertellen over delicten die door de groep gepleegd worden.

Het vinden van risicogroepen startte meestal met het vinden van professionals, omdat zij degene zijn die aan de hand van de inclusiecriteria kunnen aangeven of, en zo ja waar, dergelijke groepen bestaan.

1.3 GEREALISEERDE INTERVIEWS

Tien verslavingsinstellingen hebben deelgenomen aan de derde meting van deze regiomonitor, actief in het noorden, oosten, zuiden en westen van Nederland. Het uitgangspunt van de regioverdeelsleutel is dat elke verslavingsinstelling in de eigen regio op zoek gaat naar 4 risicogroepen, verdeeld over 2 dorpen en 2 steden in dicht- en dunbevolkte gemeenten en verspreid over de regio. In de derde meting werd ernaar gestreefd dat elke provincie vertegenwoordigd zou worden, inclusief Flevoland en Zeeland die er in de tweede meting niet bij zaten. Het is deze meting wel gelukt deze provincies mee te nemen, maar helaas ontbreken nu Groningen en Overijssel.

De oorspronkelijke interviewperiode duurde van januari tot en met april 2023, maar werd met een maand verlengd. Verschillende leden uit het kernteam lieten tussendoor weten dat professionals zich soms op het laatste moment terugtrokken voor het interview. Bij een instelling werden de geplande interviews bij de werkoverdracht niet doorgegeven, zodat er op het allerlaatste moment nog interviews moesten worden gedaan. Ook ziekte speelde een rol, waardoor enkele interviews kwamen te vervallen.

Uiteindelijk werden 29 interviews gerealiseerd. De meeste interviews werden face-to-face afgenomen; twee interviews werden telefonisch of via videobellen gedaan.

Figuur 1.1 Regio-indeling en aantal groepen in dorpen en steden

Regio	Instellingen	Provincies	Groepen		
			Stad	Dorp	Totaal
Noord	VNN	Drenthe (DR)	1		1
	VNN	Friesland (FR)		1	1
	Brijder	Waddeneiland (NH)		1	1
Oost	Iriszorg	Gelderland (GE)	2	2	4
	Tactus	Gelderland (GE)	1	1	2
Zuid	Mondriaan	Limburg (LI)	3	1	4
	Novadic/Kentron	Noord-Brabant (NB)	2	2	4
	St. Ontmoeting	Zuid-Holland (ZH)		1	1
	Emergis	Zeeland (ZE)	1		1
West	Brijder	Noord-Holland (NH)	2		2
	Brijder	Zuid-Holland (ZH)		1	1
	Indigo	Zuid-Holland (ZH)	1	1	2
	Jellinek	Utrecht (UT)	2		2
	Tactus	Flevoland (FL)	1		1
	Jellinek	Noord-Holland (NH)	2		2
Gerealiseerd	10 instellingen	10 provincies	18	11	29 groepen

Het streven naar een evenwicht van evenveel dorpen en steden is niet geheel gelukt. Het vinden van geschikte professionals en dito groepen in een regio is soms moeilijker dan vooraf gedacht. Krap twee derde van de groepen (n=18) komt uit een grote of kleinere stad en ruim een derde (n=11) uit een dorp.

MUTATIES IN DE DERDE METING

Omdat monitoronderzoek gebaat is bij continuering van de dataverzameling, benaderden de kernteamleden of hun collega's voor de derde meting allereerst professionals in hun regio die ook in de tweede meting werden bevraagd om hen weer over dezelfde risicogroep te interviewen. Hoewel er minder turbulentie is in het werkveld nu de coronacrisis in bedwang is, jongerencentra weer open zijn en jongerengroepen zich weer vaker laten zien in het publieke domein, lukte het naar verwachting maar ten dele om dezelfde groepen en professionals in de monitor te betrekken. Enerzijds omdat jongerengroepen nogal fluide zijn; ze vallen uiteen, versmelten met andere groepen of lossen simpelweg op. Soms werd een groep gedecimeerd als gevolg van een speciale groepsaanpak en het oppakken van enkele kopstukken.⁴ Er zijn ook groepen met wortels in de uitgaanscultuur die professionals sinds de heropening van het uitgaansleven in het weekend weer minder in de buurt zien. Anderzijds waren er professionals vertrokken (al dan niet opgevolgd door een vervanger) of ze hadden een groep onder hun hoede die niet meer voldeed aan de inclusiecriteria.

- 3 professionals uit de tweede meting vertellen in de derde meting over (praktisch) dezelfde groep als in de tweede meting
- 2 professionals uit de tweede meting zijn vervangen door een collega die in de derde meting vertelt over (praktisch) dezelfde groep als in de tweede meting
- 3 professionals uit de tweede meting vertellen in de derde meting over een nieuwe groep in dezelfde regio
- 21 professionals zijn nieuw in de derde meting en vertellen ook over nieuwe groepen

Een groot deel van de risicogroepen is dus nieuw, maar door de uniforme methodiek en inclusiecriteria wel vergelijkbaar met die uit de vorige meting.

---

⁴ De groepsaanpak is een methodiek waarin politie, gemeente, openbaar ministerie en welzijnswerk gezamenlijk optrekken en waar ingezoomd wordt op jeugdgroepen die bekend zijn bij de politie omdat er meldingen of aangiftes zijn geweest.

2 MILIEU EN RISICOFACTOREN

2.1 GROEPSKENMERKEN.....	9
2.2 SCHOOL, OPLEIDING EN WERK.....	11
SIGNALLEN OPLEIDING EN WERK	12
POSITIEVE ONTWIKKELINGEN	13
NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN	13
2.3 THUISITUATIE & WOONOMGEVING	14
THUISITUATIE EN MILIEU.....	14
PROBLEMATIEK IN DE THUISOMGEVING	15
WOONOMGEVING EN BUURT.....	18
PROBLEMATIEK IN DE WOONOMGEVING	18

INLEIDING

De focus in de regiomonitor ligt op professionals (ambulante, straathoek- en jongerenwerkers) die met kwetsbare jongeren werken, die (vaak) worden aangeduid als 'gemarginaliseerd', 'kansarm', 'crimineel' of 'probleemjeugd', maar soms ook als 'hang- en straatgroepen'.⁵ Deze termen vallen regelmatig als er gediscussieerd wordt over jongeren met een meervoudige problematiek, dan wel die probleemgedrag vertonen in de sfeer van overlast en/of criminaliteit. De termen doen vermoeden dat alle groepen in hetzelfde schuitje zitten. We zullen later zien dat er ook verschillen zijn tussen etnisch witte, gemengde en zwarte groepen in dorpen en steden en in regio's.

In hoofdstuk 1 bespraken we de inclusiecriteria die richtinggevend zijn geweest voor het zoeken en typeren van groepen die nu in dit hoofdstuk worden geïntroduceerd. Kernachtig gezegd gaat het om groepen van ten minste 10 personen (meerderheid 16-27 jaar), die met enige regelmaat hun tijd doorbrengen in het publieke, institutionele of het uitgaansdomein. Ze zijn bekend met het gebruik van alcohol en cannabis maar ook met andere middelen, en bij een subgroep is sprake van soms fors drugsgebruik dan wel meervoudige problematiek.

We willen hier met klem benadrukken dat de besproken risicogroepen niet representatief zijn voor alle jongerengroepen in de regio. Dit laat echter onverlet dat excessief groepsgebruik, drugsgebruik of groepsdelicten eerder in beeld komen bij gemeenten en soms tot interventies (o.a. groepsaanpak) kan leiden.

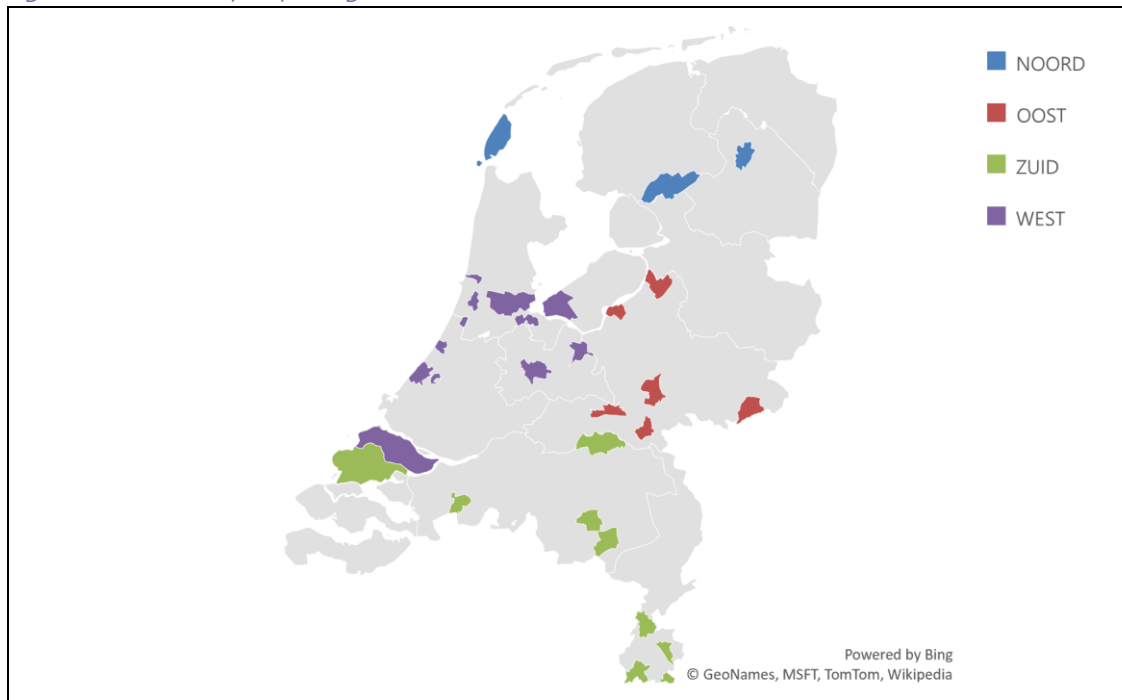
2.1 GROEPSKENMERKEN

In totaal zijn 29 groepen onderzocht in 18 steden en 11 dorpen, verdeeld over 10 provincies die zijn ingedeeld in vier gebieden: Noord, Oost, Zuid en West. Het aantal jongeren per groep

⁵ CBS, 2020; Ferwerda & Van Ham, 2017.

varieert van 10 tot 350 personen; in totaal gaat het om zo'n 1.000 jongeren. Een gemiddelde groep telt ongeveer 20 leden.⁶ Zie *Tabellen* voor een overzicht van de kenmerken per groep. De meeste groepen manifesteren zich op straat, met soms een link naar een onderkomen van het jongerenwerk of plekken in het uitgaansleven.

Figuur 2.1 Groepen per regio

Sekse

Jonge mannen zijn meestal in de meerderheid (70-100%). In twee groepen zitten evenveel jongens als meisjes.

Leeftijd

De leeftijdsverspreiding in alle groepen is tussen de 15 en 27 jaar. In 16 groepen is de gemiddelde leeftijd 16 jaar; bij de andere 13 groepen is de gemiddelde leeftijd ruim 19 jaar.

Etniciteit

Van de 29 groepen zijn er 19 van Nederlandse komaf en 6 groepen met voornamelijk een niet-westerse migratieachtergrond (vooral Marokkaans- en Turks-Nederlandse jongeren). De overige 4 groepen zijn vooral een etnische mix van jongeren met een westerse en/of niet-westerse migratieachtergrond.⁷ In de steden in dichtbevolkte delen van Nederland is de helft in meerderheid van niet-westerse komaf dan wel een etnisch gemixte groep. In de dunbevolkte gebieden en in dorpen zijn de groepen in meerderheid Nederlands (wit).

⁶ Er zijn echter twee grote groepen met 350 en 150 leden.

⁷ Het gaat hier o.a. om Surinaamse, Indonesische, Antilliaanse, Syrische, Somalische en Palestijnse jongeren of jongeren uit Oost-Europa.

2.2 SCHOOL, OPLEIDING EN WERK

Een groot deel van de jongeren gaat nog naar school. Het opleidingsniveau is gevarieerd in sommige groepen, maar door de bank genomen stroomt maar een klein deel door van havo en vwo naar hbo. Een ander deel volgt wegens verzuim, uitval en privéomstandigheden speciaal onderwijs. Opvallend in de verhalen van professionals is dat in een meerderheid van de groepen een afkeer van school bestaat. Een jongerenwerker (RW08ZH) op een Zuid-Hollands eiland schetst een somber beeld. Een grote groep heeft motivatieproblemen en schoolgerelateerde gedragsproblematiek. Er is sprake van veel verzuim en matige tot zorgelijke schoolprestaties bij het overgrote deel van de groep. Een deel blijft zitten, zakt een niveau of valt uit. Sommigen zijn zelfs helemaal gestopt met school. In sommige groepen is het aandeel drop-outs een kwart tot een derde.

Anti-schoolhouding

Veel jongeren zien het nut niet in van school; die is in hun ogen eerder een 'noodzakelijk kwaad' (RO04GE). Ze zijn niet gemotiveerd en/of worden van huis uit niet gestimuleerd. Een toekomstperspectief ontbreekt vaak. Velen hebben geen idee wat ze later willen. Een jongerenwerker in de Betuwe (RO03GE) ziet dat school en studie laag gewaardeerd worden. Diploma's zijn onbelangrijk. Maar je bent pas écht een sukkel als je ook geen werk hebt. Ze zijn van jongs af aan immers gewend om te werken (vaak ongeschoold in de bouw, tuinderijen, slagerijen en machinebouw). Een mentaliteit van werken in plaats van naar school en studeren, wordt door meer professionals gezien. Jongeren met een hekel aan school verdienen liever al op jonge leeftijd, zodat ze kunnen sparen en geld uitgeven. "Ze hebben geen doel voor ogen, behalve op een makkelijke manier veel geld verdienen. Hierdoor is er geen tot weinig motivatie om zich in te zetten op school" (RO06GE).

De straatcultuur sijpelt soms door tot in de klas. Door deze 'anti-schoolmentaliteit' (trappen tegen het leersysteem) botsen jongeren nog wel eens met docenten. Een jongerenwerker in Amsterdam-Noord (RW11NH) ziet dat een flink deel van zijn groep de school niet afmaakt en dat een belabberde thuissituatie vaak de oorzaak hiervan is. De 'vechtersbaasjes' gaan van school naar school en kunnen nergens aarden. "Uiteindelijk komen ze terecht op een speciale school voor probleemkinderen. Ik zie dat de halve vriendengroep elkaar daarvan kent. Ze zijn er ook nog trots op."

Het verzuim in veel groepen is hoog. Docenten en leerplichtambtenaren hebben er een flinke kluit aan. Veel jongeren blijven zitten of gaan van school. Een fors deel wil liever zo snel mogelijk werken en geld verdienen. "Want als drop-outs geld verdienen willen vrienden dat ook" (RW05ZH). Ook in het middelbaar onderwijs is vaak sprake van 'verzuim en verzet' van leerlingen. Er wordt geen huiswerk gemaakt, afspraken met docenten worden niet nagekomen en stages op mbo-4 niveau mislukken. De motivatie is laag. Professionals stippen ook de gedragsproblematiek aan die voortspuit uit een gevoel van onmacht en gebrek aan de juiste begeleiding. Een jongerenwerker in een Haagse volkswijk: "Ze doen hun best, maar ze komen niet echt vooruit omdat ze worstelen met agressie- en concentratieproblemen. Er zijn ook

jongeren waarvan ik vermoed dat ze licht verstandelijk beperkt zijn en daarom niet mee kunnen komen" (RW09ZH).

Lichtpuntjes

Toch zijn er ook lichtpuntjes. De school is tevens een belangrijke ontmoetingsplek voor jongeren die elkaar helpen en ondersteunen op moeilijke momenten. Ze motiveren elkaar bij het halen van een diploma. Professionals zien in deze groepen vaak een sterke betrokkenheid van ouders bij het onderwijs van hun kinderen. "Vanuit huis wordt meegegeven dat ze gewoon naar school moeten. Er zit nog een ouderwetse stempel op" (RW06ZH).

Over de hele linie bezien is de meerderheid praktisch opgeleid (vmbo of mbo-niveau 1-2). Veel stages zijn gericht op praktijkwerk dat in de regio veel voorhanden is. Bijbaantjes zijn vaak gelinkt aan wat het dorp of de buurt te bieden heeft. Jongeren hebben bijbaantjes in de horeca, detailhandel of op de markt, zijn chauffeur of bezorger, werken in de land- en tuinbouw of in de bouw. De streek waarin zij opgroeien bepaalt voor een groot deel ook hun uiteindelijke beroep. De al wat oudere werkende jongeren hebben niet altijd een diploma op zak. Zij switchen continu van baan of zitten langdurig in de bijstand. Een klein deel zit in de criminaliteit en verdient zijn brood in (hard)drugshandel of het verkopen van cannabis, lachgas en snus (tabakpoeder). De straat is populair bij het werven van nieuwe aanwas. Maar ook scholen en jongerencentra worden niet ongemoeid gelaten als wervingsgebied van criminele netwerken. Verschillende professionals zien ook dat het rooskleurig voorgestelde toekomstbeeld van jongeren niet overeenkomt met de werkelijkheid.

"Ze hebben grote wensen voor de toekomst: rijk worden, status, grote auto. Socials als TikTok spelen daar een rol in. Ze bekijken een filmpje over snel rijk worden met bitcoins en dromen dat ze daarna alles kunnen kopen. Door die algoritmes krijgen ze nog meer van dit soort filmpjes en gaan ze erin geloven dat het haalbaar is. Maar de werkelijkheid is dat ze daar ver vanaf zitten. Dat vind ik wel schrijnend." (RO01GE)

SIGNALLEN OPLEIDING EN WERK

We eindigen dit hoofdstuk met signalen. Vooropgesteld dat groepen niet statisch zijn, en qua groepssamenstelling aan verandering onderhevig, werd aan professionals gevraagd welke veranderingen zij (ten opzichte van een jaar geleden) zien, met de focus vooral op onderwijs, opleiding en werk.

In de tweede meting (2020-2021), tijdens de coronacrisis, kampten veel jongeren met een gebrek aan structuur en dagbesteding. Thuis studeren en online-onderwijs was voor sommigen een moeilijke opgave. Het vinden van een stage werd bemoeilijkt voor studenten in het mbo-onderwijs. Een deel stopte met de opleiding of ging uit verveling vaker rondhangen bij vrienden thuis of op straat. Sommigen haalden meer kattenkwaad uit, pleegden kleine vergrijpen of kwamen in opstand tegen de coronamaatregelen. Een deel kreeg het aan de stok met handhavers of werd beboet. Een ander deel pakte juist door en ging aan de slag bij florerende bezorgdiensten van boodschappen, maaltijden en pakketjes.

| VOORWOORD | 1 MONITOR DRUGS EN RISICOGROEPEN | **2 MILIEU EN RISICOFACTOREN** | 3 GEDRAG, OVERLAST & DELINQUENTIE |

| 4 GROEPSVORMING, CULTURELE VERSCHILLEN EN DOMEINEN VAN GEBRUIK | 5 MIDDELENGEBRUIK: VIER PROFIELEN |

| 6 ALCOHOL EN NICOTINE | 7 CANNABIS | 8 STIMULANTIA | 9 NARCOSEMIDDELEN | 10 OVERIGE MIDDELEN |

| 11 PROFESSIONALS & PREVENTIE | 12 CONCLUSIES | REFERENTIES | TABELLEN |

In deze derde meting (2022-2023) zien professionals dat de gevolgen van de coronacrisis bij vooral jongere groepen nog doordreunen. Ook bij jongeren die vóór corona al moeite hadden met het volgen van onderwijs. Anderen pakken met nieuw elan hun leven weer op.

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- **Hervinden van dagelijks ritme.** Sommige groepen zijn veerkrachtig gebleken na corona. De draad wordt weer opgepakt; er wordt minder buiten gehangen. Er zijn minder politiecontacten. Jongeren kunnen makkelijker bijbaantjes vinden. Ze zien hun toekomst weer rooskleuriger in. "Corona heeft ertoe geleid dat ze het belangrijker zijn gaan vinden om bezig te blijven. 90% van de groep gaat weer naar school. De anderen zijn druk met baantjes" (RO02GE).
- **Contacten met professionals.** Op sommige plekken zoeken jongeren weer vaker aansluiting met het straat- en jongerenwerk. Professionals vinden het belangrijk dat jongeren worden uitgedaagd en niet alleen komen om te chillen. Het opbouwen van een nieuwe band (na corona) werpt zijn vruchten af. Naast uitstapjes (naar de Efteling, paintballen) wordt ook verwacht dat ze hun school serieus blijven nemen en werk gaan maken bij het zoeken van een baan.
- **School en toekomst.** Ofschoon een aanzienlijk deel van de jongeren problemen heeft op school of praktijkopleiding, zijn er ook groepen die blij zijn dat ze weer greep op hun leven hebben. Ze voelen meer waardering in het onderwijs en hervinden hun vertrouwen. Wie later wat wil kiezen in het leven, realiseert zich dat het afronden van het voortgezet onderwijs en/of beroepsopleiding een belangrijke stap is om je dromen te verwezenlijken.
- **Heftige incidenten leiden tot meer positief gedrag.** Een heftig incident (drugs, geweld, overlijden etc.) kan ertoe leiden dat de groep juist hechter wordt en voortaan meer op elkaar gaat letten. Dingen worden vaker benoemd en minder weggelachen. De groep realiseert zich (soms in één klap) dat het anders moet. Sommigen zoeken hulp, starten een behandeltraject of nemen afstand van de groep ter bescherming van kwalijke beïnvloeding.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- **Minder ontzag voor gezag en buurtbewoners.** Vooral de jongere groepen (minderjarig tijdens corona) hebben hun draai nog niet gevonden. Ze overschatten zichzelf en denken dat ze de wereld aan kunnen. Ze zijn brutaler geworden. "Ze stellen zich op alsof ze niets te verliezen hebben" (RO06GE). Zoeken eerder confrontatie met gezagsdragers en buurtbewoners. Dit ontardt soms in heftige ruzies en vechtpartijen. In een paar groepen begint de jongste lichterling de oudere groep uit te dagen. Informeel leiderschap wordt betwist.
- **Minder contacten met groepen c.q. individuele jongeren.** Vanwege contactverboden en incidenten zijn sommigen buiten beeld geraakt bij sociaal werk.
- **Bedreiging van buiten de groep.** In een paar groepen worden van buitenaf pogingen gedaan om (kwetsbare) jongeren te ronselen voor illegale 'klusjes'.
- **Moeilijk je draai kunnen vinden.** Een klein deel (van alle groepen) blijft worstelen met de nieuwe werkelijkheid. Lessen worden niet meer gevolgd; het regent onvoldoendes. Ze

nemen school niet (meer) serieus. De weerstand tegen het schoolsysteem is gegroeid. Professionals denken dat het opgelopen schoolverzuim een uitvloeisel is van de corona-periode. Hebben ze een stuk ontwikkeling gemist? Het gaat vooral om groepen in het eerste jaar van het voortgezet onderwijs. Een jongerenwerker in Noord-Veluwe (RO06GE) ziet meer jongeren die niet in het schoolritme kunnen komen en liever hun eigen plan trekken. "Ze komen te laat op school, moeten nablijven en volgen de lessen liever thuis online. Ze voelen geen vrijheid meer maar alleen maar verplichtingen waar ze aan moeten voldoen."

Een jongerenwerker in de bollenstreek ziet een vergelijkbaar patroon, maar hier gaat het om jongeren bij wie ook vóór corona al sprake was van enige gezinsproblematiek.

"Ze zijn minder tolerant geworden. Kunnen school niet aan. Werk is snel te veel. Ze vinden al erg snel dat er veel van ze gevraagd wordt. In coronatijd werd er erg weinig van hen gevraagd. Toen konden ze makkelijker door de regels heen bewegen. Als je een kuchje had hoefde je niet naar school en kon je vaak les volgen in je bed. Of ze deden net of de verbinding slecht was als ze een beurt kregen. Veel excuses die ze nu niet meer kunnen gebruiken." (RW05ZH)

2.3 THUISSITUATIE & WOONOMGEVING

Welke risicofactoren zien de professionals op verschillende leefgebieden van jongeren en heeft dit invloed op de aard van het middelengebruik?⁸ In deze paragraaf bespreken we twee (soms overlappende) leefgebieden: (1) thuissituatie en milieu en (2) woonomgeving en buurt.

In de gesprekken over risicofactoren in de thuissituatie van jongeren geven professionals soms aan dat groepen moeilijk of slechts oppervlakkig bereikbaar zijn en het (heel) lang duurt voordat ze ingang hebben bij een groep. Door het wederzijdse vertrouwen ontstaat op den duur meer zicht in onderliggende hulpvragen.

THUISSITUATIE EN MILIEU

We vroegen aan professionals om het milieu en de thuissituatie van jongeren te beschrijven aan de hand van sociaaleconomische kenmerken, opvoeding en geloof, evenals naar de mentaliteit van denken en doen. Zijn er ook verbanden met middelengebruik en criminaliteit? Jongeren uit milieus met een lage sociaaleconomische status hebben vaak een minder goede gezondheid, deels veroorzaakt door leefstijl en leefomgeving.⁹ We wilden ook weten bij welk percentage van de groep zich wel of (bijna) geen problemen voordoen.¹⁰ In totaal werden er

---

⁸ Biologische, psychologische en sociale factoren kunnen een rol spelen bij verslaving. De leefwerelden in hoofdstuk 2 en 3 zijn onderverdeeld in: (1) thuisomgeving; (2) woonomgeving en (3) psychosociaal gedrag. Met het benoemen van deze domeinen kan de ontwikkeling van een individu of een subgroep worden gezien als een systeem van relaties die deel uitmaakt van zijn of haar omgeving. (Zie: Snoek et al., 2010).

⁹ Sociaaleconomische status wordt onder andere bepaald door indicatoren als materiële omstandigheden van het huishouden (inkomen), vaardigheden, capaciteiten en kennis van de opvoeders (opleidingsniveau), maar ook het sociale netwerk en beroepsstatus in de samenleving. (Schwartz et al., 2020).

¹⁰ We moeten hier wel rekening houden met een subjectief oordeel van de professional. Het is mogelijk dat professionals de mate van risicofactoren in dit domein verschillend interpreteren.

van 27 groepen de scores doorgegeven. Twee professionals scoorden niet omdat zij te weinig wisten over de thuissituatie van de groep.

PROBLEMATIEK IN DE THUISOMGEVING

Professionals signaleren de volgende mate van problematiek in de directe omgeving bij de jongeren in de risicogroepen:¹¹

- In 10 groepen ervaart de meerderheid van de jongeren (55-100%) *geen of weinig problemen* in de directe omgeving.
- In 12 groepen ervaart de meerderheid van de jongeren (55-100%) *wel problemen* in de directe omgeving.¹²
- In 5 groepen heeft de ene helft *wel* en de andere helft *geen problemen*.

De werkelijkheid achter de indeling van de groepen jongeren in bovenstaande drie categorieën is vaak complexer, want er is geen enkele groep waar helemaal niemand een zekere mate van thuisproblemen ervaart. De problematiek in groepen wordt voor een belangrijk deel beïnvloed door de sociaaleconomische status en positie van het gezin. Er zijn groepen vertegenwoordigd waar het grootste deel geen problemen ervaart in de thuissituatie, waar ouders opgeleid zijn, een goed inkomen hebben, in een nette buurt wonen en deel uitmaken van een groot sociaal netwerk met mensen van gelijke smaak. Er zijn ook groepen waar veel jongeren in een meer ernstige thuissituatie zitten, waar ouders werkloos zijn of door hun lage lonen-banen veel moeten werken, wat weer ten koste gaat van de opvoeding. En er zijn groepen die een wisselend beeld laten zien van jongeren uit rijkere en armere milieus, en die in meer of mindere mate problemen ervaren in hun thuissituatie. Jongeren uit rijkere milieus komen materieel meestal niks te kort, maar missen het (emotionele) contact en affectie van hun ouders, die vaak weg zijn, in beslag worden genomen door hun carrière of zich weinig willen bekommeren over de opvoeding. De vrijheid die deze jongeren ervaren wordt niet begrensd door afspraken, regels en leergedrag over normen en waarden, wat kan leiden tot aandachttrekkend gedrag van jongeren.

Veel van de jongeren groeien op in een 'normale' gezinssituatie. Waar ouders betrokken zijn bij opvoeding en onderwijs van hun kinderen, in de hoop dat ze hun school en opleiding afmaken. Ze zijn ook goed bereikbaar voor professionals als er een incident is. Het komt ook voor dat ouders wel van goede wil zijn maar naar hun kinderen toe niet beter kunnen. Een professional in een kerkdorp (RO05GE) stipt bijvoorbeeld aan dat ouders het moeilijk vinden om tegenover andere ouders iets kritisch te zeggen over hun kinderen. Door de angstcultuur die er heerst, houden ze liever hun mond; bang voor represailles. En sommige gezinnen en jongeren zijn moeilijk bereikbaar voor jongerenwerkers en hulpverleners, terwijl die weten dat er van alles speelt in de thuissituatie. Ze zijn argwanend naar het systeem en werken eerder tegen dan mee met instanties. In een Limburgs dorp (RZ07LI) onderhouden professionals

---

¹¹ Zie *Tabellen* voor scores van afzonderlijke professionals/groepen.

¹² De problemen kunnen echter verschillen van matig tot ernstig.

vooral contact met de kamp-oudste van een woonwagenkamp. De gemeenschap is een gesloten cultuur waar conflicten soms met harde hand worden opgelost. Hier wil men liever onder de radar blijven van de gemeente.

Een boerencultuur in een bollendorp

De achtergrond van deze groep is heel verschillend. Van sommigen dacht ik dat ze uit een lage sociale klasse komen, maar blijkt dat toch anders te liggen als je de ouders ziet. We zien ook jongeren met een lagere opleiding die opgroeien in een achterstandscultuur. Er zijn hier veel gebroken gezinnen, soms met drugsproblematiek. Een paar kinderen zijn van hoogopgeleide ouders. 'Mijn vader is directeur van...'. Maar ook bij deze kinderen speelt veel thuis. Er is geen betrokkenheid en interesse in de opvoeding. Daartegenover zijn er ouders die het allerbeste willen voor hun kind, maar ook veeleisend zijn. Sommige kinderen groeien weer op zonder regels en kunnen thuiskomen wanneer ze willen. Het is hier ook nog een beetje een boerencultuur. LHBTQ vinden ze niks hier en in het dorpscafé zijn de racistische grappen niet van de lucht. Over dit soort kwesties wordt kortzichtig en lomp gedacht. Kennis over andere culturen is er niet. Hier luisteren ze het liefst naar Nederlandse muziek. (RW05ZH)

Meervoudige gezinsproblematiek

We staan nu wat langer stil bij jongeren die dagelijks geconfronteerd worden met problemen. Ze groeien op in (éénouder-)gezinnen (vaak meer kinderen) met meervoudige complexe problemen.¹³ Professionals vertellen over gezinnen waar soms alle seinen op rood staan. Deze drukken zwaar op de gemoedstoestand van jongeren die zich op financieel, emotioneel en praktisch gebied onvoldoende ondersteund voelen. De spanningen en emoties kunnen soms hoog oplopen. Sommige jongeren krijgen ambulante hulp, zitten in de zorg hulpverlening of worden opgevangen in een zorgwoning. Anderen staan op een wachtlijst. De problematische leefgebieden in de thuissituatie van jongeren zijn veelvoudig van aard:

- **Sociaaleconomisch:** chronische armoede, schuldsanering, werkloosheid, laaggeletterdheid of analfabetisme van ouders
  - in sommige groepen helpen jongeren hun ouders met financiële ondersteuning
- **Sociaal-maatschappelijk:** gezinnen met een kleine sociale cirkel, kloof met Nederlandse (school)cultuur; opvoedingsproblematiek
- **Veiligheid (verwaarlozing):** gezinnen met emotionele spanningen tussen ouders; huiselijk geweld, onveiligheid; emotionele armoede
- **Welzijn en gezondheid:** gezinnen met problematisch alcohol- en/of drugsgebruik (ouders en/of familieleden); gedragsproblematiek (idem), ongezond voedingspatroon
- **Trauma:** scheiding of vroeg overlijden ouder(s), broertje of zusje
- **Criminaliteit:** criminele gezinnen of familieleden, detentie ouders en familieleden

---

¹³ Een grote studie naar de gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland laat zien dat jongeren uit onvolledige gezinnen vaker (zowel ooit in het leven als de laatste maand) roken, alcohol drinken, cannabis alsmede XTC en lachgas gebruiken dan jongeren uit volledige gezinnen. (Zie: Stevens et al., 2018).

Geloof en strenge regels

Ook het geloof speelt soms een belangrijke rol in de thuissituatie van jongeren. Zij zijn zelf in meerderheid niet (praktiserend) gelovig, maar in sommige groepen kunnen ze soms flink botsen met hun ouders over het geloof. Sommige jongeren hebben zelfs geen contact meer met hun ouders. In deze monitor gaat het vooral om groepen Marokkaans-Nederlandse moslimjongeren (vooral in grote gemeenten) en Nederlandse christelijke jongeren, vooral in kleine gemeenten met een maritieme- of boerengeschiedenis. In beide gevallen hebben ouders een sterk (dwingende) christelijke of islamitische geloofsovertuiging; wie zondigt roept Gods toorn op. In beide geloofsrichtingen zijn de ouders fel gekant tegen drugsgebruik. De Islam keert zich, in tegenstelling tot de christelijke geloofsleer, ook fel tegen alcohol. Ouders en familieleden hebben vaak geen ervaring met alcohol. Dit vanuit het besef dat alle drugs haram (zondig) zijn.¹⁴ Ook moslimjongeren in deze monitor hebben weinig ervaring met alcohol (zie *6 Alcohol en nicotine*). Jongeren die wel experimenteren voelen zich soms schuldig (geen goede moslim) door de taboecultuur rond alcohol en drugs of lijken zich juist af te zetten tegen hun (conservatieve) omgeving. In de vorige meting (2021-2022) zagen we dit scherp terug bij een groepje 'vrijgevochten' (roken, drinken, lachgas, vriendjes, etc.) migrantenmeiden die uit protest ageerden tegen hun ouders.

Professionals zien bij een deel van de moslimjongeren een cultuurkloof tussen de opvoedwaarden van de ouders en het leven daarbuiten. De religieuze leefwereld van jongeren komt het meest overeen met die van 'culturele moslims' voor wie het geloof belangrijk is, maar die zich niet uit in het praktiseren van rituele gedragingen zoals bidden of moskeebezoek; en soms met 'selectieve moslims' die regelmatig deelnemen aan de sociale en rituele praktijken (o.a. Ramadan), maar niet zeer frequent.¹⁵ Jonge moslims mogen dan geen referentiekader hebben van hun ouders, maar soms wel van andere groepsleden in een andere (nieuwe) context. In een Betuws dorp (RO03GE) trekken jongeren van Marokkaanse en Nederlandse komaf met elkaar op en drinken ook samen. In een kleine havenstad (RZ05ZE) lopen de gemoederen soms hoog op tussen de eerste generatie jongeren en hun gevluchte ouders uit het Midden-Oosten bij wie geloof nog een grote rol speelt thuis, maar de jongeren de regels niet meer na willen leven omdat ze niet zouden passen in Nederland.

Maar ook (witte) Nederlandse jongeren botsen soms met hun (streng)gelovige ouders. In een Hanzestadje (RO06GE) vlucht de jeugd naar buiten als hun ouders (weer) beginnen te preken. "Jongeren vinden op straat steun bij elkaar, maar reageren hun frustraties af door slecht gedrag. Alsof ze willen laten zien dat hun mening er ook toe doet", zegt een jongerenwerker. Op een Zuid-Hollands eiland (RW08ZH) met een grote christelijke gemeenschap is hard werken de mentaliteit, zegt een ambulante werker die veel dorpsjongeren kent. "Men ziet veel naar elkaar om. Ze lossen het met elkaar op en de vuile was hang je niet buiten." Wie hier iets doet wat niet door de beugel kan, heeft wel wat uit te leggen, omdat mogelijk het dorp,

---

¹⁴ Nabben & Bahara, 2020.

¹⁵ Huijnk, 2018.

de kerk of de familie in diskrediet wordt gebracht. Er zijn ook kerkdorpen waar het geloof in beginsel nog sterk aanwezig is, maar waar gezinnen niets meer met de hiërarchische kerk van doen willen hebben, met uitzondering van de steun die ze zoeken als het echt allemaal te- genzit.

“In de kern van het dorp wonen van oudsher veel stratenmakers en mannen die vroeger in de harde kern van Ajax zaten. De werkloosheid is groot en een deel werkt zwart. Het opleidingsniveau is mbo- niveau 2 en 3. Op het plein hier is vaak overlast van jeugd en er wordt gedeald. Bewoners die rondom de kern wonen voelen zich niet veilig. Er wordt vernield in parken, winkels en gebouwen. Typisch is dat dit allemaal in het dorp blijft. Jongeren die een studie gaan doen, ontvluchten het dorp, maar schamen zich daar ook voor. De andere jeugd, zonder verdere opleiding blijft hier achter. Langs de randen van de oude dorpskern zie je nu veel import en dure huizen. Die bemoeien zich niet met het dorp en leven vooral op zichzelf. Ze wonen fijn, werken in de Randstad en willen geen verbinding met het dorp. Hun kinderen gaan naar een school in de stad waardoor ze niet mengen met andere dorpsjongeren en het verenigingsleven daaromheen.” (RO05GE)

WOONOMGEVING EN BUURT

We vroegen ook naar de woonomgeving waar jongeren opgroeien. Hier wordt meer gekeken naar (gunstige of ongunstige) specifieke buurtkenmerken en sociale cohesie. Is het een veilige of onveilige woonbuurt? Is er sprake van drugshandel? Etc. En bij hoeveel jongeren (percen- tage van de groep) doen zich wel of (bijna) geen problemen voor?¹⁶ In totaal werd van 27 groepen de scores doorgegeven. Twee professionals scoorden niet omdat zij te weinig wisten over de woonomgeving van de groep.

PROBLEMATIEK IN DE WOONOMGEVING

Professionals signaleren de volgende mate van problematiek in de woonomgeving waar de jongeren opgroeien:¹⁷

- In 12 groepen ervaart de meerderheid van de jongeren (55-100%) *geen of weinig proble- men* in de directe omgeving.
- In 9 groepen ervaart de meerderheid van de jongeren (55-100%) *wel problemen* in de directe omgeving.¹⁸
- In 6 groepen heeft de ene helft *wel* en de andere helft *geen problemen*.

In 4 groepen ervaren álle jongeren problemen in de woonomgeving. Daartegenover zijn er bij eveneens 4 groepen helemaal geen problemen in de woonomgeving. Bij de overige groe- pen is het beeld wisselend. Hier gaat het om subgroepjes die in meer of mindere mate pro- blemen ervaren in hun leefomgeving. In de monitor bespreken we de groepen vaak als geheel, maar de nuance hier is dat een groep uit jongeren in zowel stabiele als zwakkere milieus kan

---

¹⁶ We moeten hier wel rekening houden met een subjectief oordeel van de professional. Het is mogelijk dat pro- fessionals de mate van risicofactoren in dit domein verschillend interpreteren.

¹⁷ Zie *Tabellen* voor scores van afzonderlijke professionals/groepen.

¹⁸ De problemen kunnen echter variëren van matig tot ernstig.

bestaan. Jongeren zelf tillen hier niet zo zwaar aan wanneer ze dezelfde passies delen voor bijvoorbeeld auto's, scooters, muziek of drugs. Jongeren in (straat)culturen zijn vaak loyaal naar elkaar en delen andere waarden dan hun vrome, strenge of heel burgerlijke ouders.

Lage sociale klasse: meer risicofactoren

We zien een clustering van jongerengroepen in (zeer) sterk stedelijke gebieden en in kleinere steden (<50.000 inwoners), die opgroeien in (arme) volksbuurten waar de meerderheid van de bewoners een migratieachtergrond heeft of juist van Nederlandse afkomst is. Een deel van de jongeren groeit op in gezinnen met meervoudige problematiek (ouders met taalachterstand, lage SES, laag modaal inkomen, kleine behuizing, etc.). Op grond van verhalen van professionals woont een aanzienlijk deel van de jongeren in economisch zwakkere wijken en buurten. Enkele kenmerken van deze woonbuurten geven een volgend beeld:

- Veel geluidsoverlast, zwerfend straatvuil, straatruzies, dealen (op straat en in huizen), verwarde personen, en samenscholing van jongeren of alcoholisten die de boel op stelten zetten. Buurtbewoners voelen zich niet altijd veilig.
- Een armoedige, verloederde, onveilige en soms grimmige sfeer in de buurt; soms rondom flatwoningen. De wijk straalt weinig toekomstperspectief uit. Voelt aan als een 'ghetto'. Soms ontruiming van een 'wiethok'. Er wordt veel zwart gewerkt. Er heerst hoge werkloosheid. De normen en waarden van de bewoners zijn anders dan in de rest van de stad.
- Bouwprojecten zorgen voor veel hinder, maar leiden ook tot verandering in de buurt (gentrificatie). Het winkelaanbod verandert. Vertrouwde plekjes van jongeren verdwijnen. Bewoners voelen zich door de verschillen in inkomen meer achtergesteld.
- Anderen praten alleen maar slecht en negatief over de buurt. Bij de jongeren zelf ligt dit wat subtieler. Ze houden van hun 'kutbuurt' of ze willen zo snel mogelijk vertrekken als ze de kans krijgen.
- Criminogene omgevingsfactoren vormen een bedreiging voor jongeren die opgroeien in kwetsbare gezinnen en/of veel op straat zijn (o.a. als gevolg kleine behuizing, conflicten thuis of het missen van een veilige plek). In sommige wijken (volgens wijkagenten) proberen jongvolwassenen en ouderen jongeren te verleiden tot deelname aan criminele activiteiten.

Toch is het in kwetsbare volkswijken lang niet altijd kommer en kwel. Er heerst ook gemeenschapszin. Er zijn ook delen met sfeervolle straatjes met een 'oer-Hollandse gezelligheid', waar het touwtje bij wijze van spreken nog uit de brievenbus hangt. Men helpt en zorgt voor elkaar en er heerst een sterk 'wij-gevoel'. Een 'warm' buurtnetwerk heeft eerder zicht op een problematiek. Daartegenover ervaren sommigen weer een dwingende sociale controle, met als gevolg dat er minder behoefte is om alles te delen met andere buurtbewoners.

Minder risicofactoren woonomgeving

Een ander deel van de jongeren groeit op in 'normale buurten' die niet meteen als 'probleemwijken' of 'achterbuurten' te boek staan, hoewel zelfs in een vinexwijk de sociaaleconomische verschillen best groot kunnen zijn. Bij deze groepen zit het probleem vooral thuis in plaats

van (ook) de woonomgeving. Soms zie je ook dat er dure nieuwbouw midden in een arme volkswijk wordt gezet en een Tesla en Fiat Panda in dezelfde buurt staan. Terwijl het ene gezin drie keer per jaar op vakantie kan, probeert het andere gezin de eindjes aan elkaar te knopen. Verschillende professionals begeleiden groepen waarvan een deel van de jeugd opgroeit in een 'veilige middenklasse leefomgeving' en een ander deel uit 'slechte buurten' komt met veel overlastproblematiek, troep op straat en drugsdeals.

Maar het algemene beeld is dat het jongerenwerk minder aanwas heeft van jongeren uit de betere wijken. Een aparte groep echter zijn jongeren van hardwerkende carrièreouders die zich in de steek gelaten voelen en aansluiting zoeken bij sociaal werk.

In sommige dorpen en stadjes groeien jongeren in betrekkelijke welvaart op, zonder de problematiek die andere groepen in arme stadsbuurten hebben. Dorpen kennen vaak geen achterstandswijken. De groepen hier zijn eerder een amalgaam van jongeren afkomstig uit verschillende dorpen en gehuchten. Het arbeidsethos is hoog en het christelijk geloof speelt zeker bij ouderen nog een belangrijke rol in het dagelijkse leven. Alles is gericht op werk (veel uren) en extra inkomsten. Vaak is er sprake van een hoge sociaaleconomische standaard met gezinnen in koopwoningen. In een Brabants kerkdorp is sprake van een redelijk gesloten gemeenschap die het liefst alles zelf regelt:.

"Voor de buitenwereld is alles goed, zowel sociaal als financieel. Wat zich thuis afspeelt wordt niet aan de grote klok gehangen. Er is wantrouwen naar de overheid en hulpverlening. Toch speelt er van alles. Denk aan vechtscheidingen, criminaliteit, ouders met diverse problematieken enz. Dit heeft zijn weerslag op jongeren waarmee ik werk. Zelf zien ze het probleem niet omdat ze ermee zijn opgegroeid. Ze weten niet beter." (RZ08NB)

Soms lijkt er ook een vorm van verzet te zijn bij jongeren die opgroeien in een gemoedelijke streek met nette tuintjes en lieflijke polders. Volgens een ambulante jongerenwerker is het juist de gezapige sfeer die benauwend werkt bij jongeren die los willen zijn, 'willen schuren':

"Als alles zo aangeharkt is krijg je automatisch de neiging er met een gestrekt been in te gaan. Er is niks te doen in het dorp. Dan krijg je uitspattingen. De meesten van hen hebben daar geen moeite mee en gaan sporten. Maar een ander deel gaat hangen met elkaar en experimenteren met drugs." (RW08ZH)

In een Gelderse stad ligt een jaren-20 achterstandswijk met kleine huurwoningen en een grote sociale cohesie. De jongerenwerker (RO02GE) noemt de, vergeleken met andere wijken, grote eensgezindheid in de buurt. Echter tegen iemand die iets van zijn leven probeert te maken, wordt vreemd aangekeken. Deze mentaliteit versterkt het gevoel van achterstand. "Als je allemaal in achterstand zit, verbindt dat."

Ons-kent-ons

"Deze aandachtswijk telt zes straten. Wie hier vandaan komt staat automatisch met 5-0 achter. Je hebt al een naam en een stempel. Overal om je heen zie je invallen. Laatst nog het wiethok van de

buurman. Je gaat het als normaal zien als je er van jongs af aan mee wordt geconfronteerd. Het is een behoorlijk gesloten gemeenschap. Mensen accepteren niet snel hulp. Zeker niet van buitenaf. Ze hebben er slechte ervaringen mee. De straatcultuur floreert en er is sociale controle op de verkeerde manier. Juist criminelen hebben het hier voor het zeggen en zijn een voorbeeld voor de jeugd. Nu is het een drillrapgroep, daarvoor de Crips (gangsterbende) en nog daarvoor was een motorbende de heersende groep. Er is weinig respect voor autoriteit en de gevestigde orde. Die gasten in dure auto's met criminele activiteiten krijgen wel van iedereen een boks. Zo zie je dat de woonomgeving veel criminaliteit en drugshandel kent. Het is een volksbuurt: 'ons kent ons'. Het is moeilijk navigeren. Het is net een doolhof. Als je wilt kun je er makkelijk verdwijnen. Er zijn weinig positieve voorbeelden, en je ziet dat de jongeren vaak als loopjongens worden gebruikt." (RW09ZH)

3 GEDRAG, OVERLAST & DELINQUENTIE

INLEIDING	22
3.1 PSYCHOSOCIAAL GEDRAG	22
3.2 DELINQUENTIE IN GROEPEN	24
VERSCHILLENDE TYPEN DELINQUENTEN	25
VAN OVERLAST TOT GEWELD.....	26
SIGNALEN	31

INLEIDING

Studies naar delinquent gedrag laten zien dat personen met een lage sociaaleconomische status vaker verdacht worden van het plegen van een misdrijf.¹⁹ Slachtoffers van misdrijven (o.a. geweld, messen, cybercrime) komen vaak uit dezelfde maatschappelijke risicogroepen als de daders.²⁰ Naast de thuissituatie en omgeving van jongeren, vroegen we professionals ook naar delinquent groepsgedrag of betrokkenheid bij jeugdcriminaliteit en de mate waarin dit gebeurt.²¹ Uit onderzoek blijkt dat vooral bij problematische jongeren(groepen) eerder sprake is van een afname van positieve sociale attitudes en contacten, en een toename in delinquent gedrag en negatieve invloed van leeftijdsgenoten. Om te voorkomen dat jongeren ‘ontsporen’ en ‘uit beeld raken’, investeerden gemeenten in de afgelopen jaren veel in preventie en de aanpak van schooluitval, risicojeugd en jeugdcriminaliteit.²² De zorgen rondom jeugdigen richt zich vooral op jeugddelicten die in groepsverband worden gepleegd.²³ Onze focus op problematische en/of kwetsbare jongerengroepen is daarom niet zonder reden. Het (intensief) deel uitmaken van een jongerengroep kan van grote invloed zijn op de levensloop van jongeren en negatief doorwerken op leefgebieden als financiën, opleiding en werk, maar ook drugsgebruik.²⁴

3.1 PSYCHOSOCIAAL GEDRAG

Hoewel jongeren- en straathoekwerkers niet zijn opgeleid als psycholoog, vallen hen in de omgang met jongeren soms wel dingen op in hun gedrag. Ze worden ook bijgepraat door

¹⁹ CBS, 2019 (p.105).

²⁰ Van der Laan & Beerthuizen, 2018; Van der Laan et al., 2021.

²¹ We moeten hier rekening houden met een subjectief oordeel van de professional. De inschatting kan zijn gebaseerd op frequentie of ernst van gepleegde delicten, opgebouwd strafblad, betrokkenheid bij criminele organisaties, etc. Het is mogelijk dat verschillende professionals de mate van delinquentie verschillend interpreteren.

²² Grinsven & Verwest, 2017; Segeren, 2020.

²³ Van der Laan & Beerthuizen, 2018.

²⁴ Kaldenbach, 2004; Strijen, 2009; El Hadioui, 2011; Peters, 2015; Weerman et al., 2015.

zorghulpverleners. In veel groepen is sprake van gedragsproblematiek. Soms een enkeling, maar vaak ook bij meer jongeren in de groep. Sociaal werkers worden met veel vormen geconfronteerd:

- jongeren met hechtings- en/of LVB-problematiek
- jongeren die als KOV-kind (kind van ouder met een verslaving) opgroeien
- jongeren met gedragsproblematiek (o.a. ADHD, thrillseekers)
- jongeren met ASS (autismespectrumstoornis) of met PTSS (posttraumatische-stressstoornis)
- jongeren met conflictgedrag richting ouders, leraren, handhavers, etc.

Veel van deze mentaal instabiele jongeren zijn vatbaarder voor (problematisch) gebruik. Er ontstaat een stapeling van risicofactoren als ze ook nog opgroeien in een problematische thuissituatie of onveilige woonomgeving.

In de vorige meting (2021-2022) verwonderden jongerenwerkers zich erover hoe serieus sommige cliques zich durven spiegelen aan gewelddadige drillclips en televisieseries. Getuige het aantal clashes op straat, blijft het niet altijd beperkt tot symbolisch geweld en provocaties. Een ervaren Amsterdamse straathoekwerker vertelde toen dat hij zich vooral zorgen maakte over straatjongeren met een lage intelligentie en die ver durven te gaan bij het afdwingen van een zekere status en erkenning in de groep.

Negatieve en positieve gedragsbeïnvloeding

De peers of groep waar adolescenten zich mee verwant voelen, kunnen eveneens een invloedrijke risicofactor zijn. Jongeren in de adolescentiefase brengen voor het eerst meer tijd met elkaar door dan met de ouders. Meningingen van vrienden krijgen meer gewicht. Je kunt je verhalen kwijt bij anderen, je problemen van thuis ontvluchten en troost zoeken bij elkaar. Maar in een risicovolle peergroep kunnen leden elkaar ook aanzetten tot negatief gedrag en middelengebruik; zelfs in groepen van jongeren in een stabiele gezinssituatie, zoals we zagen in de vorige meting (2021-2022).

Sommige ontremde 'vrienden' met gedragsproblemen kunnen anderen flink opjutten en aansporen tot grensoverschrijdend gedrag. De invloed en rol van vrienden blijkt ontzettend belangrijk en telt zwaar, zeggen professionals. Zowel in negatieve als in positieve zin. De mening van een goeie vriend weegt soms zwaarder dan die van ouders of andere partijen. Of het nou gaat over het verkopen van illegaal vuurwerk, het moedwillig plegen van vandalisme of het onbeschaamd filmen van fietsen en stenen die door glazen bushokjes worden gegooid. Professionals zien vaak dat grensoverschrijdend groepsgedrag de bij aanvang intrinsieke twijfel van individuele leden op bepaalde momenten makkelijk weet te overstemmen. "Dan is het hoe gekker, hoe meer aanzien", zegt een jongerenwerker (RW04NH) in een grote stad in Noord-Holland. Het kan ook gebeuren dat jongeren zich in het bijzijn van een andere groep stoerder gaan gedragen om zo in de gunst te komen. In de Bollenstreek (RW05ZH) leidt dat tot meer overlast, graffiti en ingegekelde ruiten bij het jongeren centrum.

Ook de samenstelling van de groep is een factor, zeggen professionals. Vooral als de meerderheid getekend is door psychische gedragsproblematiek. Bij groepen met bewijsdrang of met een opvliegerig karakter loopt het dan al snel uit de hand. Ook jongerenwerkers kunnen niet altijd inschatten of voorspellen wat er onderhuids speelt als het tot een uitbarsting komt. Sommige groepen zijn nu eenmaal moeilijker te peilen en te sturen. Daar komt bij dat groepen de oorzaak van het kwaad al snel aan anderen toedichten. Bijvoorbeeld als het om een fittie (ruzie) met een andere groep draait. Als groep verantwoordelijkheid nemen is niet bepaald de beste eigenschap in groepen waar het om loyaliteit gaat. De schuld ligt altijd bij iemand anders.

“Wanneer er iets gebeurt dan steunen ze elkaar. Iemand verlinken doe je niet, anders heb je een probleem. Je mag ook niet zwak overkomen. Als je echt hulp nodig hebt dan kan de groep je laten vallen en moet je het zelf oplossen. In de kerngroep zie je vaak wisselingen. Zodra ze merken hoe de groep daadwerkelijk is haken ze af.” (RO06GE)

Echter, professionals zien ook voorbeelden van positieve gedragsbeïnvloeding. In een badplaats (RW06ZH) kan het soms niet gek genoeg met jongens die elkaar opnaaien in idioot gedrag. Maar in het bijzijn van ouderen, waar ze respect voor hebben, wordt dat meteen gecorrigeerd. Een jongerenwerker in een industriestad (RW03NH) ziet ook dat er niet continu groepsdruk is en leden van de groep elkaar ook positief proberen te beïnvloeden. Problemen worden niet opgezocht en ze blijven naar elkaar en naar buiten toe voor rede vatbaar. Niet alleen als individu, maar ook als groep. Op een Zuid-Hollands eiland (RW08ZH) lukte het twee vrienden om een thuiszittende vriend weer naar school te bewegen. En bij een geval van sexting nam de groep het juist op voor het slachtoffer in plaats van mee te heulen met de rest.

3.2 DELINQUENTIE IN GROEPEN

Professionals signaleren de volgende mate van delinquentie bij de jongeren in de risicogroepen:²⁵

- In 13 groepen is bij de meerderheid van de jongeren (55-100%) *niet of nauwelijks* sprake van delinquentie. In 4 groepen is dat (bijna) iedereen (90-100%).
- In 14 groepen is bij de meerderheid van de jongeren (55-100%) *wel* sprake van delinquentie. In 3 groepen is dat (bijna) iedereen (90-100%).
- In de resterende 2 groepen is het de helft (50%).

Het algemene beeld is dat er in de meeste groepen subgroepjes zitten die in meer of mindere mate delicten (mede)plegen. Bij ongeveer de helft van alle groepen (14 van de 29) zijn die (sub)groepjes dus in de meerderheid.

---

²⁵ Zie *Tabellen* voor scores van afzonderlijke professionals/groepen.

VERSCHILLENDE TYPEN DELINQUENTEN

Vanuit gemeentelijk en landelijk beleid is in de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in preventie, schooluitval, risicojeugd en jeugdcriminaliteit.²⁶ De zorgen rondom jeugdigen richten zich vooral op specifieke groepen. Driekwart van de jeugddelicten wordt in groepsverband gepleegd.²⁷ De focus op grootstedelijke problematische en/of kwetsbare jongerengroepen is daarom niet zonder reden. Onderzoek in de afgelopen decennia laat zien dat het deel uitmaken van een jongerengroep van grote invloed is op de levensloop van jongeren.²⁸ Deelname aan een jongerengroep kan ook doorwerken op andere leefgebieden als financiën, opleiding en werk.²⁹

Hoewel er in een deel van de groepen sprake is van een waaier aan delicten (van mild tot ernstig), kunnen niet alle groepen over één kam worden geschoren omdat de aard van de groepen evenals van de gepleegde misdrijven kan verschillen. Groepen bestaan vaak uit verschillende fracties, waarbinnen de risicofactoren per subgroepje flink kunnen verschillen.

In de meeste groepen (26 van de 29) zitten (ook) niet-delinquenten. Zij worden vaak wel gerekend tot risicjongeren, omdat ze (vaak) optrekken met (oudere) groepsgenoten die drugs gebruiken, dealen of andere misdrijven plegen. De zorg bij professionals is dat een deel van deze risicjongeren, ondanks alle pogingen om dit te voorkomen, op termijn toch dreigt af te glijden naar het criminele circuit. Sommigen blijken erg gevoelig voor de druk van de groep of een invloedrijk persoon. Een jongere afkomstig uit een criminele familie moet sterk in zijn schoenen staan.³⁰

We onderscheiden verschillende typen delinquenten: *first offenders* (jongeren die voor de eerste keer met justitie in aanraking komen); *meelopers* (jongeren die meermaals zijn opgepakt); *veelplegers* (jongeren die criminele activiteiten plegen, maar minder ernstig dan die van de kopstukken), en *ernstig delinquenten* (jongeren die een ernstig strafbaar feit hebben gepleegd en al eerder met politie en justitie in aanraking kwamen).

Observaties professionals over groepsgedrag

- Verheerlijken van geweld o.a. door het plaatsen van opruiende drillrap-videoclips en het tonen van wapens (o.a. messen).
- Het opbouwen van groepsdruk door elkaar via sociale media uit te dagen. Statusverhoging wordt afgedwongen door extreem gedrag. Dit varieert van het plegen van vandalisme tot iemand neersteken.

---

²⁶ Grinsven & Verwest, 2017; Segeren, 2020.

²⁷ Van der Laan & Beerthuizen, 2018.

²⁸ Kaldenbach, 2004; Strijen, 2009; EL Hadioui, 2011; Peters, 2015.

²⁹ Weerman et al., 2015.

³⁰ Ferwerda et al (2021).

Tijdelijke of persisterende criminaliteit

De professionals zien een ontwikkeling naar twee richtingen als het criminele gedrag in een groep uit de hand dreigt te lopen. Een deel van de jongeren kiest eieren voor zijn geld door vaker hun grenzen aan te geven en zich niet meer te laten meeslepen door delinquente kernleden in de groep. Daar gaan soms begeleidende en indringende gesprekken met sociaal werkers en/of politie (soms met ouders erbij) aan vooraf. Het gebeurt ook dat (oudere) jongeren, een sportcoach, talentontwikkelaar of een rolmodel uit de buurt een positieve invloed hebben. Het besef begint door te dringen dat ze hun toekomst op het spel zetten. Scholing en werk krijgen prioriteit boven het plegen van criminaliteit.³¹ Met vallen en opstaan (werken Halt-straffen) blijft de grootste groep op het goede pad.

De onverbeterlijken echter zijn doof voor goede adviezen en blijven criminaliteit plegen. Verschillende jongeren- en straathoekwerkers vertellen over jongeren die daar ook eerlijk voor uit durven komen en niemand ze daarvan af kan houden. Een jongerenwerker uit de Hofstad (RW09ZH) vertelt over zo'n groep.

"Ze hebben een slechte relatie met de politie en slepen elkaar mee in delinquent gedrag. De leiders of haantjes zijn manipulatief en weten anderen tegen elkaar uit te spelen die er écht bij willen horen. Het is een soort groepslidmaatschap en geen knokploeg, hoewel sommigen lossere handjes hebben. De loyaliteit is groot waardoor men zich conformeert, maar niet praat. Zie het als een omerta."

VAN OVERLAST TOT GEWELD

De professionals noemen verschillende vergrijpen (van licht tot zwaar) die groepen en individuele leden plegen. We hebben deze ingedeeld in vier categorieën: (1) overlast en vandalisme; (2) vermogensdelicten (o.a. scooter-, fiets- en autodiefstal, inbraak, plofkraak); (3) drugsdelicten (o.a. drugshandel, smokkel, dealen en runnen); en (4) geweldsdelicten (o.a. mishandeling, bedreiging, (poging tot) beroving).

Overlast en vandalisme: van vernieling tot vechtpartijen

Veel jongerengroepen zijn bekend met boa's, wijkagenten en jeugdpreventieteams. Een deel van hen heeft Halt-straffen voor het plegen van vernielingen, afsteken van vuurwerk en een grote mond naar opsporingsambtenaren. Er zijn overlastgevende groepen die die al van jongs af aan in de picture staan bij de politie en opsporingsambtenaren. Sommigen staan onder regime van een groepsaanpak als gevolg van persisterend crimineel en grensoverschrijdend gedrag.

Het gros van de overtredingen valt onder *straatgedrag* waarin de gemeenschappelijke waarden van de groep richting autoriteiten, buurtbewoners/winkeliers of rivaliserende groepen vaak impulsief en in verschillende vormen tot uiting komt. Sommige groepen scoren bijna op alle onderstaande punten. Maar ook het seizoen doet ertoe. Zodra het langer licht wordt treffen jongeren elkaar vaker op straat met soms meer overlast als gevolg.

---

³¹ Het pad van de 'college boys' uit Street Corner Society (Whyte, 1943).

- **provocerend gedrag:** pesterijen, schelden; grote bek; intimidatie; provoceren politie
- **mishandeling en vechtpartijen:** met buurtbewoners; fitties met andere groepen; filmen en delen
- **verkeersovertredingen:** rijden onder invloed van alcohol en/of drugs; onverzekerd en/of zonder rijbewijs rijden; racen met (gestolen) auto's en scooters; dragraces op parkeerplaatsen
- **geluidsgrenzen opzoeken:** opgevoerde brommers; harde muziek; vuurwerkbommen
- **vandalisme en zwerfvuil:** rommel achterlaten; auto's en straatmeubilair vernielen; jongeren centrum kort en klein slaan
- **alcohol en drugs:** openlijk drugsgebruik; dronkenschap en gebruik bij minderjarigen

Naast de gangbare overlast en vandalisme zette in de voorgaande meting (2020-2021) vooral corona de boel extra op scherp. Vooral op platteland was het onrustig. Het ontbreken van een zinvolle dagbesteding bleek olie op het vuur. Uit protest werden er fikkies gestookt en veel jongeren negeerden de avondklok. Met enige regelmaat zochten jongeren toen de confrontatie. Velen kregen een boete wegens overtreding van de coronaregels.

Nu, in de derde meting (2022-2023), vertelt een jongerenwerker (RZ03NB) over de impact van de coronarellen op de groep. Verschillende jongeren zijn op grond van bewijsmateriaal opgepakt en berecht. Met als gevolg dat er 'harder gedrag' is ontstaan. Vastzitten werkt statusverhogend. Ze zijn na hun vrijlating minder toegankelijk voor politie en jongerenwerk. De bajes heeft de basis gelegd voor nieuwe 'hardere' contacten.

Vermogensdelicten: van oplichting tot roofoverval

Geldproblemen en statusstress kunnen ertoe leiden dat jongeren extra druk (*strain*) ervaren en zich makkelijker laten meesleuren in illegale activiteiten die geld opbrengen. Sommige jongens zijn naïef en raken bevangen door geldkoorts als ze succesvolle criminelen zien die pronken met dure horloges. De grens tussen goed en kwaad verwatert als alleen fout gedrag wordt opgehemeld. In een mijnstad (RZ02LI) voelen werkloze jongeren geen toekomstperspectief. "Ze stelen om te kunnen overleven."

Een ambulante jongerenwerker op een Zuid-Hollands eiland (RW08ZH) ziet het al gebeuren bij jongeren vanaf 14 jaar die het heel normaal vinden om standaard te stelen in de supermarkt. "Ze kunnen de supermarkt niet uit zonder iets in hun zak te hebben. Ze gaan voor de kick." Een jongerenwerker voelt soms aan als iemand iets van plan is, maar kan ook wel eens verrast worden als een jongere die goed meekomt op school opeens betrokken raakt bij een overval.

In de eerste meting (2019) berichtten we over verschillende groepen die betrokken waren bij woninginbraken, diefstal van scooters en auto's, en over leden die verdacht en/of veroordeeld waren voor roofovervallen en plofkraak. In de tweede meting (2020-2021) zaten ook een paar groepen die zich bezighielden met online oplichting en pinpasfraude. Opvallend was dat dader en slachtoffer in dezelfde groep zaten. Ook bedreiging en afpersing (via sociale media) werden genoemd. Een groep probeerde bijvoorbeeld online kopers van bitcoins op te lichten.

Ook handel in messen (langer dan de toegestane 28 cm) en illegaal vuurwerk (o.a. nitraten en cobra's) kwamen voor.

In de huidige, derde meting (2022-2023) hebben ook scooter- en fietsaccu's de aandacht van jonge dieven. Op een eiland is een groep bedreven in het illegaal aftappen van benzine uit vracht- en brandstofwagens). Een groep in de mijnstreek (RZ02LI) pleegt fraude op Marktplaats. Maar ook hardere vormen komen voor, getuige een groep in een Brabants dorp (RZ04NB) waar drie leden van de groep betrokken waren bij een roofoverval. In een stad aan de Nederrijn (RO02GE) vertelt een jongerenwerker hoe het net van de groep zich langzaam kan sluiten rond jongeren die makkelijk beïnvloedbaar zijn.

"Het gaat heel subtiel, van haal even een drankje, wisselgeld mag je houden tot het krijgen van sigaretten en mee mogen roken. Zo binden ze zich aan de groep. Daarna mogen ze op de uitkijk staan bij een inbraak. Ze zullen elkaar nooit verlinken."

Drugsdelicten: van kruimels tot kilo's

In ruim de helft van alle groepen (n=16) is sprake van drugshandel en/of -verkoop. In de voorgaande twee metingen meldden professionals dat sommige groepen betrokken raakten bij de handel in lachgastanks, cocaïne, cannabis, snus en synthetische drugs (o.a. amfetamines). Maar tijdens de coronaperiode waren er ook groepen die hun inkomsten zagen slinken of die overstapten van straathandel naar de meer onzichtbare bezorgmarkt die via speciale apps wordt bestuurd. In de (huidige) groepen die zich inlaten met drugshandel zijn de betrokkenen rijp en groen door elkaar. Veel kruimelaars beginnen met de verkoop van wiet aan minderjarigen, en sinds een poos ook snus en shishapennen. Er zijn ook groepjes die betrokken zijn bij illegale wietteelt, planten knippen of containers leeghalen in de haven. Aan de andere kant van de illegale drugsmarkt zijn jongeren en jongvolwassenen actief met connecties in het drugsmilieu of maken daar inmiddels zelf deel van uit door partijen te smokkelen en door te verkopen. Sommigen zijn van jongs af aan opgegroeid in een criminele familie waar ouders en familieleden betrokken zijn bij witwassen en verkopen van drugs.

Drugs op het platteland

Drugs op het platteland was lang een onderbelicht thema in het drugsonderzoek.³² Een van de eersten die zich ging verdiepen in kwalitatieve verklaringen voor verschillende patronen en motivaties van middelengebruik was Korf (1989), gevolgd door meer onderzoek in kleine dorpen (o.a. Spakenburg, Volendam en Urk) vanaf de jaren nul tot op heden.³³ Hoewel er (in absolute aantallen) minder gebruikers op het Nederlandse platteland wonen dan in de stad, is het verschil in prevalentie van drugsgebruik (het percentage gebruikers per capita) in de afgelopen decennia kleiner geworden.³⁴ Sinds enkele jaren bezorgen productie en gebruik van drugs op het platteland veel gemeenten hoofdbrekens. Een toenemend aantal gemeenten wordt voor het eerst met drugsproblematiek geconfronteerd, waaronder de vestiging van drugslabs die zich in toenemende mate lijken te

³² Nabben & Korf, 2016b.

³³ Korf et al., 1989.; Stoele et al., 2004; Kool, 2005; Zoutendijk, 2005; Korf, 2006; Nabben, 2022.

³⁴ Korf, 2006; Van Rooy et al., 2011; Van Laar & Van Ooyen-Houben, 2016.

verspreiden over het land.³⁵ Lokale bestuurders zijn dan ook bezorgd dat ze hun greep op het drugsgebruik dreigen te verliezen en gemeenschappen vaker geconfronteerd worden met drugsgerelateerde criminaliteit. Ook de hoge concentraties van amfetamine en cocaïne in het rioolwater kunnen in sommige kleine rurale gemeenten tot de nodige paniek leiden bij lokale gezagsdragers en inwoners. Voor sommigen een teken aan de wand dat 'normalisering' van drugsgebruik (naast cannabis) inmiddels ook onder plattelandjongeren voorkomt.³⁶ Deze zorg wordt ook door verschillende jeugd- en straathoekwerkers gedeeld die dicht bij de leefwereld van gebruikersgroepen staan. De brandbrief van een aantal burgemeesters aan het kabinet over het forse 3-MMC-gebruik in het oosten van het land is daar een voorbeeld van.³⁷ Vanuit de lokale politiek heeft men de normatieve overtuiging dat te veel jongeren het gebruik van middelen (bijvoorbeeld ecstasy en nu 3-MMC) als 'normaal' zijn gaan beschouwen.³⁸

In menige groep zitten jongeren die drugs inkopen voor hun groep en naaste vrienden. Het draait hier niet (alleen maar) om winst maken. Op dit niveau is de politie nog onzichtbaar, zodat ze jarenlang onbelemmerd hun gang kunnen gaan en het gevoel krijgen nooit betrappt te worden. Maar soms gaat het mis, zoals een akkevietje met een jongen in een Noord-Hollands industriestadje (RW03NH). Er waren vermoedens dat hij betrokken was bij drugshandel. Toen een leerling tijdens de les zijn 'dealer telefoon' afpakte, ging hij over de rooie. Dat hij met pakken geld rondliep maakte hem niet minder verdacht.

Er zitten ook groepen bij waar het wel gaat om 'snel geld verdienen', door bijvoorbeeld een grotere partij wiet of synthetische drugs voor eigen gebruik in te kopen en het meeste met winst door te verkopen. Maar ook hier gaat het vaak niet om het grote geld, denken de professionals.

Professionals maken zich wel zorgen als de contacten met grotere spelers in de handel intiemer worden. We horen door het hele land verhalen van (ambulant) jongerenwerkers over jongeren die in de invloedssfeer (dreigen te) komen van groepen met een andere agenda. Een Amsterdamse straathoekwerker (RW10NH) ziet al jaren de uitwassen op straat bij jongeren die zwak op school zijn of kampen met schulden. Wervers met een neus voor potentiële 'soldaten' voelen feilloos aan welke jongeren van nut kunnen zijn voor de organisatie die zich bezighoudt met zware criminaliteit. "Op straat leer je andere dingen dan op school. En soms

---

³⁵ De Lange, Streefland & Van de Reep, *Drugslabs verspreiden zich als plaag over het land*, FD, 7 mei 2021; De Lange, Streefland & Van de Reep, *'Drugsgebruik op het platteland hoort bij de arbeiderscultuur'*, FD, 9 mei 2021; De Lange, Streefland & Van de Reep, *We dreigden greep op het drugsgebruik te verliezen*, FD, 10 mei 2021; De Lange, Streefland & Van de Reep, *'Drugsproblemen infecteren lokale gemeenschappen'*, FD, 11 mei 2021.

³⁶ Boekholt, 2021.

³⁷ Mons, *Brandbrief van Achterhoekse burgemeesters over designerdrug 'Poes' naar minister*, de Gelderlander, 26 november 2020.

³⁸ In de politieregio Oost-Brabant trekken 38 gemeenten samen op in vergunningverlening, handhaving en beleid in aansluiting op een vierjarige campagne om drugsgebruik onder jongeren te denormaliseren. (Boon, *38 Brabantse gemeenten: drugsgebruik 'denormaliseren'*, Binnenlands bestuur, 15 januari 2021.

zit er een zekere dwang achter, vooral als je schulden hebt ga je eerder om. Een paar zwakkere broeders (niet getest maar denk wel LVB) zijn het meest manipuleerbaar.”

In een ander Amsterdams stadsdeel ziet een jeugdwerker (RW11NH) de opkomst van een jonge dealergroep met grote zorg tegemoet. Het gaat niet alleen meer over verkopen van drugs maar ook over smokkelen en drugstransportjes in de stad. Geweld wordt daarbij niet geschuwd als het moet. Op hun ‘menulijst’ staat ook rookbare én snuifcocaine.³⁹ Een enkele keer pakt de politie een groepslid met drugs.

“De meeste van hen zijn op hun 15e begonnen met het verkopen van hasj en wiet aan minderjarigen. De wiet is thuiskweek. Vaporizers en shishapennen zijn ook populair.⁴⁰ Die worden net als snus veel verkocht aan middelbare scholieren. Ze verkopen ook wel eens nepdrugs (paracetamol als ecstasy) aan toeristen. Lachgastanks doen ze ook. De lege laten ze bij een bedrijf voor 12 euro per tank bijvullen. Deze worden voor 50 euro per stuk verkocht (ex. borg). Maar met de verkoop van bolletjes crack en snuifcocaine verdienen ze het meest.” (RW11NH)

Geweldsdelicten: van dreigen tot steken

In een paar groepen zitten ‘geharde’ subgroepjes die niet onder stoelen of banken steken dat ze hun geld niet op een legale manier verkregen hebben. Op een hoger niveau valt er veel te verdienen met drugshandel, maar ook veel te verliezen. Soms zijn er levens mee gemoeid. Nog even afgezien van alle ‘showing off’ dat misdaad loont, zijn er zo mogelijk nog meer verhalen over mislukkingen, over slachtoffers die worden gemaakt, over jongeren die onder moeten duiken, over gevierde buurtcriminelen die op een dodenlijst staan. Vanwege het criminele karakter moet alles onderling worden uitgepraat en zo nodig geweld worden gepleegd om de andere partij angst in te boezemen. Het rippen van drugs kan grote gevolgen hebben en leiden tot vergeldingsacties. Velen ondervinden een hoop stress als een concurrerende bende het op hen gemunt heeft. Onderling geweld komt dan ook wel eens voor: oog-om-oog-tand-om-tand. Om de zenuwen te bedwingen worden weleens drugs genomen om scherp te blijven, hoewel het ook leiden kan tot paranoïde gedrag. Geweldsdelicten met gebruikmaking van wapens (boksbeugels, messen en vuurwapens) worden soms onder invloed gepleegd. Een van die groepen komt uit de Hofstad. Een paar deelnemers zijn betrokken geweest bij steekpartijen met dodelijke afloop. Eén op de drie groepsleden zit vast, om verschillende redenen. Sommigen met korte lontjes hebben voortdurend bonje op straat. “Vechtpartijen tijdens het stappen zijn geen uitzondering. De vaak onderliggende psychosociale problematiek zeurt door en wordt verdoofd met blowen en drinken” (RW11NH).

---

³⁹ Het aanbod verloopt deels via Snapchat dat een betrekkelijk eenvoudige en veilige manier zou zijn om promotiemenu’s te pushen en na één klik weer te verbergen na bestelling. Veel aankopen gaan via sociale media en menu’s worden makkelijk aan anderen doorgegeven.

⁴⁰ Vaporizers (verdampers) verhitten hasj/wiet of kruiden zodat de werkzame stoffen vrijkomen zonder dat er verbranding plaatsvindt.

SIGNALLEN

We eindigen dit hoofdstuk met signalen. De professionals werden bevraagd over drie belangrijke leefgebieden van jongeren: de thuissituatie en de woonomgeving waarin ze op groeien (besproken in het vorige hoofdstuk), en mate van delinquent (groeps)gedrag (dit hoofdstuk).

Welke veranderingen en ontwikkelingen op deze leefgebieden zijn de professionals opgeval- len ten opzichte van een jaar geleden? Niet alle professionals konden daar goed antwoord op geven. Sommigen zijn nog pril in hun baan. Anderen zijn niet van elk leefgebied even goed op de hoogte.

In de tweede meting (2020-2021) werden veel impressies van professionals getekend door de gevolgen van de coronacrisis die als een schaduw over het leven van veel jongeren viel. Het kwam geregeld tot protesten van jongeren die boos en gefrustreerd waren over alle stringente maatregelen. Veel jongeren werden beboet. Ook thuis liepen de spanningen op, scholen wer- den gesloten en een zinvolle dagbesteding ontbrak. Een groeiende groep leed aan somber- heid en een deel voelde zich eenzaam. Jongeren gingen uit verveling vaker 'klieken'. De ver- leiding om middelen te gebruiken nam toe. Samen drugs gebruiken vergrootte de solidariteit. Contacten met jongeren verwaterden mede door sluiting van buurt- en jongerencentra en sportclubs. Jongeren hadden wél vaker (negatieve) contacten met handhavers wegens het niet naleven van de coronamaatregelen.

In deze derde meting (2022-2023) zien professionals zowel positieve als negatieve ontwikke- lingen. De gevolgen van de coronaperiode zijn in sommige groepen nog steeds voelbaar.

Positieve ontwikkelingen

- **Opbloeien na corona.** Op het psychosociale vlak zien professionals twee richtingen in hoe jongeren zich ontwikkelen. De grootste groep lijkt zich na de coronaperiode met ups en downs te herstellen en pakt zijn/haar leven weer op. Een deel krijgt passende hulpverlening en (psychologische) begeleiding. Er wordt meer ingezet op talentontwikkeling. Jongeren die introverter waren, bloeien op en worden meer *out going*, zegt een professional. "Ze leren nieuwe mensen kennen en bouwen zelfvertrouwen op. Meer positieve ervaringen en voelen dat mensen je waarderen geeft pubers zelfvertrouwen."
- **Rustiger op straat.** Nu veel jongeren de draad weer oppakken is het weer rustiger op straat. Velen waren het niet eens met de opgelegde regels. De protesten zijn geluwd, er is minder brandstichting en de confrontatie met politie is afgenomen. De straatgroepen zijn kleiner geworden. In sommige wijken is een duidelijke afname van overlast en probleem- gedrag. Er is minder agressie op straat. Thuis zijn er minder spanningen.

"Veel jongens zijn nu rustiger. Toen de lockdown er net af was, merkte je dat de groep weer moest wennen hoe zich te moeten gedragen. Voor corona waren ze veel drukker en was er meer hangge- drag buiten op straat. Nu zijn ze kalmer en ook de buurt is veranderd. Bekende hangplekken zijn verdwenen, er zijn winkels bijgekomen en een voetbalveld. We zijn zelfs bezig met een chillplek voor jongeren zonder dat ze daar overlast hoeven te veroorzaken." (RW09ZH)

Negatieve ontwikkelingen

- **Moelijker te motiveren.** Toch zijn er ook groepen die moeilijker te motiveren zijn. Hun achterstand in het onderwijs is eerder toegenomen. Een jongerenwerker (RZ03NB) ziet minder tolerantie bij de groep. “Ze ageren vaker tegen autoritair gedrag en aanwezigheid van politie.” En (RW05ZH): “Ik zie meer stoerheid en overlastgevend gedrag; meer vernielingen. Ook bij andere groepen.” Ze voelen meer stress en meer druk vanuit school en werk.

“Ze hebben twee jaar kunnen chillen en nu is alles moeilijk. Alsof ze er minder lol in hebben. Alles is al snel te veel. Ze zitten vastgespijkerd aan die apps. Dat is hun communicatie, daar maken ze ruzie en zo krijgen ze relaties.” (RW05ZH)

- **Snelle criminele carrières.** verschillende professionals merken dat criminele carrières zich soms in een snelkookpan lijken te ontwikkelen. De carrière van loopjongens en runners lijkt op vroegere leeftijd te beginnen. Sommigen zijn nog minderjarig. Een ambulante werker op een Zuid-Hollands eiland (RW08ZH) meldt dat kinderen (14 jaar) een aanbod kregen om wiet te gaan dealen. “Ze moesten 100 euro betalen voor een zak wiet met zakjes en een weegschaaltje erbij. Dat konden ze dan weer voor 500 euro verkopen.” Een jongerenwerker (RW11NH) vertelt over de impact van drugsgerelateerde criminaliteit, de geringe pakkans en permanente cashflow. “Ze leven met de dag en volgen sociale media. Als er iemand gepakt wordt houdt de groep zich gedeisd.”
- **Aanhoudende psychosociale problematiek.** Niet in alle groepen is sprake van een verbetering. De thuissituatie blijft onverminderd problematisch (RZ08NB). Het inzetten van jeugdhulp leidt tot op heden niet tot veranderingen (RZ04NB). Jongeren zoeken uit frustratie vaker de grenzen op (RZ09NB). Een Brabantse groep is sinds hun deelname aan de coronarellen harder geworden. Ze zijn minder toegankelijk geworden voor professionals en richten sindsdien meer vernielingen aan. “De woonomgeving is intoleranter. Mensen bellen sneller de politie bij overlast. Ze kunnen nergens meer samenkomen zonder veel gezeur” (RW05ZH).
- **Toename drugsproblematiek.** Sommigen professionals zien ook een relatie met flankerend drugsgebruik. Het gebruik is toegenomen. “Het vele blowen is gebeven en zeker niet minder geworden” (RO04GE). “Ik heb nu meer zorgen wat er achter de voordeur gebeurt” (RO02GE). Veel psychosociale problematiek (o.a. depressie, somberte) gaat samen met meer druggebruik. In een Utrechtse stad (RW02UT) raakte een groep uit beeld sinds ze niet meer mogen blowen in het jongeren centrum. In een bollendorp (RW05ZH) is het palet aan middelen in de groep gegroeid.

4 GROEPSVORMING, CULTURELE VERSCHILLEN EN DOMEINEN VAN GEBRUIK

INLEIDING	33
4.1 GROEPEN EN GROEPSVORMING.....	33
4.2 DOMEINEN EN DRIJVEREN VAN GEBRUIK	36
PRIVÉDOMEIN	36
INSTITUTIONEEL DOMEIN	37
PUBLIEK DOMEIN	37
RECREATIEDOMEIN	37
UITGAANSDOMEIN	37

INLEIDING

De voorgaande hoofdstukken gingen het over (problematische) leefgebieden en hoe jongeren daaraan worden blootgesteld (multipele risicofactoren). In dit hoofdstuk gaan we in op (groeps)gedrag en -culturen in dorpen en stadswijken waar jongeren opgroeien. Wat hebben de groepen gemeen met elkaar en waarin verschillen ze? Ook voor professionals is het soms puzzelen met wat voor type groep zij werken. Zeker als er ook veel mutaties zijn of groepjes kruisen met andere. Op grond van verhalen zien we vooral een bricolage van werelden en culturen die zich uitstrekt over Nederland met zijn oude dorpen, moderne vinexwijken en arme volkswijken. Het leven wordt, naar het zich laat aanzien, namelijk voor een groot deel ingekleurd door waar je vandaan komt. In latere hoofdstukken zien we dat dit voor een deel ook de keuze voor bepaalde middelen beïnvloedt.

4.1 GROEPEN EN GROEPSVORMING

Discussies over jongerengroepen en -culturen worden vaak geframed als 'youth as problem' of als 'youth as fun'. In het wetenschappelijke discours is veel aandacht voor 'sociale identiteit' (o.a. afkomst, sociaaleconomische status, sociale positie en leeftijd). Ondanks de verschillen hebben adolescenten vooral behoefte aan contact met andere leeftijdsgenoten en streven ze naar een zekere cohesie in de peergroep als basis voor (toekomstige) vriendschappen.⁴¹ Hun sociale contacten zijn verbonden met bepaalde levensfasen. Deze zijn vooral bij adolescenten van groot belang omdat zij voor het eerst buiten de familie een eigen sociaal netwerk met vriendschappen (peergroep) proberen op te bouwen. Vriendschappen zijn belangrijk voor een positief zelfbeeld en zelfvertrouwen. Conflicten met anderen in de groep in deze levensfase

⁴¹ Hoijtink, 2007.

kunnen als zeer ingrijpend worden ervaren.⁴² Maar jongeren kunnen zich ook solidair voelen met anderen omdat ze zich herkennen in elkaars sores.

Jongeren op straat behoren niet automatisch tot een overlastgevende of problematische groep. Er zijn ook groepjes die na schooltijd of werk gaan sporten of gamen of met elkaar afspreken zonder een direct doel. Er zijn ook groepsleden die zich duidelijk willen profileren in expressieve en performatieve aspecten (o.a. sportattributen, taalgebruik, gadgets, kledingstijl) en die in hun praktijken eerder bij *street cool* horen.⁴³ Maar 'straatcultuur' heeft in de loop der tijd in discussies een negatieve connotatie gekregen die verwijst naar gedeelde waarden, stijlen en praktijken in relatie tot meer achtergestelde en gemarginaliseerde groepen. In de Nederlandse etnografische onderzoekstraditie wordt al ruim vijftig jaar onderzoek gedaan naar straatculturen van diverse pluimage en vaak woonachtig in grote steden.⁴⁴

In deze monitor volgen we ook groepen in dorpen die enigszins doen denken aan straatculturen in steden. Elementen die kenmerkend voor en onderdeel zijn van een straatcultuur, zijn onder andere gedeelde ervaringen, kennis, betekenissen en symbolen die belangrijk zijn voor hun manier van leven, en die als morele opvattingen en gedragscodes terugkomen in hun verhalen en door hun straatwaarden worden gecultiveerd en bestendig.⁴⁵

Stadse en dorpse jeugd

In de jaren tien van deze eeuw komt er ook meer belangstelling naar de digitale wereld die aan invloed wint en concurreert met de fysieke wereld.⁴⁶ Het onderzoeksterrein van de virtuele etnografie, die zich ontwikkelt in het kielzog van virtuele straatculturen is nog betrekkelijk jong.⁴⁷ Bestudering van sociale media kan een rijke inkijk geven in hoe jongerengroepen zich profileren.⁴⁸ In een analyse van de beeldtaal op sociale media-accounts van geruchtmakende jongerengroepen zitten opvallend vaak foto's en zelfgemaakte videoclippen met softdrugs, blokken cocaïne, wapens en pakken geld, die de winstgevendheid van de criminaliteit suggereren.⁴⁹ Anderzijds laat criminologisch onderzoek ook zien dat de criminaliteitscijfers onder jongeren spectaculair gedaald zijn als gevolg van digitale apparatuur.⁵⁰

De populariteit van sociale media bij jongeren heeft geresulteerd in een visuele (straat)cultuur 2.0 die een dominantere factor is geworden in het alledaagse leven van jongerenculturen. Het is ook jongerenwerkers niet ontgaan dat nieuwe hypes en rages van drillrap tot lachgasfeestjes

---

⁴² Weijers & Eliaerts, 2008.

⁴³ Ilan, 2015.

⁴⁴ Zie o.a.: 'Etnische randgroepen' op de Rotterdamse Kruiskade (Buiks, 1983); Jonge hosselaars in de Amsterdamse Bijlmer (Sansone, 1992); jongeren van Marokkaanse achtergrond in Rotterdam (Van Gemert, 1998) en recenter Marokkaanse jongeren in Amsterdam-Nieuw West (De Jong, 2007).

⁴⁵ De Jong, 2007.

⁴⁶ Van Strijen & Postema, 2009.

⁴⁷ Roks, 2015; Roks & Van den Broek, 2017; Kozinets, 2010.

⁴⁸ Van den Broek, 2013.

⁴⁹ Roks & Van den Broek, 2017.

⁵⁰ Weerman, 2017.

snel viraal gaan en soms kunnen leiden tot maatschappelijke discussie en morele afkeuring. In de tweede meting (2020-2021) trok vooral drillrap de aandacht toen groepen uit verschillende buurten in grote steden elkaar met messengekletter uitdaagden via videoclip. Een recente studie over de Rotterdamse drillcultuur belicht de relatie tussen muziek, geweld, straatcultuur en sociale media.⁵¹ In de media gaan bovengenoemde praktijken vaak over Nederlandse jongeren met buitenlandse roots. In deze monitor kijken we breder en volgen we ook witte jongeren buiten de Randstad die meer affiniteit hebben met de rurale cultuur en typische feesten als de Zwarte Cross, dat honderdduizenden mensen trekt, waaronder veel jongeren en jongvolwassenen.⁵²

Groepen en culturele herkenning

Een mix van factoren speelt een rol in de identiteitsvorming en binding aan een groep. Jongeren maken massaal gebruik van sociale media, maar zoeken ook plekken op waar ze zich in de fysieke leefomgeving kunnen onderscheiden, of – zoals in veel groepen – waar ze (vaak in de vrije tijd) middelen met elkaar gebruiken.

In de tweede meting (2020-2021) beschreven we de impact van corona op het groepsgedrag. Bij een derde veranderde er weinig in groeps grootte en -gedrag. Dit gold vooral voor groepen die stevig ingebed zijn in een lokale dorpscultuur of stadswijk. Een derde van alle groepen week uit naar meer verborgen plekken (duinen, bossen, bunkers en grotten), om zo onder de radar van handhavers te blijven. Met als gevolg dat ook het contact met professionals verwaterde. En een derde van de groepen beleefde een forse groei als gevolg van sluiting van buurtcentra, horeca en sportverenigingen en -scholen. Door ingrijpen van handhaving werden jongeren beboet en waren er schermutselingen. De groepen splitsten zich op in kleinere formaties.

In de verschillende profielen (van risicogroepen) die we beschrijven gelden bepaalde uitingen van gedrag en doen en laten voor vrijwel alle groepen. *Sociale media* zijn bijvoorbeeld niet meer weg te denken. Door coördinaten te delen weet iedereen elkaar feilloos te vinden. Het *publieke domein* met zijn pleintjes, parkjes, parkeerplaatsen, winkelcentra etc. blijft een belangrijk trefpunt. Al naar gelang hun leeftijd en afstand tot het verzamelpunt komen jongeren met de fiets, fatbike, scooter, auto en soms het openbaar vervoer. Op het dunbevolkte platteland is een groep vaak een samenklontering van jongeren uit verschillende dorpen. Sommige groepen zijn historisch geworteld in de buurt of wijk en kunnen behoorlijk chauvinistisch zijn naar buitenstaanders. In andere groepen zijn de sociale contacten weer lossier en spontaan. Er zijn ook groepen die heel gesloten zijn en deelnemers vanwege hun criminele

---

⁵¹ Roks & Van den Broek, 2020.

⁵² De naam Zwarte Cross grijpt terug op een fenomeen uit de jaren zestig, toen grootsprakige kroegbezoekers die opschepten over hun prestaties op de crossmotor of brommer werden uitgedaagd om hun kunnen in een zwarte cross te bewijzen. In de documentaire *Brommers Kieken* worden twee vriendengroepen in Overijssel gevolgd en bevroegd over hun leven. Behalve het gevoel van saamhorigheid biedt het platteland ook nog volop ruimte om aan te kunnen rommelen.

activiteiten moeilijker zijn te doorgronden door professionals. Er zijn ook (sub)groepen vertegenwoordigd die opvallen door hun culturele expressie (uiterlijk) of spectaculair tijdverdrijf. We denken dan aan muziekbeleving met daarbij horende (sub)culturele codes (o.a. punk, hiphop, hardcore). Maar het kan ook gaan over fandom (o.a. voetbalclub) of de voorliefde van een groep voor motoren en gepimpte auto's. In deze voorbeelden betekent een groep meer dan louter hangen met elkaar. En er zijn groepen waar het gebruik van drugs een belangrijk leidmotief is en waar de lijn tussen recreatief en chronisch gebruik niet altijd even duidelijk is. In de volgende paragraaf beschrijven we verschillende domeinen waar groepen alcohol en drugs gebruiken.

4.2 DOMEINEN EN DRIJFVEREN VAN GEBRUIK

Het meeste middelengebruik vindt plaats in vijf verschillende domeinen: (1) privédomein; (2) institutioneel domein, (3) publiek domein, (4) recreatiedomein; en (5) uitgaansdomein. Bier en wijn worden bijna overal gedronken; bij cannabis wordt het al moeilijker en met (andere) drugs luistert het nog nauwer. De keuze van een middel hangt af van de ambiance en de groepsactiviteit (setting). Sommigen drinken en snuiven door de week en nemen ecstasy en ketamine alleen op festivals. Het gebruik hangt ook af van de verwachting en (gecultiveerd) groepsgedrag (set). De beschikbaarheid van middelen hangt af van connecties of iemand in de groep die zelf dealt. Geld speelt eveneens een rol. Sommigen koketteren met status, anderen halen de schouders op over cocaïne. Waarom zou je duur gaan snuiven als je met speed of 3-MMC ook kunt presteren? Veel drugsgebruik speelt zich af buiten het ouderlijk toezicht. Maar de milieus kunnen verschillen van (zeer) gelovig en streng op drugs tot ouders die zich weinig bekommeren over het alcohol- en drugsgebruik van hun kinderen. Net zoals er ouders zijn die meeblowen, ecstasy of cocaïne gebruiken of daar ervaring mee hebben.

PRIVÉDOMEIN

Hieronder verstaan we plekken in en rondom het huis waar jongeren opgroeien en elkaar treffen. In de kleinere plattelandsgemeenten komen jongeren vaak bijeen op veranda's of in keten, tuinhuisjes, schuurtjes en garages. Hier vindt voornamelijk alcoholgebruik plaats, al dan niet onder toezicht van ouders. Er is over het algemeen geen strikte leeftijdsscheiding tussen minderjarigen en jongvolwassenen. Het drinken van alcohol maakt vaak deel uit van de heersende dorpscultuur. In sommige groepen wordt thuis ook geblowd en worden stimulantia (amfetamine, cocaïne en 3-MMC) gebruikt. Het hangt niet alleen af van de vriendengroep, maar ook van het type dorp, welke middelen er worden gebruikt. In dorpen met een maritieme geschiedenis scoort cocaïne hoog, naast alcohol. In dorpen met een boerenachtergrond worden naast alcohol vooral speed en 3-MMC gebruikt. In sommige groepen zijn de ouders wegens drukke werkzaamheden vaak van huis, maar het komt ook voor dat een van de ouders meedrinkt en -blowt met de groep. Soms vindt ook drugsgebruik (stimulantia) plaats omdat een van de familieleden het faciliteert en/of erin handelt. In sommige families is sprake van problematisch gebruik bij ouders of andere familieleden.

In de steden staat het gebruik doorgaans verder af van het privédomein. In sommige groepen komen vaak geen vrienden over de vloer en staat er ook geen veranda of keet in de achtertuin. Op alcoholgebruik rust een taboe en ook andere middelen, met uitzondering van cannabis en lachgas, zijn minder in trek. In Nederlandse groepen wordt wel gedronken en geblowd en soms ook thuis, in de tuin, een portiek of in een box.

INSTITUTIONEEL DOMEIN

Hieronder verstaan wij scholen, buurt- en jongerencentra, opvanghuizen en begeleid wonen. Jongerenwerkers en andere professionals staan vaak niet toe dat er wordt gedronken in club- buurt- en jeugdthons. Maar in de praktijk zoeken groepjes jongeren elkaar vooraf of na afloop van culturele activiteiten op.

Verder zijn ook schoolpleinen in trek als de school gesloten is. Ook de begeleid woonprojecten zijn plekken waar jongeren bijeenkomen op kamers of op het terrein eromheen om te drinken, roken, vaperen of blowen. Buiten het zicht van toezichthouders omdat het tegen de huisregels is.

PUBLIEK DOMEIN

Hieronder worden alle openbare locaties geschaard: parken, strand, speeltuintjes, voetbalvelden, skatebaantjes, portieken, hangplekken en parkeerzones waar groepjes in en rond auto's en scooters vertoeven. Na het opheffen van alle beperkende coronamaatregelen is het kat-en-muis-spel tussen handhavers en groepjes jongeren verleden tijd. Dit neemt niet weg dat betrekkelijk veel groepjes jongeren nog steeds overlast plegen (zie hoofdstuk 3). Jongeren hebben zo hun eigen hot spots. In coronatijd weken jongeren vaker uit naar nabijgelegen natuur- en recreatiegebieden, evenals duinen, bunkers en mergelgrotten. De meer avontuurlijke groepjes blijven deze plekken ook na corona bezoeken. Het buitenleven is een eldorado van vrijheid waar je in alle rust alcohol en drugs kunt gebruiken. Een fors deel van deze groepjes gaat weinig uit omdat ze nog minderjarig zijn, weinig geld te besteden hebben of geen bezoekers van festivals zijn. Voor sommigen is de auto de ultieme hangplek omdat je erin kunt schuilen als het slecht weer is, je makkelijk kunt verplaatsen en je een alibi hebt om ergens simpelweg te kunnen hangen. In de auto kun je blowen en ballonnen blazen en uitspacen op de achterbank.

RECREATIEDOMEIN

Binnen dit domein worden locaties (o.a. camping, vakantiehuisje, hotelkamer, AirBnB) gerekend waar vriendengroepen neer willen strijken. Dit domein biedt speciaal voor betalende bezoekers (entreegeld of huur) gelegenheid tot ontspanning, soms aangevuld met extra faciliteiten (o.a. zwembad, jacuzzi). Dit is een ideaal alternatief voor hen die een besloten setting zoeken met alle faciliteiten erbij en waar vrijelijk drugs kan worden gebruikt.

UITGAANSDOMEIN

Hieronder worden locaties gerekend waar jongeren voor hun ontspanning naartoe gaan en gelijkgestemden tegenkomen: coffeeshops, shishalounges, cafés, plattelandsdiscotheken,

clubs, festivals en concerten. In juridische zin is er een overlap tussen het (semipublieke) uitgaansdomein en het publieke domein. In de vorige meting kreeg vooral het uitgaansleven klappen, met name de club- en evenementensector. Een hard gelag, vooral voor de fanatieke stappers. In plaats daarvan kwamen er meer (illegale) huisfeestjes en raves. Tegenwoordig reizen jongeren in de zomermaanden weer naar festivals verspreid over Nederland, met een clustering in de Randstad. In sommige dorpen haalt een speciale partybus je zaterdag op en brengt je zondagochtend weer terug.

Bovenstaande notities over groepsgedrag, culturele verschillen en middelengebruik in domeinen nemen we mee naar het volgende hoofdstuk waar we zes profielen beschrijven van risicogroepen in relatie tot middelengebruik.

5 MIDDELENGEBRUIK: VIER PROFIELEN

INLEIDING	39
5.1 MIDDELENGEBRUIK IN GROEPEN	42
MOTIEVEN VAN GEBRUIK.....	42
5.2 RISICOJONGEREN EN DRUGS: VIER PROFIELEN	44
EIGENHEIMERS (BUITENBEENTJES).....	45
GANGSTA'S (BROEDERS, SOLDATEN).....	46
EXPRESSIONISTEN	46
GETROEBLEERDEN (KWETSBAREN).....	47

INLEIDING

De binding en herkenbaarheid van een groep kan door verschillende factoren worden gedefinieerd. Sommige jongeren voelen zich aangetrokken door een muziekstijl, een skatecultuur of een voetbalclub, waar gedeelde symbolen richting geven aan de stiling van een subcultuur. Maar ook de buurt of straatgroep kan invloed hebben in de identiteitsvorming. Professionals zien ook dat samen drugs gebruiken in een aantal groepen een belangrijke bindende factor is. In cultureel-criminologische studies naar riskant 'pleziergedrag' wordt drugsgebruik wel als een vlucht gezien uit de banale routine van alledag, maar ook als een reactie op een onstabiele snel veranderende wereld, waar die bij afwezigheid van enige sociale controle de drang tot excessen en kicks vergroot.⁵³ Deze mechanismen gelden niet alleen voor de urbane drugscultuur, maar ook voor culturen op het platteland, waar soms sprake is van een verhoogde blootstelling aan drugs en/of integratie van gebruik en waar (nieuwe) transities in lokale jeugdculturen kunnen leiden tot een groeiende acceptatie en bereidheid om te experimenteren.⁵⁴

Paradigmaverschuiving normalisering

De discussie over normalisering van drugs in het uitgaansleven heeft verder zich verbreed naar gebruik bij jongeren op het platteland (dunbevolkte gebieden).⁵⁵ Wat opvalt is dat er met enige tussenpozen een paradigmaverschuiving plaats vindt rond het begrip normalisering. In de oorspronkelijke betekenis werd normalisering in Nederland als (normatief) beleidsdoel gezien (geen uitsluiting, maar insluiting) ter voorkoming óf terugdringing van (gemarginaliseerde) groepen drugsgebruikers. De term normalisering was oorspronkelijk (jaren '60, '70 en '80) van toepassing op marginale en

⁵³ Hayward, 2004; Presdee, 2000; Young, 2007.

⁵⁴ Verschillende dorpen in Nederland zijn in de afgelopen decennia in het nieuws gekomen wegens drugsgebruik bij de dorpsjeugd. Sommige dorpen zouden een reputatie zouden hebben van amfetaminegebruik; in andere dorpen zou voornamelijk cocaïne worden gebruikt. (Zie ook: Korf, 2010; Stoele et al., 2004; Boekholt, 2021; Van Hout, 2011; Gundy, 2006).

⁵⁵ Planken, 2018.

deviante (verborgen) populaties die slecht bereikbaar waren voor hulpverleners. De afname van deze marginalisatie en van de daarmee gepaard gaande stigmatisering werd normalisering genoemd en behelsde een positieve ontwikkeling: normalisering om adequate preventie (harm reduction) mogelijk te maken.

In de loop van de jaren negentig van de vorige eeuw werd het middelengebruik vanuit een sociologische invalshoek meer duidend en descriptief gekenschetst als 'normalisation', een sociaal proces waar drugsgebruik de subcultuur ontstijgt, zonder dat hier een beleidsdoel aan ten grondslag lag.⁵⁶ Deze ontwikkeling wordt vooral toegepast op 'recreatieve gebruikers'.⁵⁷ De popularisering van clubdrugs heeft ook in Nederland ertoe geleid dat het middelengebruik een vast repertoire werd in het uitgaansleven. Maar omdat middelengebruik erg kan verschillen tussen groepen, milieus, uitgaanssettings, leeftijd en etniciteit spreken sommigen liever van 'differentiated normalisation'.⁵⁸

Tot slot normalisering van drugs door politieke bewindvoerders met het stijgen van de prevalentie (bij vooral hoogopgeleiden) ook als 'normatief' verwoord en in het politieke discours ingekaderd als een "zeer zorgelijke ontwikkeling van normalisering van het gebruik van drugs tijdens het uitgaan".⁵⁹ Hier wordt duidelijk gesteld dat deze ontwikkeling onwenselijk is en heeft men de normatieve overtuiging dat te veel jongeren het gebruik van middelen (bijvoorbeeld ecstasy en nu 3-MMC) als 'normaal' zijn gaan beschouwen.⁶⁰

We zagen in de tweede meting (2020-2021) dat de coronacisis een grote invloed had op het middelengebruik van jongeren in dorpen en steden. In dit hoofdstuk kijken we naar de aard en omstandigheden van het middelengebruik en sluiten we af met vier profielen.

Drug, set en setting

De professionals kunnen rijkelijk putten uit voorbeelden van middelengebruik in groepsverband. Waarom deze middelen, met wie, waar en wanneer? Het drug-, set- en settingmodel van Zinberg kan professionals helpen om de aard van middelengebruik in groepen beter te begrijpen. Bovendien kan het gebruik (frequentie en prevalentie) en middelenvoorkeur per groep flink verschillen.⁶¹

De factor 'drug' (middel) heeft betrekking op de farmacologische eigenschappen van de stof (en de biologische respons) die weer samenhangen met de dosis, gebruiksfrequentie en de wijze van toediening (bijvoorbeeld slikken, roken, snuiven, spuiten). De factor 'set' (mens)

---

⁵⁶ Parker et al., 1998.

⁵⁷ Duff, 2005; Measham et al., 1994; Parker et al., 2002; Measham, 2016.

⁵⁸ Fitzgerald & Mazerolle, 2013; Shildrick, 2016; O'Gorman, 2016.

⁵⁹ Brief van de staatssecretaris van volksgezondheid, welzijn en sport. Kamerstuk 24077, nr. 357, Tweede Kamer der Staten-Generaal, Vergaderjaar 2015-2016.

⁶⁰ In de politieregio Oost-Brabant gaan 38 gemeenten samen optrekken in vergunningverlening, handhaving en beleid in aansluiting op een vierjarige campagne om drugsgebruik onder jongeren te denormaliseren. (Boon, 38 Brabantse gemeenten: drugsgebruik 'denormaliseren', Binnenlands bestuur, 15 januari 2021.

⁶¹ Zinberg, 1984. Set en setting zijn termen die verwijzen naar psychologische, sociale en culturele parameters die de reactie op drugs mede vormgeven. Dit concept wordt oorspronkelijk beschouwd als fundamenteel voor psychedelisch onderzoek omdat ook niet-farmacologische factoren invloed kunnen hebben op het beleefde effect. Het model werd na de sixties ook toegepast op andere middelen (cocaine, alcohol, MDMA, etc.) (Zie: Hartogsohn, 2017).

verwijst naar kenmerken van de gebruikers, zoals persoonlijkheidsstructuur, verwachtingen ten aanzien van de effecten van een drug, mentale voorbereiding en gemoedstoestand van de gebruiker. De 'setting' (milieu), ten slotte, omvat fysieke, sociale en culturele omgevingsfactoren.

De basis voor gecontroleerd drugsgebruik hangt volgens Zinberg nauw samen met waarden en gedragsregels ('sociale sancties') en gedragspatronen ('sociale rituelen'). Samen vormen ze de informele sociale controle binnen een groep drugsgebruikers. Sociale rituelen dragen – zeker bij illegale drugs – een vaak sterk gestileerd karakter dat onder meer tot uitdrukking komt in een specifieke wijze van gebruik, de keuze van de fysieke en sociale setting, de activiteiten die worden ondernomen en de strategieën die worden gevolgd om ongewenste effecten te minimaliseren. De informele sociale controle, die tegelijkertijd uit rituelen en sancties bestaat, is van toepassing op elk middel, inclusief alcohol. Het bestaan van sociale sancties en rituelen wil overigens niet zeggen dat deze per se effectief zijn en automatisch worden nagevolgd of altijd controle bevorderend werken. Herhaaldelijk excessief gebruik of het niet naleven van afspraken kunnen leiden tot sancties en zelfs uitsluiting van de groep. Maar andersom gebeurt ook, als jongeren zich niet meer prettig voelen bij het heftige gebruik in de (vrienden)groep en er afstand van nemen.⁶²

Drugs, identiteit en distinctie

Door het construeren van een eigen identiteit gaan jongeren zich onderscheiden van anderen, maar tegelijkertijd is er ook een identificatie met gelijkgestemden. In de Nederlandse geschiedenis van jeugd- en subculturen liggen de voorbeelden voor het oprapen.⁶³ Wanneer een groep gelijkgestemden door buitenstaanders wordt opgemerkt c.q. bevestigd, wordt een 'collectieve identiteit' (ravers, clubbers, trancers, rappers, gabbers, etc.) geconstrueerd.⁶⁴ De wijze waarop drugsgebruikers hier een symbolische betekenis aan ontlenen gebeurt ook in subculturen met een sterk 'wij-zij' gevoel (krakers, boeren, tukkers, hippies, punkers, motorclubs, etc.). Maar behalve de stilistische culturele verschillen tussen groepen (met een collectieve identiteit) zijn er ook sociale verschillen als klasse, geslacht, etniciteit, geografische herkomst. Door zelf symbolische grenzen en concepten te construeren worden objecten, mensen, handelingen, maar ook tijd en ruimte gecategoriseerd. Het groepsgevoel en gevoel van gelijkheid bezegelen de collectieve identiteit.⁶⁵ In tegenstelling tot de symbolische grenzen, kenmerken sociale grenzen zich door het indelen van groepen mensen.⁶⁶ Individuen creëren een sociale identiteit door het maken van een 'in-group' (insiders) en een 'out-group' (outsiders) om daarmee een bepaalde superioriteit boven anderen te hebben en daarmee net zo goed stereotiepe oordelen te hebben over hun omgeving.

De verhalen van professionals over het drugsgebruik in groepen variëren van (heel) gedetailleerd tot meer algemeen. Niet elke professional weet precies wat jongeren allemaal uitspoken

---

⁶² Nabben & Benschop, 2023.

⁶³ Ter Bogt, 2000.

⁶⁴ Lamont & Molnár, 2002.

⁶⁵ Collins, 2004.

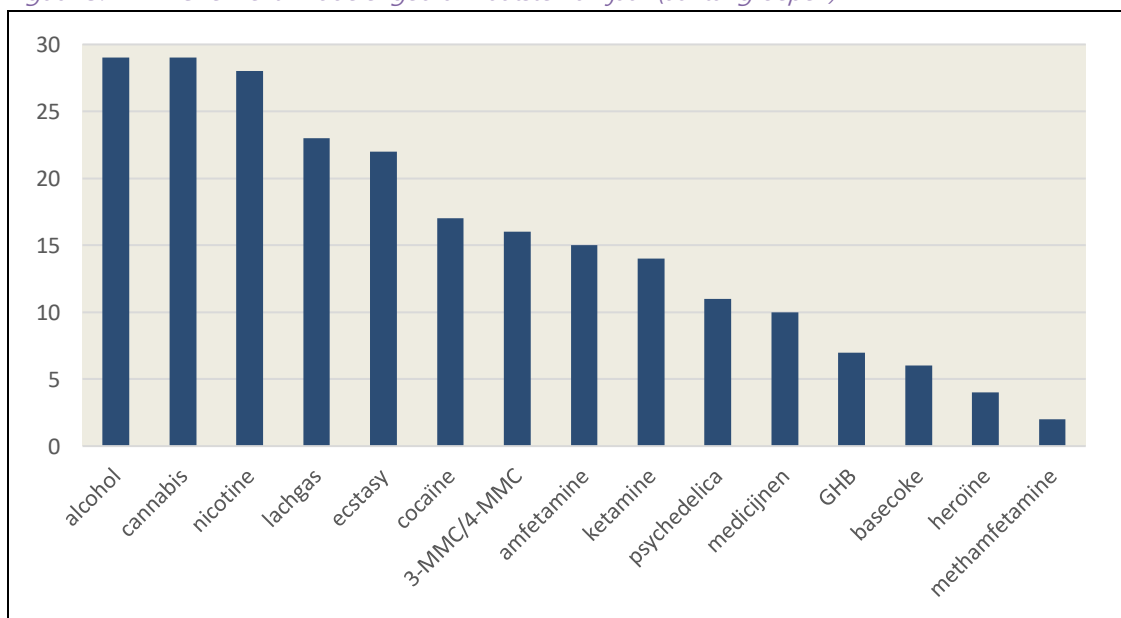
⁶⁶ Lamont & Molnár, 2002.

buiten hun zichtveld. Jongeren zijn daar ook niet altijd open over naar professionals of beschermen elkaar door hun mond te houden. Als een professional een vermoeden heeft dat er gedeald wordt in de groep, dan laten jongeren nog minder los. Bang om te worden *ge-cancelled* als *snitch*. Maar er zijn ook verhalen dat de aanpak van een jongerenwerker (RN01FR) zijn vruchten afwerpt en ertoe geleid heeft dat verschillende jongeren beginnen met een behandeltraject voor hun middelengebruik. Ten slotte willen we hier nog opmerken dat gebruik vaak plaatsvindt in subgroepen binnen een groter netwerk van deelnemers/vrienden. Soms is er van alles loos in zo'n groep en dienen drugs als uitvlucht. Maar er kan ook sprake zijn van meer gecontroleerd gebruik. Hoe dan ook. Het blijft een grote uitdaging voor een professional hoe hij of zij een positieve invloed kan hebben op de groep als het gebruik uit de hand loopt of groepsleden worden meegezogen in een wereld van dealen, wiet telen, drugsproductie of het runnen van drugspannen.

5.1 MIDDELENGEBRUIK IN GROEPEN

We vroegen aan professionals welk percentage in de groep een lijst van vijftien middelen in het afgelopen half jaar heeft gebruikt. Gedetailleerde informatie over het gebruik van de afzonderlijke middelen volgt in de komende hoofdstukken. Onderstaande figuur geeft een algemeen overzicht van het aantal groepen waarin het gebruik van een bepaald middel werd gerapporteerd. Duidelijk is dat alcohol, cannabis en nicotine het hoogst scoren. Basecoke, heroïne en methamfetamine worden het minst gebruikt. Daartussenin scoren lachgas en ecstasy hoger dan overige stimulantia, overige narcosemiddelen en psychedelica.

Figuur 5.1 Overzicht middelengebruik laatste half jaar (aantal groepen)

MOTIEVEN VAN GEBRUIK

In gesprekken met professionals werd ook naar de motieven van gebruik gevraagd. Om welke middelen gaat het; waarom juist deze en in welke samenhang? In veel groepen spelen

meerdere motieven een rol bij het middelengebruik. Hieronder volgt een opsomming van motieven die leidend zijn voor het gebruik in groepen (bij individuen en/of subgroepjes).

- verveling: "Ze [drie 16-jarige meiden] blowden eerst uit verveling en dat is uitgelopen op een verslaving." (RW05ZH; RW02DR)
- verdooving; dempen; escapisme; vluchtgedrag
  - problemen thuis/persoonlijk (RW01FL; RW02DR; RN01FR; RN03NH)
  - onzekerheid; laag zelfbeeld (RN01FR)
  - uitzichtloosheid (RZ02LI)
  - trauma (o.a. jonge statushouders) (RW04NH)
- herkenning met anderen in zelfde situatie (RW04NH)
- ontspanning dagelijks (vaak nog schoolgaand) (RW01FL)
- ontspanning na fysiek zwaar/hard werk (18+) (RO05GE; RO03GE; RW06ZH; RW08ZH)
- experimenteren/nieuwsgierig (RZ03NB; RZ04NB; RW02UT; RN02DR)
- impulsief: "Hij wil erbij [bij oudere gebruikers] horen." (RW05ZH)
- functioneel; tijdens werk (RW06ZH; RW08ZH; RO03GE)
- thrillseeking; stoer; reacties uitlokken (RW06ZH)
- vechten als lol; "maakt de avond leuker" (RW06ZH; RO06GE; RZ02LI)
- hedonisme; lang doorgaan met stappen en uitstellen slaap (RW06ZH; RZ04NB)
- zelfmedicatie ADHD (vooral cannabis) (RZ04NB; RW04NH)

Differentiatie van middelengebruik en clustering groepen

Bovengenoemde motieven zeggen echter niet alles over de groepen. Alcohol en cannabis scoren (bijna) overal, maar het percentage gebruikers kan per groep zeer verschillen. Ook de andere (illegale) middelen laten een heel gevarieerd beeld zien. Om hier meer duiding aan te geven hebben we gekeken naar kenmerken en patronen van gebruik in groepen. Wat bindt een groep? Is het alleen de buurt of spelen ook nog andere factoren een rol? In onze analyse van de groepen spelen bepaalde factoren een grote rol bij het middelengebruik, de specifieke voorkeuren van drugs, de momenten dat er wordt gebruikt et cetera. Op grond hiervan hebben we verschillende groepen geclusterd met vergelijkbare leefstijlen en patronen van gebruik. De groepen vertonen vaak gelijkenissen met groepen elders in het land.

Gebruikspatronen

De bereidheid bij deelnemers om te experimenteren, en de kennis van en ervaring met middelen kunnen flink variëren in een groep. In een doorsnee groep zitten vaak subgroepjes met hun eigen middelenvoorkeur. Sommigen snuiven, vinden GHB vies of blowen niet mee omdat ze niet van de roes houden. In bijna elke groep leven ook taboes rondom bepaalde drugs. Over het algemeen is de bandbreedte van het middelenpalet bij risicjongeren (in deze monitor) iets smaller dan bij de uitgaanders en trendsetters in het Amsterdamse uitgaanspanel.⁶⁷ Wat overeenkomt is dat de groepsbinding soms sterk drugsgerelateerd is. Het samen (willen) beleven van 'eenzelfde' ervaring versterkt en bezegelt de sociale banden. In boerenkringen wordt samen gedronken, evenals dat er

---

⁶⁷ Nabben et al, (2023)

'poesgroepen' (MMC-gebruikers), 'blowgroepen' en 'snuivers' zijn die samen gebruiken. Soms door-deweeks of alleen in het weekend of alleen bij speciale gelegenheden. Het gebruikspatroon van een groep zegt soms ook iets over de lokale mores, zoals we soms zien bij alcohol en de cultuur eromheen. Terwijl cannabis nog trekjes heeft van een subcultuur waar eerder op symbolische wijze uitdrukking wordt gegeven en weerspiegeld door bekende hiphop- en rapartiesten.

5.2 RISICONGEREN EN DRUGS: VIER PROFIELEN

De 29 groepen (in tien provincies) zijn niet representatief voor alle andere jongerengroepen in de regio. De focus in deze monitor is vooral gericht op (sub)groepen die naast alcohol en cannabis ook (ruime) ervaring hebben met een paar andere middelen. Tevens moet er sprake zijn van enige problematiek op ten minste één van de volgende drie terreinen: (1) problematisch en/of fors drugsgebruik (risicogedrag en/of afhankelijkheid); (2) meervoudige problematiek in de directe of sociale omgeving; en (3) overlast c.q. criminele problematiek (dealen, runnen, inbraak, etc.). Op grond van deze criteria zal het niet verbazen dat dergelijke groepen in dorpen en stadsbuurten eerder opvallen en ook bij gezagsdragers (o.a. politieagenten, reclasseringswerkers, leerplichtambtenaren) voor de nodige hoofdbrekens zorgen.

Gedrag en risico's: experimenteel, recreatief en roekeloos

Alcohol en drugs brengen uiteenlopende risico's met zich mee. Om deze te minimaliseren zijn er in groepen soms afspraken, regels over dosering, frequentie en welbevinden. Die regels liggen niet vast en kunnen veranderen na een incident of door voortschrijdend inzicht. Soms zijn er sancties als iemand zichzelf of anderen in gevaar brengt. In de kern wil de meerderheid, ondanks de risico's, een leuke tijd hebben met elkaar. Het gebruik van middelen kan een groep in een gewenste gemoedstoestand brengen en versterkt de sfeer. De aard van het middelengebruik zegt ook iets over culturele inbedding en motieven van gebruik. Speed op de motor is weer anders dan speed op de bouwplaats. Blowen tijdens het bezorgen van pakketjes is weer anders dan bij een Netflix serie.

Deze monitor vertegenwoordigt ook individuen en (sub)groepen die (bijna) elke dag blowen, drinken of andere middelen op een excessieve manier (veel en vaak) nemen zonder enige zelfreflectie over de risico's daarvan. Anderen zijn in staat om te reguleren en de risico's te beperken (recreatief). Vaak heeft het volgens professionals te maken met of iemand lekker in zijn vel zit. De invloed van het geloof in de leefomgeving is voor sommigen een beschermfactor, maar kan ook een katalysator zijn om met drugs te provoceren tegen gepropageerde braafheid en onthouding in de omgeving.

Veel jongeren beginnen met drugs uit nieuwsgierigheid en hebben geen enkele ervaring op dit vlak (novieten). Een sigaret, blowtje of pilletje nemen hoort bij een fase van experimenteerdrang, nieuwe dingen willen proberen en dingen doen die niet mogen, die spannend zijn. Het zoeken naar kicks versterkt de drang naar avontuur, het opzoeken of overtreden van grenzen, het nemen van risico's. Sommige (sub)groepen worden zo beheerst door drugsgebruik dat er eerder sprake is van ontspoord (roekeloos) gedrag.

De frontlijnwerkers in het sociale domein hebben vaak het beste contact en de meeste kennis over de leefwereld van de peergroep. In het sensibiliseren van de verschillende profielen hebben we in de voorgaande hoofdstukken al geschreven over geografische, sociale en culturele verschillen tussen groepen (o.a. dorp-stad; wel-niet westers; lage-hoge SES; praktisch-

theoretisch opgeleid; wel-geen werk; veel-weinig criminaliteit, muziekvoorkeuren). Ook zien we verschillende risicofactoren en percepties van risicogedrag (set en setting) die een rol spelen bij het middelengebruik in groepen.

Op grond van de genoemde variabelen zijn er uit 29 groepen vier profielen van groepen risicjongeren gedefinieerd: *eigenheimers*, *expressionisten*, *gangsta's* en *getroebleerden*. We geven bij elk profiel een kernachtige beschrijving. We merken daar nog bij op dat:

- het kan gaan over een individu, een fractie of soms (bijna) de hele groep
- de (sub)groepen binnen een profiel gelijkenissen kunnen hebben met (sub)groepen elders in Nederland
- In sommige groepen individuen en fracties zitten die tot verschillende profielen kunnen worden gerekend
- wat het drugsgebruik betreft bij elk profiel vaak ook fracties jongere groepjes zitten van *novieten* die beginnen met experimenteren, maar soms ook fracties *roekelozen* die geen grenzen lijken te kennen.

EIGENHEIMERS (BUITENBEENTJES)

Deze groepen vinden we in meerderheid in dunbevolkte gebieden (buiten de Randstad). De groepsleden kennen elkaar vaak al van jongs af aan en groeien op in een (dorps)cultuur die voor de buitenwacht vrij gesloten is. Religie speelt vaak een belangrijke rol in de gemeenschap. De 'moeilijke' groepen die hier opgroeien worden door de omgeving nog wel eens als 'outlaws' gezien. Toch blijven veel jongeren hier wonen. Het zijn vooral de 'bollebozen' die wegtrekken naar studentensteden met theoretische opleidingen. In deze delen van het land heerst een werkcultuur (hoog arbeidsethos) die op jonge leeftijd nog wel eens wil botsen met de 'disciplinerende' schoolcultuur. Het toekomstige beroep van veel jongeren wordt voor een niet onbelangrijk deel bepaald door de industriële bedrijvigheid in de eigen regio (o.a. visserij, boomkwekerij, bouw, pluimveehouderij; transport). Het ouderlijk milieu heeft een bovenmodale sociaaleconomische status. Masculiene waarden spelen een belangrijke rol in jongerenculturen op het platteland, dat ook minder warmloopt voor de snel opeenvolgende modes in de steden. Een deel van de jongerengroepen koestert een zekere voorliefde voor een 'lawaaicultuur' (o.a. motoren, gepimpte auto's, trekkers, vuurwerk/carbid, luilak). De groepen verzetten zich soms tegen strikte regels van de overheid ('Den Haag') of strikte religieuze levenswijzen in het dagelijkse leven. Opstandigheid tegen handhaving komt voor (o.a. coronarellen, oudejaarsnacht) net zoals het luidruchtig aanhangen van een voetbalteam (o.a. supportersgroepen). Het drugsgebruik speelt zich grotendeels af op plekken waar alleen de groep kan of mag komen (o.a. keet, bunker, schuur, garage, boot). In verband met taboes in de sociale omgeving blijft de lokale drugscultuur vrij gesloten voor veel professionals. Sommige professionals denken dat groepen in hun vrije tijd kicks zoeken (waaronder middelengebruik, maar ook sport) als gevolg van 'weinig prikkels' in hun directe omgeving ('saai dorp'). Anderen zien dat het middelengebruik (vooral bij jongvolwassenen) een catharsis is van lange werkdagen en/of zwaar lichamelijke arbeid. Bij veel sociale gelegenheden (o.a. verenigingsleven,

evenementen) heerst een dorpsse 'alcoholcultuur' waar ook ouders vaak aan deelnemen. Er is weinig toezicht op leeftijdscontrole.

GANGSTA'S (BROEDERS, SOLDATEN)

Deze groepen van vooral jonge mannen met in meerderheid een migratieachtergrond, excelleren veelal in de armere volkswijken van grote steden (ook buiten de Randstad). Een aparte subgroep in dit profiel zijn niet-westerse jonge statushouders uit (voormalige) oorlogsgebieden. Een ander deel behoort tot de zogenaamde straatgroepen. De waarden (o.a. schijf hebben, ballen tonen, naam maken) die ze koesteren en uitdragen naar elkaar en hun omgeving leiden tot normen die provocerend, overlastgevend en soms crimineel gedrag bekrachtigen. Wie hierin uitblinkt krijgt waardering en status in plaats van afwijzing. Een *showing-off* van luxe werkt statusverhogend in deze kringen. Er wordt geflirt met drillrap. Wie hier niet aan mee wil doen loopt het risico te worden gepest dan wel uitgesloten. Veel jongeren in deze groepen brengen een substantieel deel van hun tijd door op straat (o.a. pleinen, auto's, portieken, snackbars). De straatcultuur wil nog wel eens botsen met het hiërarchische schoolmodel. Er is veel sprake van schoolverzuim. Sommigen groeien op in een criminogene omgeving en/of gewelddadig milieu waar bravoure en heroïsering van 'bad boy' hoge ogen scoort. De risicofactoren in hun leefwereld zijn afwezige ouders; criminele vrienden, conflicten op school en met gezagsdragers (o.a. boa's, docenten, straatcoaches, wijkagenten). De ouderlijke omgeving wordt gekenmerkt door een beneden modale status. Een deel heeft baantjes (o.a. chauffeur, koerier bij bezorgdienst, supermarkt). Een klein deel heeft een rol in de breed vertakte drugshandel (o.a. straatdealer, vervoer, stash van drugs). Het middelengebruik vindt grotendeels plaats in auto's, shishalounges, privéfeesten, cabarets (soort nachtclubs) of hotelkamers die worden afgehuurd. Hun gebruik druist in tegen de geboden in de oudercultuur met een taboe op alcohol en drugsgebruik. Het gebruik blijft doorgaans beperkt tot cannabis, lachgas, vaperen, snus en een enkele keer cocaïne (bij oudere groepjes). Het gebruik van alcohol scoort laag en is vaak een minderheid in de groep. Het gebruik van stimulerende middelen komt weinig voor. De meeste zorgen betreffen cannabis (psychisch en sociaal) en lachgas (psychisch, sociaal en lichamelijk).

EXPRESSIONISTEN

Deze groepen zijn heterogener van aard qua school- en opleidingsniveau en meer vertegenwoordigd in de middelgrote steden en (grote) dorpen. Een deel groeit op in witte woonwijken met een relatief hoge levensstandaard; een ander deel komt uit armere woonwijken. De groepen binnen dit profiel hebben een sterke binding met muziekculturen: een elektronische (o.a. hardcore, techno, tekno, hardstyle) én een urban variant (o.a. hiphop) ofwel 'pseudo gangsters' volgens de 'échte' gangsta's. Groepen in het elektronische genre zijn in meerderheid wit, terwijl urban meer etnisch gemixt is met relatief veel Nederlandse jongeren die graag luisteren naar hiphopartiesten van Nederlandse bodem. De settingkeuze is doorgaans sterk verbonden aan de muziekcultuur waar dj's en artiesten optreden in buurthuizen, op poppodia en op grotere evenementen en raves. Het is ook de meest reislustige groep

gezien de overdaad aan muziekfestivals in het hele land. Deelnemers in de elektronische tak hebben (behalve alcohol en cannabis) de meeste ervaring met (soms roekeloos) middelengebruik (in het weekend): stimulantia (ecstasy en speed); narcosemiddelen (GHB en ketamine); designer (o.a. 3-MMC) en soms ook psychedelische middelen (o.a. truffels/paddo's en LSD). Het middelenpalet in het urbandeel is aanzienlijk smaller en betreft vooral cannabis, alcohol, snus en lachgas.

GETROEBLEERDEN (KWETSBAREN)

Het betreft hier vooral een jonge groep met multiple problemen op verschillende leefgebieden. Een deel zit in begeleid wonen projecten, woont in internaten of zwerft zonder vaste woonplaats in de regio. Veel jongeren zijn 'hulpverleningsmoe' volgens professionals. Het is de meest gemarginaliseerde groep in deze monitor. Een klein deel komt overigens uit meer welgestelde gezinnen, maar met 'ongeïnteresseerde' ouders. Door hun intense straatleven hebben de meeste politiecontacten en/of een strafblad. De plekken waar wordt gebruikt zijn leegstaande panden, op straat en in de dag/nachtopvang. Er wordt vaak dagelijks gebruikt: van wiet tot heroïne en veel polygebruik. Vaak gaat het om impulsief gebruik in groepjes die elkaar pushen om te gaan gebruiken. Er is een hoog risicogedrag met overdoseringen als gevolg.

6 ALCOHOL EN NICOTINE

INLEIDING	48
6.1 ALCOHOLGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN	48
POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO	50
AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID.....	51
SETTING VAN GEBRUIK.....	52
GEBRUIKSPATRONEN.....	52
COMBINATIEGEBRUIK.....	53
GEZONDHEIDSRISICO'S.....	53
DYNAMIEK EN SIGNALLEN	54
6.2 NICOTINEGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN	55
VAPES	55
POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO	56
AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID.....	56
GEBRUIKSPATRONEN.....	56
GEZONDHEIDSRISICO'S.....	57
SNUS	57
POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO	57
AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID.....	57
GEBRUIKSPATRONEN.....	57
GEZONDHEIDSRISICO'S.....	58
DYNAMIEK EN SIGNALLEN NICOTINEGEBRUIK	58

INLEIDING

We starten met de legale middelen alcohol en nicotine (sigaretten, maar ook vapes en snus). Alle professionals zijn gevraagd naar prevalentie en dynamiek in het gebruik van deze middelen.⁶⁸ Ook werden alle professionals doorgevraagd over populariteit, aanbod, setting van gebruik, gebruikspatronen en gezondheidsrisico's van alcohol. Enkele professionals die meer wisten te vertellen over vapes (3) en snus (3) zijn daarover doorgevraagd.⁶⁹

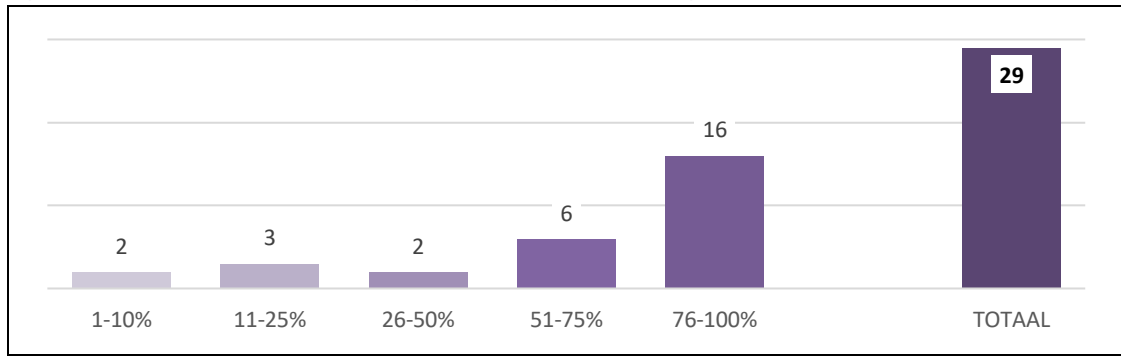
6.1 ALCOHOLGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN

In alle 29 groepen wordt alcohol gedronken. In 16 daarvan door (bijna) iedereen (76-100%), in 6 groepen de helft of meer (51-75%), in 2 groepen een kwart tot de helft (26-50%), in 3 groepen minder dan een kwart (11-25%) en in 2 groepen hooguit een tiende van de groep.

⁶⁸ Zie *Tabellen* voor scores van afzonderlijke professionals/groepen.

⁶⁹ Naast alcohol en cannabis kozen professionals (in overleg met de interviewers) één tot drie andere middelen om meer gedetailleerd over te vertellen.

Figuur 6.1 Prevalentie alcohol afgelopen half jaar (aantal groepen)

Op één gemengde groep na is het merendeel van de dorpse jongerengroepen (tien van de elf) van Nederlandse komaf. In dorpen en andere rurale streekgebieden in Nederland is alcoholgebruik vaak diep ingebed in de lokale cultuur, zoals in Oost-Nederland (RO01GE): “In het weekend wordt er naast het blowen ook veel gedronken. Het weekend duurt van vrijdag tot en met zondagmiddag – dat is de Achterhoekse cultuur.”⁷⁰ In ruim de helft van de groepen drinkt (bijna) iedereen alcohol, o.a. de jongeren in het Veluwe esdorp (RO05GE): “Waar zijn de ouders zaterdagavond van huis? Dan gaan de jongeren daarheen om vervolgens het huis te slopen. Als er geen drank is komen ze niet, want zonder drank is het geen feest en zonder feest geen plezier.” Noordwaartser, op één van de Waddeneilanden, vertelt een professional (RN03NH): “Het alcoholgebruik hoort er hier bij, het is standaard. De jeugd gebruikt thuis, tijdens het uitgaan en op hangplekken. Hun ouders voorzien hen hierin.” Ook in de zuidelijke regio is “alcohol een vast onderdeel van de groep”, aldus een jongerenwerker (RZ03NB). Daarbij rijkt fors drankgebruik niet enkel aan dorpen, maar ook aan het stedelijk gebied. Zo heerst de drank- en dronk(en)cultuur o.a. in de stad aan de Nederrijn (RO02GE): “Bij drinken is het belangrijk om dronken te worden. Het gáát erom dronken te worden – dat is hier de cultuur.” Het merendeel van deze jongerengroep is van Nederlandse komaf.

Sociaal culturele achtergrond

In sommige regio's heeft de inbedding van een lokale alcoholcultuur nog een zekere invloed op het drinkgedrag en omgangsvormen bij jongeren én volwassenen. Te denken valt aan dorpen met een boeren-, veen- of maritiem verleden, eilanden of een specifieke streek met een gecultiveerde mentaliteit van 'hard werken' en/of waar confessionele partijen nog vrij veel invloed hebben in de gemeente. Uit een recent onderzoek in een vissersdorp geloven de inwoners dat de diepgewortelde alcoholcultuur zijn oorsprong vindt in het maritieme verleden en dat door de groeiende welvaart het alcoholgebruik – en later ook cocaïne – verder toenam.⁷¹ Behalve de horeca heeft ook het bloeiende verenigingsleven aandeel gehad in de popularisering van alcohol. Verder wordt gesteld dat maathouden en grenzen stellen nog wel eens ontbreken bij vooral jonge werkende mannen in het dorp, ook wel 'rauwe rakkers' genoemd. Dit beeld wordt bevestigd door onderzoek in sommige sectoren

⁷⁰ Veel jongeren zien een 'morele vakantie' als een typisch onderdeel van de uitgaanscultuur. Doordeweeks (hard) werken, discipline en school en in het weekend los gaan, waarbij (veel) alcohol de norm is. (Weenink, 2011).

⁷¹ Nabben, 2023.

van de beroepsbevolking waar het alcoholgebruik onder mannen hoog scoort (o.a. bouwnijverheid, landbouw en visserij) en een relatief hoog risico lopen op het ontwikkelen van alcoholproblemen.⁷² De factoren die daar invloed op hebben, en die grotendeels ook gelden in het dorp zijn: beschikbaarheid van alcohol op het werk; sociale druk om te drinken; afwezigheid van toezicht; een hoog of laag inkomen; bescherming door collega's; werkdruk, stress en gevaarlijke situaties; zwaar, warm of stoffig werk; ploegendienst en/of onregelmatige werktijden; en verveling. Naast sociaal-demografische, economische en culturele factoren, speelt bij veel ouders/volwassenen ook het ontkennen van gezondheidsrisico's een rol. Het stellen van regels en grenzen naar jongeren blijft een heikel punt en goed zicht op het 'werkelijke' alcoholgebruik is er niet. Zelfs thuis waar de verandacultuur hoogtij viert onder jonge dorpingen. Voor minderjarigen geldt dat zij makkelijk in de verleiding worden gebracht om mee te drinken en dat dit nauwelijks tot discussie leidt thuis.

In tegenstelling tot de groepen uit dorpen kenmerken de stedelijke jongerengroepen zich vaker door een grotere etnische diversiteit; met name in de westelijke regio. Bij een derde van de stadsgroepen (6 van de 18) is het overgrote deel van niet-Nederlandse komaf. Ook binnen deze groepen wordt gedronken, maar de prevalentie en frequentie van het alcoholgebruik zijn hier lager dan onder de Nederlandse vriendengroepen, bijvoorbeeld bij een niet-Nederlandse groep uit de polder waar hooguit eens per (half)jaar een alcoholische versnapering wordt genuttigd (RW01FL). Bij de niet-westerse jongeren is het taboe op alcohol onder Surinamers en Turken doorgaans minder groot dan onder de Marokkaanse jongeren, bij wie alcohol minder populair is en een negatiever imago heeft.⁷³ "Alcohol is haram. Het mag niet volgens hun God, net zoals dat ze geen varken mogen eten" (RN03NH), en "een groot deel van de jongeren is islamitisch; bij hen is het zeker niet populair", zegt een professional uit de Hofstad (RW09ZH).

POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO

In hoeverre en in welke mate er binnen vriendengroepen alcohol wordt genuttigd hangt sterk samen met de geldende groepsnormen en gedragsregels. Jongeren gaan meer of minder drinken als hun vrienden dit ook doen. Vergelijkbare redenen als in de tweede meting (2020-2021) worden genoemd die de populariteit van alcohol (onder met name Nederlandse jongeren) onderstrepen:

- **Alcohol is sociaal geaccepteerd.** De jongeren zien alcohol als een middel dat 'er nou eenmaal bij hoort'. "Het is makkelijk te verkrijgen en er heerst geen taboe op, zoals bij andere drugs wel het geval is", zegt een professional uit de Drentse motorstad (RN02DR). In het Veluwe esdorp lijkt iedereen wel te drinken (RO05GE) en in een westelijk badplaatsje zit het diep ingebed in de cultuur (RW06ZH): "De ouders doen het ook, je groeit ermee op. Ook als je jonger bent valt het makkelijk te verkrijgen." Hetzelfde geldt voor één van

---

⁷² NIGZ, 2006,

⁷³ Deze mechanismen vinden wij tevens in netwerken van buurtjongeren, maar ook onder jongvolwassen stappers in Amsterdam (Korf et al., 2019).

de zuidelijke eilanden (RW08ZH): “Het past de cultuur van het eiland – drank is gewoon normaal. De jeugd begint hier sowieso met drinken rond de vijftien á zestien jaar.”

- **Alcohol geeft een fijn effect.** Het werkt ontspannend en brengt je in een roes. Daarnaast werkt het snel en smaakt het lekker. Een grensdorpse professional (RO01GE) benoemt dat alcohol “even lekker is om los te gaan; niet aan gedoe te hoeven denken”. “Dronken zijn geeft een lekker gevoel”, “zelfvertrouwen” en “een lekkere roes”, klinkt er eveneens uit het oosten (RO02GE; RO03GE).
- **Alcohol is sociaal.** Alcohol wordt vaak in één adem genoemd met gezelligheid. Het vergemakkelijkt de communicatie, werkt sfeerverhogend en het gebruik ervan is situatie-afhankelijk. De jongeren nuttigen voornamelijk meer alcohol in het weekeinde en tijdens het stappen (RO02GE). Bij een vriendengroep in het centraalste punt van Nederland fungeert alcohol als gemene deler (RW02UT). Voor anderen voorziet alcoholgebruik in hun experimenteerzin (RO06GE).
- **Alcohol geeft status.** Met een dure fles alcohol kun je pronken en je imago een *boost* geven, zoals de jongens uit de Rode stad dat zo graag doen (RO04GE). Ook vertellen ze achteraf stoere verhalen over hoe dronken ze wel zijn geweest. In de Domstad vinden ze het eveneens stoer een dure fles drank te kopen (RW07UT). Hetzelfde geldt in de Hofstad (RW09ZH): “Kijk mij, ik heb een fles Black Label.”

Niet in alle groepen is alcohol even populair. In de polder hebben de jongeren er nog geen kaas van gegeten (RW01FL). Anderzijds is het geloof binnen meerdere groepen soms een doorslaggevende factor (RW03NH; RW08ZH), zoals bij de Marokkaanse jongens uit Amsterdam-Oost (RW10NH): “[Ze] drinken naar verhouding weinig in verband met hun geloof. Er heerst geen drinkcultuur thuis en het is niet zo bekend.” In een grensplaatsje aan de Maas prefereert men een blowtje en is er weinig interesse voor een biertje (RZ01LI). Wat zuidelijker in de havenstad (RZ05ZE) en in het Heuvelland (RZ07LI) wordt er af en toe wel wat gedronken, maar niets noemenswaardig of problematisch.

AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID

Via (oudere) vrienden, ouders, uit huis, van horecagelegenheden en de supermarkt, (nacht)winkel of slijterij; ook voor jongeren die nog geen achttien jaar oud zijn blijft het makkelijk om aan alcohol te komen. In de Hanzestad (RO06GE) halen de oudere groepsleden het voor de jonkies en in de Keistad (RW02UT) is er altijd wel iemand die wat weet te verkrijgen uit het ouderlijk huis, al dan niet gejat. Een esdorpse jeugdwerker vertelt hoe ouders niet alleen faciliteren, maar ook meedrinken met hun kinderen:

“Thuis krijgen ze het van hun ouders en dan wordt er samen gedronken. Soms krijgen de jongeren geld van hun ouders om drank te kunnen halen. De ouders doen er niet moeilijk over, want ze hebben zelf ook op jonge leeftijd mogen drinken en zien er het gevaar niet van in. Zelfs op de veertiende verjaardag moet er alcohol bij zijn – zonder alcohol komen de vrienden niet opdagen.” (RO05GE)

Niet iedere professional weet hoe de jongeren aan alcohol komen, maar dát ze eraan kunnen komen is ieder geval zeker (RO04GE). Zo ook in de luwte van de duinen (RW03NG): “Durf ik niet te zeggen...het is zo makkelijk te verkrijgen hier allemaal. Ik weet ook van een aantal winkels in de buurt die niet moeilijk doen over het verkopen aan minderjarigen.” In het bolgendorp (RW05ZH) weet de jeugd precies waar ze wezen moet om zonder legitimatie toch een fles te bemachtigen, en op het zuidelijk eiland (RW08ZH) komt de supermarkt aan huis. “Op maandagochtend staan de lege kratten langs de weg. De SRV (rijdende supermarkt) zet er weer volle voor terug”, aldus de jongerenwerker (ibid.).

SETTING VAN GEBRUIK

Waar, wanneer en hoe er gedronken wordt, verschilt per groep. Op het zuidelijk eiland (RW08ZH) hangt een consumptieturflijst in de keet. In de Parel van Brabant (RZ03NB) drinken de jongeren liever in een thuis- of feestsetting dan op straat. In het Friese streekdorp (RN01FR) maakt het niet zoveel uit. “Ze drinken overall, maar vooral wanneer ze rondhangen op straat.” Een groep jongens uit Noord-Holland (RW03NH) drinkt ook het liefst op hangplekken: “Uit gaan ze bijna niet.” Meer centraal gelegen zoeken jongeren het liefst een bankje in de buitenlucht, onder de brug of langs het water. En thuis bij ouders die het geen probleem vinden dat er gedronken wordt en softdrugs worden gebruikt is ook niet verkeerd (RW02UT). In een Veluws dorp (RO05GE) drinken ouders in alle ernst met hun kinderen gewoon rustig halve liters bier weg. Ondenkbaar voor een Marokkaanse vriendengroep (RW10NH), die uitwijkt naar het park en auto’s. “Ze drinken nooit thuis en zelden in de eigen buurt. Er wordt toch rekening gehouden met de ouders, die mogen het namelijk niet weten. Het blijft een taboekwestie.”

Hobby’s, culturele aangelegenheden en buurtactiviteiten nopen soms ook tot drinken. Onder de rivieren wordt er in het weekend gedronken, maar het gaat volgens professionals pas écht los tijdens het jaarlijkse carnaval. Een supportersgroep in een kleine badplaats drinkt bij voetbalwedstrijden flink door. “Het begint al in de bus in aanloop naar de wedstrijd, dan terug en daarna door in de kroeg. Laatst is er nog een hele groep aangehouden op de fiets. Die waren aan het drinken op weg naar een wedstrijd”, vertelt de professional (RW06ZH).

GEBRUIKSPATRONEN

De culturele en sociaaleconomische achtergrond van groepen reflecteert soms de smaakbeleving en status van alcohol. In Amsterdam-Noord (RW11NH) drinkt de groep weleens bier, maar een fles ‘Henny’ (Hennessy cognac) staat met stip op 1! In de rode stad langs de Waal ziet een professional (RO04GE) hetzelfde. “Ze houden van drank met status, dat wat ze zien in drillrap clips. Nu is Hennessy cognac interessant. Op feestjes is het vooralsnog bier.” In de oostelijke regio van het land is er eerder sprake van een ingebedde alcoholcultuur. In het Gelderse grensdorp (RO01GE) wordt het hele weekend bier gedronken: “Zoveel als je op kan.” Aan de Nederrijn hetzelfde liedje: “Bij drinken is het vooral belangrijk dat je dronken wordt en zoveel mogelijk drinkt”, zegt de jeugdwerker (RO02GE). De voetbalgroep drinkt

voor en na de wedstrijd gemiddeld 15 á 25 biertjes per persoon; sterke drank nog niet meegerekend. "Doordeweeks drinken ze niet, dan werkt iedereen en moeten ze vroeg hun nest uit" (RW06ZH). Niet alleen op het platteland, maar ook in Nederlandse volkswijken staan de kratten bier in schuurtjes en op balkons. In de hoofdstad, bijvoorbeeld (RW11NH): "In sommige buurten hier is alcohol het sociale smeermiddel en draagt het bij aan het buurtgevoel. Bij lekker weer de stoeltjes voor de deur: pijpje pils en parasolletje."

Ook leeftijd speelt een rol. De jongere drinkers zitten vaak nog in de experimenteerfase, wat tot uiting komt in het (minder frequente en prevalente) drinkpatroon, zoals de vriendengroepen uit de rode stad (RO04GE) en de stad dicht bij de staalfabriek (RW03NH). In de polder (RW01FL) drinken de jongens met een gemiddelde leeftijd van zestien jaar ongeveer eens in de zes maanden en aan de Maas (RZ01LI) doen de zeventienjarigen dit sporadisch, evenals de novieten uit een Brabants ondernemersdorpje (RZ04NB). Hoeveel de beginnende drankgebruikers precies op kunnen is voor henzelf nog niet altijd even duidelijk, maar de grens zoeken ze in ieder geval wél op. Op één van de Waddeneilanden (RN03NH) komt dit laatste toch neer op wekelijks bingegedrag. Zuidelijker weliswaar niet ieder weekend, maar als ze drinken doen ze dat in ieder geval overmatig (RZ06LI). Op de Veluwe (RO05GE) is het al een paar keer gebeurd dat een minderjarige wegens alcoholintoxicatie met spoed naar het ziekenhuis moest.

COMBINATIEGEBRUIK

Het is niet eenvoudig aan te geven welke andere middelen groepen combineren met alcohol. Maar professionals hebben wel een vermoeden. Een jeugdwerker uit een Brabants kerkdorp zegt dat alcohol op festivals 'met van alles' wordt gemixt (RZ08NB). Van alle middelen die door de professionals expliciet worden benoemd is cannabis in twee derde van de groepen (18 van de 29) het populairste combinatiemiddel. De Brabantse 'soldaten' blowen standaard, alcohol is een bijkomstigheid (RO04GE). Op het zuidelijk eiland is er sprake van een waterscheiding tussen jongeren die alleen drinken óf alleen blowen (RW08ZH). Niet iedereen heeft zin om 'stronken' (stoned en dronken) te worden wegens potentieel ongewenste bijeffecten.⁷⁴ Anderen kiezen ervoor om een 'jointje te pielen' na een nachtje doorhalen met poes (3-MMC) in de hoop dat de innerlijke rust mag wederkeren (RO01GE). Andere middelen die worden gecombineerd met alcohol zijn: amfetamine, 3-MMC (en varianten) en cocaïne. Het functioneel gebruik van stimulantia maakt dat jongeren, vanwege het oppeppende effect, langer kunnen doordrinken of de ongewenste effecten van alcohol kunnen temperen.⁷⁵ In een paar groepen worden ook ecstasy, lachgas, snus en vapes gecombineerd met alcohol.

GEZONDHEIDSRISICO'S

Bij dit onderdeel is het belangrijk om te weten of professionals de gezondheidsrisico's percipiëren vanuit hun algemene kennis of het daadwerkelijk over de groep hebben. Met oog op

---

⁷⁴ Het combineren van de middelen alcohol en cannabis wil nog wel eens leiden tot de nodige misselijkheid, paniek en angstaanvallen en/of outgaan (Korf & Nabben, 2000).

⁷⁵ Ibid.

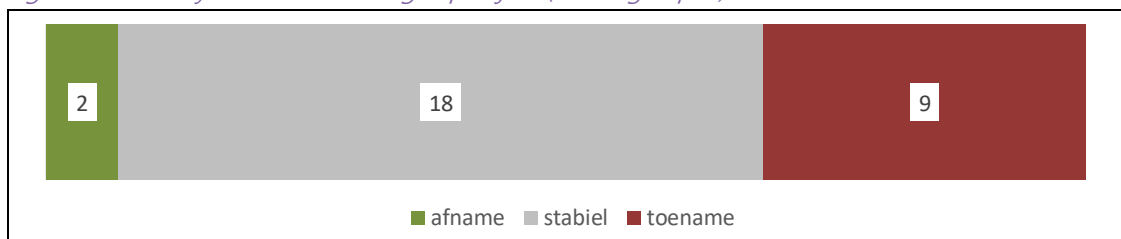
de groepen (met de kanttekening dat niet iedereen voldoende zicht heeft op het drinkgedrag) zeggen 3 van de 29 professionals zich geen zorgen te maken over het alcoholgebruik van 'hun' jongeren. De meeste professionals zien verschillende alcoholgerelateerde gezondheidsrisico's bij groepen waar drinken (maar ook dronken worden) de standaard is en er 'nou eenmaal bij hoort'. Er zijn zorgen over de 'normalisering' van excessief alcoholgebruik (ook bij minderjarigen) en het geringe ingrijpen van ouders. "Sommigen krijgen thuis gezeik. Velen ook niet, want het is genormaliseerd in het dorp" (RW05ZH). In een Brabants kerkdorp (RZ08NB) vinden ouders het gebruik op jonge leeftijd normaal en moedigen het soms zelfs aan.

Bij meer ernstige alcoholproblematiek betreft het vaak een enkeling tot een klein deel van de groep. Sommige Limburgse jongeren (RZ06LI) zien er slecht uit; hebben overgewicht en hebben het alleen nog maar over drinken. Ook onder de voetbalfans "balanceren een paar op het randje", zegt een professional (RW06ZH). "Maar twee of drie binnen de groep hebben de status dat ze daar wat van mogen zeggen – de rest doet dat niet" (ibid.). De problematiek zoals waargenomen door professionals beslaat een hele lijst van lichamelijke, geestelijke en sociale risico's: acuut geheugenverlies, vervagende grenzen, roekeloos gedrag, sensatie zoeken, agressie en vechtpartijtjes, angstaanvallen, depressieve gevoelens en rijden onder invloed.⁷⁶ Veruit het meest wordt verwezen naar (incidentele) acute alcoholintoxicatie.

DYNAMIEK EN SIGNALLEN

Professionals is gevraagd of het gebruik in de groep (de laatste 12 maanden) was veranderd. Het alcoholgebruik is in 18 groepen voor zover bekend stabiel gebleven, in 9 groepen toegenomen en in 2 afgenomen.

Figuur 6.2 Dynamiek alcohol afgelopen jaar (aantal groepen)

De Gelderse novieten (RO04GE) zijn nu op een leeftijd dat ze mogen stappen en drinken daardoor meer. Bij een Marokkaanse vriendengroep in de Domstad (RW07UT) is alcoholgebruik iets meer geaccepteerd geraakt. In het Friese streekdorp (RN01FR) is het alcoholgebruik weliswaar afgenomen, maar wordt er wel meer drugs gebruikt. Naast veranderingen in de prevalentie van alcoholgebruik worden nog andere signalen gemeld:

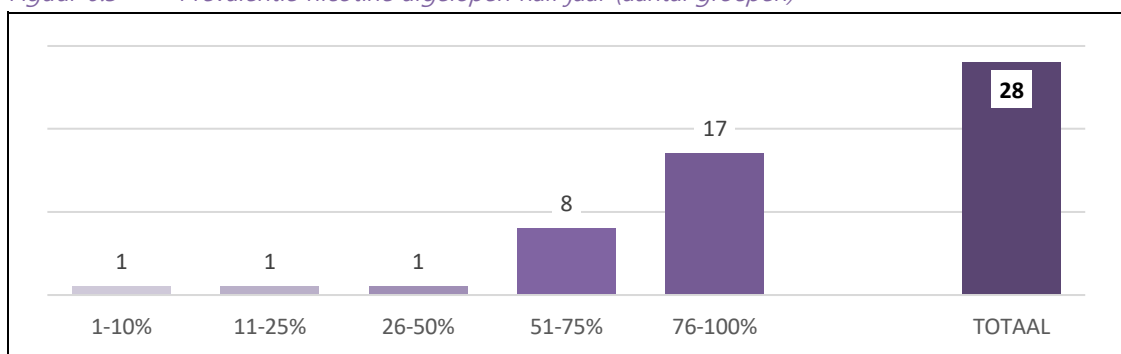
⁷⁶ Een systematische review naar middelen-gerelateerd geweld in Europa vertelt ons dat een kwart van alle publieke geweldsincidenten in Nederland alcohol-gerelateerd zijn. De meeste incidenten doen zich voor in het nachtleven, waarvan slechts een deel (1,5-18%) weer te verhalen valt op (enkel) drugsgebruik (Van Amsterdam et al., 2020).

- In de Parel van Brabant ziet een jeugdwerker **meer alcohol-gerelateerd risicogedrag** (RZ03NB): "Dan moet er weer eentje naar het ziekenhuis. Of wordt er eentje opgepakt voor rijden onder invloed, ofzo."
- **Een andere setting:** waar leden van een buurtgroep vorig jaar meestal dronken in de wijk zijn er nu meer van hen die richting de stad trekken en daar drinken. De jongerenwerker maakt zich zorgen over de agressie die daarbij ontstaat (RO02GE).
- In de Domstad **ontvangt een aantal jongeren betere hulp**, aldus de professional (RW02UT): "Het aantal jongeren uit deze groep die alcohol gebruiken is stabiel erg hoog. De problematiek is inmiddels beter in kaart gebracht en degenen met mentale problemen hebben daar passende hulp voor gekregen; bijvoorbeeld een behandeling bij de psycholoog."
- Drie professionals zien een verandering **na de coronapandemie**. In de Hofstad (RW09ZH) is het alcoholgebruik in een groep verminderd nu ze niet meer 'opgehokt' binnen hoeven te zitten. In de hoofdstad zijn tieners in Noord door corona op vroegere leeftijd gaan drinken. Hetzelfde patroon ziet een jeugdwerker bij de supportersgroep waar de jonge instroom dusdanig veel gedronken heeft tijdens corona dat ze intussen een aardige alcoholtolerantie hebben opgebouwd. "Ze zuipen nu een paar dagen door en zijn er ook coke bij gaan gebruiken" (RW06ZH).

6.2 NICOTINEGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN

In 28 van de 29 groepen wordt nicotine (zoals sigaretten en andere rooktabak, snus en vapes) gebruikt. In 17 daarvan door (bijna) iedereen (76-100%); in 8 door de helft of meer (51-75%); in 1 door een kwart tot de helft (26-50%); in 1 door minder dan een kwart (11-25%); en in 1 groep door een enkeling (1-10%). In één groep wordt er dus, voor zover bekend, geen nicotine gebruikt.

Figuur 6.3 Prevalentie nicotine afgelopen half jaar (aantal groepen)

Naar aanleiding van een aantal signalen met betrekking tot vaperen en snus besloten we deze meting meer expliciet te vragen naar vaperen en snus.

VAPES

Drie professionals (RW07UT; RW08ZH; RO06GE) zijn doorgevraagd over het gebruik van vapes (of shishapennen) in de groep.

POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO

Vapes zijn populair onder jongeren omdat “het stoer staat en de smaakjes lekker zijn” (RW07UT). In Gelderland vinden de jongeren het ook stoer en ziet de jeugdwerker verbaasd toe hoe snel vapes zo normaal zijn gevonden (RO06GE). Een eilandse professional vertelt over de populariteit van vapes:

“Het is hot, in, populair. Een trend. Er kleeft wellicht iets onschuldigs aan de meest fantastische fruitnamen, zoals *strawberry cheesecake*, en al die kleurtjes. ‘Het is super chill, want ik kan het gewoon op m’n kamer doen’. Het ruikt fruitig, je hebt het altijd in je binnenzak, geen aansteker nodig. Als moeder binnenkomt vraagt ze waarom het hierbinnen zo lekker zoet ruikt. Je kan continu inhaleren; het is gewoon makkelijk.” (RW08ZH)

AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID

Het is voor jongeren niet lastig om aan vapes te komen. Jongeren kopen het op straat en oudere jongeren ‘regelen’ ook wel eens wat voor de minderjarigen (RO06GE). Op het zuidelijk eiland (RW08ZH) is een levendige handel ontstaan waar ook jongens van 14-15 jaar aan meedoen. “Wegwerp vapes zijn goedkoper, navulbaar is duurder. Voor de straatprijs van tien á twaalf euro kun je al je gang gaan.” We horen ook in andere regio’s over een flux groeiende straathandel. Voor jongeren met illegale handeltjes op straat is de verkoop van vapes of shishapennen een lucratief verdienmodel.

GEBRUIKSPATRONEN

In de Domstad (RW07UT) vindt het team van alles op straat: (hervulbare) vapes, shishapennen, enzovoorts. Ze gebruiken op straat en ook rondom de school, maar dan minder opzichtig (ibid.). Ook op het eiland wordt op straat gevapet, maar kinderen en jongeren doen het ook thuis (RW08ZH): “Eigenlijk overal waar ze zijn, behalve in de klas, want daar mag het niet.” Dit beeld schetst ook een jeugdwerker in de Hanzestad (RO06GE) die het kort en bondig formuleert: “vapes zijn overal.”

Vapen wordt in groepen ook wel gecombineerd met alcohol, tabak, cannabis en soms met lachgas. Hoe vaak er wordt gebruikt verschilt per groep. In de Domstad (RW07UT) vaperen de jongeren een paar keer per week (maar minder vaak dan snus). In de Hanzestad (RO06GE) spreekt de professional van ‘overmatig gebruik’ en op één van de eilanden wordt eenzelfde gebruikspatroon beaamd (RW08ZH): “Als ze het hebben, gebruiken ze heel veel en heel vaak. Jongeren roken daarnaast ook nog. Als je ziet wat die gasten op een dag wegroken aan tabak en nicotine, dat is bizar.”

GEZONDHEIDSRISICO'S

De eilandse professional gaat verder (RW08ZH): "Het is niet alleen bizar, het is ook zorgelijk – het is heel snel heel veel." Hij is best wel gefrustreerd over de impact van vaperen. "We proberen het roken in te dammen, maar dat vaperen neemt het gewoon over." Jongeren denken ook vaak dat het geen kwaad kan en dat het niet verslavend is, vertelt een andere professional uit Oost-Nederland (RO06GE): "De groep lijkt niet op de hoogte van het afhankelijkheidsrisico of de schade voor het lichaam. Ze zien het als iets onschuldigs." In Utrecht (RW07UT) wordt diezelfde onschuldigheid ook als risico genoemd: "Het is echt een handeling die status geeft, het ziet er cool uit. Door de fruitsmaak wordt verbloemd dat het meestal wel nicotine bevat."

SNUS

Drie professionals (RW01FL; RW07UT; RZ05ZE) zijn doorgevraagd over het snusgebruik in de groep.

POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO

De professionals noemen een aantal redenen voor de (stijgende) populariteit van snus. In de polder (RW01FL) ziet de professional dat het middel vooral leuk is om mee te experimenteren. Een deel van de jongeren uit de groep ziet dat andere leeftijdsgenoten snus gebruiken en willen het zelf wel eens proberen. "Het is nieuw op de markt", zegt de professional (ibid.). In de havenstad (RZ05ZE) is snus intussen 'onmisbaar' voor deze groep. "Plus, het geeft ze een lekker gevoel" (ibid.). De Domstadse groep (RW07UT) prefereert snus boven andere nicotinevarianten: het is 'onzichtbaar' en leraren en ouders hebben het niet door. Daarnaast blijf je 'helder' communiceren en functioneren en wordt het niet gezien als drug, laat staan een verslavende (ibid.).

AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID

Snus wordt doorgaans online ingekocht – zowel via het internet als via sociale media (o.a. RW01FL). Een aantal jongeren uit de Domstad verkoopt hun online inkoop weer door op straat om wat knaken te verdienen. Ze betalen online zo'n vier tot zes euro voor een blikje en verkopen ze voor een tientje (RW07UT).⁷⁷ In de havenstad (RZ05ZE) koopt een groepslid in bulk in en verkoopt het daarna aan de rest van zijn vrienden.

GEBRUIKSPATRONEN

Evenals de vape wordt snus ook op allerlei locaties, zo niet overal, gebruikt. "Op school, op straat... je ziet het ook niet als ze gebruiken, hè", vertelt een jeugdwerker (RW01FL). De Domstedelijke professional vervolgt:

---

⁷⁷ Op internet worden tientallen snus-varianten aangeboden in blikjes met circa 21 nicotinezakjes met verschillende sterktes (van 2 tot 30 mg).

“Op straat, op het schoolplein, in de klas, tijdens het bezorgen... je kunt dit [snus] eigenlijk altijd en overal gebruiken. Maar, het meest gebruikelijke is in ieder geval dat ze het gebruiken wanneer ze ergens samen rondhangen op straat. (RW07UT)

Jongeren gebruiken het middel dan ook dagelijks, beamen de drie doorgevraagde professionals. Als er al sprake is van combinatiegebruik met andere middelen, dan is dit doorgaans hasj en wiet en soms met lachgas of alcohol. Al is de snusgebruiker niet dezelfde als de lachgasgebruiker (ibid.): “Ze doen het wel eens hoor, lachgas en snus combineren, maar dit is niet dezelfde groep die ook problematisch lachgasgebruik doet.”

GEZONDHEIDSRISICO'S

In de polder ziet de professional (RW01FL) vooralsnog geen snus-gerelateerde (gezondheids)problematiek. Maar in Zeeland klinken andere geluiden:

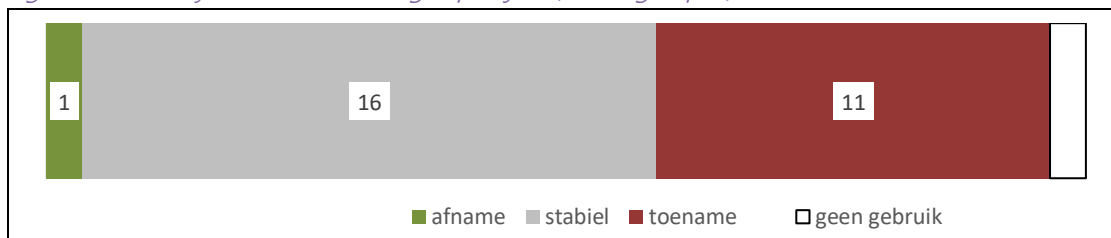
“De jeugd heeft altijd snus onder de lip. Bij de jongere jongens heeft dat al meerdere keren geleid tot misselijkheid en spugen onder schooltijd. Er zijn weinig momenten dat ze geen snus hebben.” (RZ05ZE)

De professional uit provincie Utrecht (RW07UT) spreekt met name over gewenning en verslaving onder de gebruikers binnen de groep en legt een verband met onderliggende psychosociale problematiek. “De eerste keren dat ze gebruikten gaf snus bijna het effect van een joint, nu voelen ze haast niks meer. Het een gewoonte geworden, voor een aantal zelfs een verslaving” (ibid.). Voor ouders is het vaak lastig inschatten of en wanneer hun kroost aan de snus zit. “Ze [de ouders] merken niet dat het wordt gebruikt. Vaak zit er een mintgeurtje aan snus. En als ze dan eens een bakje [met snus] vinden, weten ze niet altijd dat het snus is” (ibid.). Het valt de jeugdwerker ook op dat ze een ‘korter lontje’ krijgen bij onthouding van snus. Vooral tijdens Ramadan is dit mechanisme duidelijk te zien.

DYNAMIEK EN SIGNALLEN NICOTINEGEBRUIK

Alle professionals is gevraagd of het gebruik in de groep (de laatste twaalf maanden) was veranderd. Ze signaleren dat het nicotinegebruik in 11 groepen is toegenomen en in 1 groep is afgenomen. In de overige 16 groepen bleef het nicotinegebruik voor zover bekend stabiel.⁷⁸

Figuur 6.4 Dynamiek nicotine afgelopen jaar (aantal groepen)

⁷⁸ Eén professional kon niet zeggen of er sprake was van toe- of afname in de gebruikersgroep.

De professionals vertellen het volgende over tabak, vapes en snus:

- Een straathoekwerker (RO05GE) geeft aan dat het roken van **tabak** onder jongeren weer lijkt toe te nemen. Volgens hem past het in een bredere trend: “De campagnes die voorheen werden gevoerd lijken minder aan te sluiten bij ouders/jongeren. Als je wilt praten over NIX18 stopt het gesprek gelijk. Ze vinden dat ze zelf mogen bepalen wat ze willen doen.”
- Volgens een jeugdwerker uit de Hanzestad (RO06GE) zijn **vapes** ‘niet meer weg te denken’. Een andere professional (RW08ZH) getuigt van een stormachtige ontwikkeling op het eiland: “Vorig jaar zag het straatbeeld er nog anders uit. Het heeft de laatste maanden een enorme vlucht genomen.”
- Over **snus** signaleren drie professionals drie verschillende dingen. In de havenstad (RZ05ZE) neemt het gebruik van het middel toe en in de Domstad (RW07UT) ziet de professional dat gebruikers steeds jonger worden. “Dertien, veertien jaar oud is nu heel normaal. In de eerste klassen van de middelbare scholen wordt dit zoveel gedaan, met name in wijken waar veel migrantengezinnen wonen” (ibid.). In de polder lijkt de hype ten opzichte van vorig jaar juist af te nemen (RW01FL).

7 CANNABIS

INLEIDING	60
7.1 CANNABISGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN	60
POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO	61
AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID.....	62
SETTING EN GEBRUIKSPATRONEN	63
COMBINATIEGEBRUIK	63
GEZONDHEIDSRISICO'S.....	64
DYNAMIEK EN SIGNALLEN	66

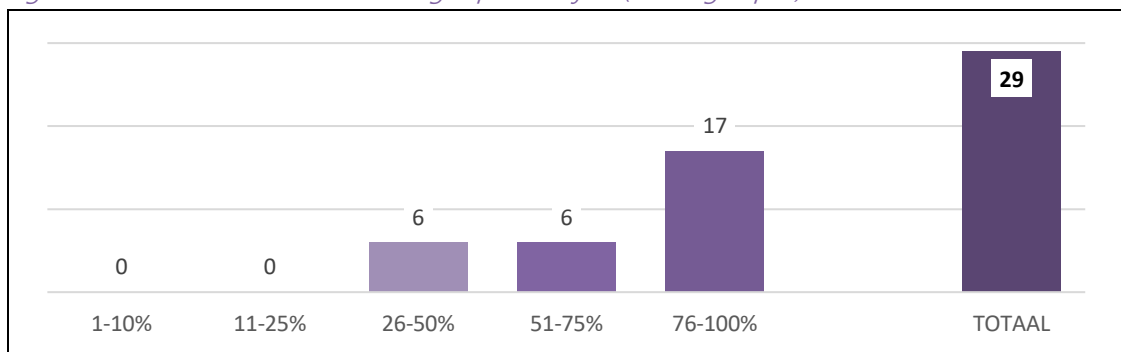
INLEIDING

De mate van verspreiding van cannabis in de groepen is vergelijkbaar met dat van alcohol en nicotine. Alle professionals zijn gevraagd naar prevalentie en dynamiek.⁷⁹ En doorgevraagd over populariteit, aanbod, setting van gebruik, gebruikspatronen en gezondheidsrisico's van cannabisgebruik.

7.1 CANNABISGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN

In alle 29 groepen wordt cannabis gebruikt. In 17 daarvan door (bijna) iedereen (76-100%); in 6 groepen de helft of meer (51-75%); en eveneens in 6 groepen een kwart tot de helft (26-50%). Er zijn dus geen groepen waarin niemand of een kleine minderheid cannabis gebruikt.

Figuur 7.1 Prevalentie cannabis afgelopen half jaar (aantal groepen)

De jongeren gebruiken verschillende bijnamen voor cannabis. Een joint is op de eerste plaats een 'jonko' of 'djonko', maar andere benamingen zijn er ook: in Brabant doen de jongeren een 'piefke' (RZ04NB) en in Limburg hebben ze het over een 'jaffa' (RZ02LI). In de hoofdstad hebben de 'soldaten' het over 'zuen' (RW10NH) en op een eiland gaat de voorkeur uit naar de 'pretsigaret' (RW08ZH). In een industriestad in Noord-Holland spreekt een groepje

⁷⁹ Zie *Tabellen* voor scores van afzonderlijke professionals/groepen.

statushouders van een 'waggie', 'gerroe' of 'kiffe'. Dit doet denken aan de Limburgse grensjeugd die het Duitse 'kiffen' gebruiken (RZ06LI) of 'kiefen' in Brabants' Parel (RZ03NB). In Drenthe 'knallen' of 'klappen' ze er liever eentje (RN03DR). En als je eenmaal geblowd hebt, mag je toch echt verwachten dat je vanzelf een keertje 'skaffa' (stoned, high) wordt (RW04ZH).

Moderne migrantengeschiedenis

Er zitten ook migrantenjongeren in sommige groepen, vooral in grotere gemeenten in de meer dichtbevolkte delen van het land. Het gaat om jongeren van Oost-Europese komaf (Pools, Oekraïens, Sinti) of jongeren met niet-westerse wortels van wie een deel met een vluchtelingenachtergrond (o.a. Syrisch, Somalisch, Marokkaans). De (westerse) historische en culturele inbedding van alcohol is bij niet-westerse jongeren, evenals de ouders met een moslimachtergrond grotendeels onbekend. Hier is cannabis en shisha roken meer ingebed in de oorspronkelijke cultuur.

Jongeren komen vaak op jonge leeftijd in aanraking met hun eerste joint.⁸⁰ Zo ook in een stad aan de Nederrijn, waar "niet één vijftienplusser in de groep zit die niet blowt" (RO02GE). Voor een aantal groepen, met name in het westen en zuiden van het land, voert het cannabisgebruik (in tegenstelling tot alcohol) de boventoon. Hier is het blowen vaak een representatie van de straat- en/of urbanecultuur):

"Blowen hoort bij de hiphopcultuur. Ik heb een keer voor de grap geopperd: 'Waarom neem je niet een keer een pilletje?' Nou, dan krijg je dus gelijk terug: 'Nee, dat is voor junkies man'. Veel van hun voorbeelden uit de scene (denk bijvoorbeeld aan rapper Hef en zijn podcast Rookworst) zijn constant aan het smoken." (RW09ZH)

Ondanks de 'normalisering' van cannabisgebruik heeft het nog steeds trekken van de subculturen (streetculturen) die ze vertegenwoordigen. Deze komen o.a. tot uiting in de muziekvoorkeur, kledingstijl en (straat)taal van jongeren.

POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO

In hoeverre en in welke mate er binnen vriendengroepen cannabis wordt gebruikt, hangt niet alleen sterk samen met de geldende groepsnormen en gedragsregels, maar ook met de manieren waarop de jongeren zich willen uiten of dat het een jonge groep novieten betreft met experimenteerzin. Daarnaast hebben de meeste blowers een sterke voorkeur voor hasj of wiet, zoals bijvoorbeeld bij een groep in een grote Gelderse stad (RO04GE) die aangeeft niet stoned genoeg te worden van hasj. In lijn met eerdere metingen zien we ook in deze meting bij andere groepen dezelfde motieven voor gebruik naar voren komen:

- **Cannabis is 'genormaliseerd'**. Net als bij alcohol fungeert cannabis bij sommige groepen als 'de basis' (o.a. RN01FR) en is daarnaast relatief goedkoop en makkelijk verkrijgbaar. Binnen sommige jeugdgroepen wordt er ook gedeald. Over het algemeen heeft het middel een 'positief' en 'onschuldig' imago, wat cannabis niet alleen populair maakt onder

---

⁸⁰ Vergeleken met bijna twintig jaar geleden zijn jongeren nu gemiddeld anderhalf jaar ouder wanneer ze beginnen te experimenteren met cannabis. [Cijfers middelengebruik scholieren](#), Trimbos-instituut

jongeren met experimenteerzin, maar wat ook bij sommige ouders leidt tot acceptatie of gedogen van het cannabisgebruik door kroostlief. Soms blowen ouders en andere familieleden zelf ook (RZ08NB) of speelt afhankelijkheid bij één of beide ouders een rol (RW02UT): "Thuis blowen is dan oké, wat maakt dat de rest daar graag komt om te chillen."

- **Cannabis geeft een fijn effect.** Cannabisgebruik voorziet in een behoefte die enigszins valt te categoriseren in 'ontspanning' versus 'verdooving', al is de scheidslijn tussen beide (voor zowel professionals als jongeren) niet altijd even scherp. In een grensdorp helpt het de leden van de poesgroep om te relaxen en de kater te verwerken (RO01GE), en in de schildersstad (RW04NH) is het een prettige manier van ontspanning na de schooldag. In de hoofdstad ervaren ze daarentegen minder spanning (RW10NH) en meer centraal in het land "heeft blowen een (gewenst) verdovend effect waardoor ze niet aan thuis, slechte cijfers op school of mentale *struggles* hoeven te denken" (RW02UT).
- **Cannabis is sociaal.** Het middel fungeert als smeermiddel en het ritueel van draaien en delen van een joint werkt positief voor de groepsbinding. "Het is een manier van afspreken. Ze komen samen om een jointje te roken", zegt een jeugdwerker (RW04NH). In de Hofstad zit de gedeelde smart 'm vooral in een gedeelde roes (RW09ZH): "Stoned zijn en dan gewoon high zijn met elkaar. Dat vinden ze supergrappig. Maar niet te veel, want dat is junkie."
- **Cannabis werkt tegen verveling.** Meerdere professionals benoemen expliciet hoe cannabisgebruik de verveling tegengaat als een vorm van tijdverdrijf of dagbesteding. In de Hanzestad rookt de jeugd een djonko om de tijd te doden (RO06GE) en in het bollendorp (RW05ZH) blijkt het voor ex-blowers lastig om van het middel af te blijven als ze niets anders te doen hebben.
- **Cannabis als vorm van zelfmedicatie.** Sommige jongeren gebruiken cannabis om rustiger te worden, bijvoorbeeld bij (on)gediagnosticeerde AD(H)D (o.a. RO04GE). Ook in het esdorp (RO05GE) zorgt het voor rust in het hoofd. Bovendien slapen ze er beter van, zeggen jongeren tegen professionals.

AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID

Blowende vriendengroepen zijn vaak solidair met minderjarigen die ook willen blowen maar meer moeite moeten doen om aan eigen hasj of wiet te komen. Zo ook in Oost-Nederland (RO04GE; RO05GE), waar de oudste het voor de jongste haalt. In de Hofstad is het zaak als minderjarige een meerderjarige te 'strikken' die ook voor jou iets meeneemt uit de coffeeshop (RW09ZH). Sommige groepsleden krijgen weleens wat toegestopt van een familielid (of pakken het anders zelf wel).

Hoewel een enkeling in de thuiskweek zit, wordt de meeste cannabis voor eigen gebruik ingekocht. Sommige minderjarige jongeren kopen online; zeker wanneer het aankomt op dure, statusverhogende wiet uit Californië (VS) – uiteraard van merkteken voorzien. "Hoewel je de verpakkingen ook gewoon op AliExpress kunt kopen", aldus een Brabantse professional (RZ03NB). Andere kooproutes lopen via allerhande dealers: verkopers via sociale mediakanalen

zoals Snapchat en Telegram; straatdealers; via-via-handelaren uit het eigen netwerk; en vriendendealers. Ook de coffeeshop wordt bezocht, al is dit voor dorpelingen (en eilanders) niet altijd even vanzelfsprekend als voor stedelingen (RN03NH): "Er is geen coffeeshop op dit eiland, daarvoor moet je op het vaste land zijn." In het bollendorp een vergelijkbaar obstakel, echter niet per sé een probleem (RW05ZH): "Ze maken er soms ook echt een uitje van. Beter spul halen ze in een andere stad."

SETTING EN GEBRUIKSPATRONEN

Naast dat blowen de individuele gebruiker van enige soelaas voorziet blijft het in eerste instantie een groepsgebeuren. De jonge gebruikers blowen het liefst met vrienden en gezien het merendeel van hen nog niet zelfstandig woont, wegen deze twee factoren het zwaarst wanneer het aankomt op kiezen van een geschikte setting. Vaak resulteert dit zich in een plekje in de buitenlucht of het huis van een vriend(in) die daar zonder ouders woont óf waar ouders wonen die oké zijn met cannabisgebruik. De door professionals gesignaleerde en benoemde blowlocaties lopen uiteen. Maar de meesten blowen buiten: op een hangplek of tijdens het lopen door de wijk, bij de auto of in de buurt van een jongerencentrum of school. En in het weekend ook tijdens het uitgaan.

Hoeveel de jongeren blowen is soms lastig te zeggen, maar een groot deel van de frontwerkers heeft de jeugd goed in beeld en kan een goede inschatting van de gebruikspatronen van de groep én individuele leden. De Betuwse eigenheimers (RO03GE) roken gemiddeld twee joints per (gebruiks)dag, terwijl de jonge mannen in een Noord-Hollandse industriestad (RW03NH) ten minste twee joints per dag roken. De vriendenclub uit de bollenstreek (RW05ZH) houdt het op één joint, maar sommigen roken er drie per dag. In de Hofstad (RW09ZH) is het lastiger, maar sommige leden roken een gram per dag. En vier tot vijf joints per dag, vaak solistisch, zijn de forse gebruikers uit Amsterdam niet vreemd (RW10NH).

Ongeveer een derde van de professionals zegt dat het gaat om excessief en problematisch blowgedrag of een verslaving aan het middel. Het gros van de jeugd blowt dagelijks (21 van de 29 groepen); een aantal incidenteel of sporadisch (3 van de 29 groepen). Anderen doen dit maandelijks, wekelijks of alleen in het weekend en tijdens vakantieperiodes. De meesten beginnen na school of werk met blowen, wanneer er samen (of alleen) *gerelaxed* wordt. Een enkeling blowt voorafgaand aan school. In de Hofstad blowen ze volgens het motto "*all day, every day*" (RW05ZH).

COMBINATIEGEBRUIK

Op het combinatiegedrag van cannabis met andere middelen heeft niet iedereen kijk. Maar in veel groepen is cannabis 'de basis'. In het weekend wordt er soms wat anders bij genomen. Hier blijven de jongeren ietwat huiverig vanwege het bekende en venijnige 'stronken' gevoel

(het stoned-dronken zijn) dat je zomaar ineens bekruipt kan.⁸¹ Cannabis wordt dan ook beduidend minder met andere drugs gecombineerd dan alcohol (15 van de 29 groepen).

GEZONDHEIDSRISICO'S

Bij dit onderdeel is het belangrijk om te weten of professionals de gezondheidsrisico's percipiëren vanuit hun algemene kennis of het daadwerkelijk over de groep hebben. Op een enkeling na (die geen problemen waarneemt onder cannabisgebruikers of hier geen zicht op heeft) is er door professionals overvloedig verslag gelegd van de verscheidenheid aan gezondheidsrisico's aangaande het cannabisgebruik binnen de groepen. Er zijn vooral zorgen over de normalisering van gebruik en de invloed van het cannabisgebruik op de (in)directe omgeving van jongeren. Punten die worden aangestipt zijn: overmatig (problematisch) blowgedrag en verslaving; gebrekkige kennis over gezondheids- en sociale risico's of de ontkenning daarvan; zelfmedicatie; mentaal welbevinden en stagnatie in leren bij jonge blowers. We gaan wat dieper in op wat professionals opvalt.

Normalisering van cannabisgebruik

Verschillende professionals benadrukken hoe genormaliseerd cannabisgebruik binnen groepen is. "Het gebeurt gewoon veel binnen de groep waarin ze [de jongeren] zitten, dus zo gek is dat ook niet", zegt één van hen (RW08ZH). In Drenthe (RN02DR) valt het de jeugdwerker op hoe makkelijk erover wordt gedacht en dat het middel zo genormaliseerd is onder gebruikers. Professionals uit een Brabants kerkdorp (RZ08NB) en in de Betuwe (RO03GE) vinden het 'zorgwekkend'. Dit geldt niet voor elke groep. In de Hofstad tolereert de jeugd elkaars 'junkiegedrag' echt niet, zegt een jongerenwerker (RW09ZH). "Als je echt verslaafd bent aan wiet word je gekleineerd. Het is niet cool om zoveel te blowen. Ze houden elkaar erg *in check* wat betreft het niet-verslaafd raken."

De (in)directe omgeving

Het problematische blowgedrag van een aantal jongeren laat ook de (in)directe omgeving niet onberoerd. Thuis verandert de sfeer (RW08ZH). Sommige jongeren krijgen ruzie in het ouderlijk huis en zijn amper aanspreekbaar; anderen raken vrienden kwijt en krijgen daar nieuwe 'gebruikersvrienden' voor terug. Maar ook het straatbeeld verandert. De publieke ruimte, zoals de buurt of wijk, heeft te maken met hangende *stoners*, wat er "niet altijd even prettig uitziet", aldus een Haagse professional (RW09ZH). Sommige blowers stappen onder invloed achter het stuur of op de scooter. "Maar toen er eentje gepakt werd voor rijden onder invloed, was de groep ook wel weer klaar met dat stoned rondhangen", ziet een jeugdwerker bij een groep in de mijnstreek (RZ02LI).

Problematisch blowgedrag en verslaving

Meerdere professionals (o.a. RZ06LI; RZ02LI; RW01FL; RW04NH) kaarten het risico op verslaving aan. De zorgen omtrent problematisch of overmatig cannabisgebruik betreffen soms de

---

⁸¹ Het combineren van de middelen alcohol en cannabis wil nog wel eens leiden tot de nodige misselijkheid, paniek- en angstaanvallen en/of outgaan (Korf & Nabben, 2000).

hele groep, maar vaker gaat het om een enkeling tot een paar leden. Een jeugdwerker aan de Maas (RZ01LI) benoemt hoe jongeren hier “té gefocust zijn op het blowen en de ene na de andere joint opsteken”. Hetzelfde geldt voor het ondernemersdorp (RZ04NB), waar het gebruikstempo hoog ligt. De jeugd draait sterke joints en sommigen van hen delen deze niet met de rest van de groep. In één van de Amsterdamse groepen (RW10NH) vragen de jongeren zich af: “Hoe breng je de dag eigenlijk door zonder jonko’s?” Ergens anders in Amsterdam (RW11NH) moeten de twintigplussers niet eens denken aan stoppen; die vinden het wel prima zo en het past in hun leefstijl. In een westelijk badplaatsje (RW06ZH) rookt er eentje al vanaf z’n twaalfde mee met zijn ouders – zo’n vijftien á twintig jointjes per dag.

(Ontkenning van) cannabisproblematiek

Jongeren met een blowprobleem hebben sterk de neiging om deze te ontkennen of zijn zich niet bewust van de gevolgen van hun cannabisgebruik (o.a. RW07UT): “Het gevaar van cannabis is dat ze op de korte termijn relatief goed kunnen functioneren. Pas na een tijdje ga je het effect merken, dat je ontwikkeling stagneert. Deze jongens zien dat risico niet.” Ook in de Drentse motorstad (RN02DR) merkt de jeugdwerker op dat de gezondheidsrisico’s niet worden gezien. Volgens een jeugdwerker (RZ06LI) met zicht op een groep 15-jarigen, komt dat vooral door de leeftijd. In Amsterdam legt de blowroes beslag op het leven van de jeugd binnen de groep, al zeggen ze zelf dat ze niet verslaafd zijn. “Maar, ze worden toch echt onrustig als ze niet kunnen blowen”, vertelt de jeugdwerker (RW10NH). De roodstedelijke novieten (RO04GE) snappen de risico’s zeker wel, o.a. het gevaar van een psychose en spichtig of angstig gedrag. “Die weten ze goed te benoemen”, vertelt de jeugdwerker, “ook weet een aantal dat ze verslaafd zijn, maar of ze er iets mee willen doen is een tweede” (ibid.). In het Veluws esdorp is drugs echt *not done*. De jongeren uit de groep praten hun cannabisgebruik goed door te zeggen dat het enkel ter zelfmedicatie dient, “maar in werkelijkheid ligt het gebruik een stuk hoger”, aldus de professional (RO05GE).

Cannabisgebruik ter zelfmedicatie

Een andere zorg is het gebruik van cannabis ter zelfmedicatie. De jongeren dempen trauma’s (RW05ZH) en stress (RW10NH), en proberen rust te creëren in hun hoofd of de werkelijkheid te ontvluchten (RO06GE; RW10NH; RW03NH). Binnen de havenstad (RZ05ZE) zijn er een paar te vinden die wiet gebruiken tegen PTSS- of AD(H)D-klachten wat leidt tot overmatig gebruik, aldus de professional. Onder de rook van de staalfabriek woont een vriendengroep waarvan een aantal leden naar de cannabis grijpt als ze willen gaan slapen (RW03NH).

Mentaal welbevinden en stagnatie

Meerdere professionals zien de uitwerking van overmatig blowen op de mentale gemoeds-toestand van jonge gebruikers. Voorbeelden die de professionals aankaarten, zijn onder andere: verlies aan kortermijngeheugen (RW08ZH); depressieve gevoelens of een (beginnende) depressie (RW02UT; RO01GE); paranoiale gedachten en gedragingen (RZ02LI); concentratieproblemen (RN01FR); en een algehele, psychische instabiliteit. Maar ook sociaal isolement en

het 'in jezelf keren' worden genoemd (o.a. RW02UT). Een Amsterdamse professional vertelt over een Marokkaanse vriendengroep:

"Het blowen houdt ze gevangen in een wereld zonder perspectief en positieve veranderingen. Sommige blowers komen eruit – ze krijgen een vriendin die niet gebruikt of besluiten meer voor het geloof te kiezen. Een enkeling van hen wil in behandeling." (RW10NH)

Jongeren die stevast blowen lijken passiever, hebben moeite om uit bed te komen en minder energie, aldus een aantal jeugdwerkers. Zo vertelt één van de professionals hoe de jongeren weinig motivatie hebben voor wat dan ook (RW02UT): "Ze hebben geen zin meer in hobby's en bijna iedereen is gestopt met sporten. Ook de creatieve uitingen nemen binnen de groep af." Eenzelfde beeld zie je in het bollendorp, waar de jongeren weinig ondernemen en de spirit dooft. (RW05ZH): "Weinig sport, enkel gamen, kletsen en op de bank hangen. Verplichtingen komen ze ook niet na."

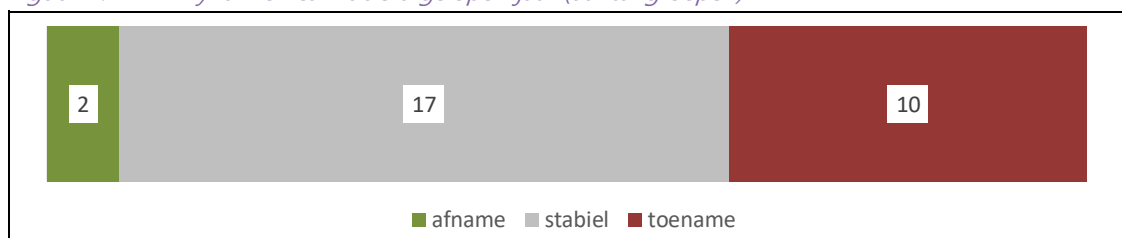
Ook schoolprestaties (en werk) lijden onder het blowgedrag. Meerdere professionals zien de resultaten en cijfers achteruitgaan (o.a. RW02UT; RW04NH; RW03NH; RW05ZH; RN01FR; RW08ZH), maar ook (meer) verzuim en blowen onder schooltijd komen voor (o.a. RZ07LI). "Sommigen verpesten hun school of zitten op een lager niveau terwijl ze een hoger prima aan zouden kunnen", aldus een jeugdwerker uit het badplaatsje (RW06ZH). Een Betuwse professional vervolgt:

"Blowen zorgt ervoor dat deze jongens zich totaal niet ontwikkelen. Het blijven pubers die eigenlijk nauwelijks voor zichzelf kunnen zorgen. Ouders zorgen voor bed, brood en bad. Administratie? Daar weten ze niets van. Ze weten niet eens of ze een zorgverzekering hebben. Ik zie geen enkel initiatief op zelfstandigheid." (RO03GE)

DYNAMIEK EN SIGNALLEN

Professionals is gevraagd of het gebruik in de groep (de laatste 12 maanden) was veranderd. Het cannabisgebruik is in een derde van de groepen toegenomen (10 van de 29), in 17 groepen voor zover bekend stabiel gebleven en in 2 groepen afgenomen.⁸²

Figuur 7.2 Dynamiek cannabis afgelopen jaar (aantal groepen)

Tijdens de voorgaande meting in de coronaperiode (2020-2021), was het gebruik in twee derde van de groepen toegenomen. Over de invloed van corona zegt één professional het

⁸² Twee professionals konden niet zeggen of er sprake was van toe- of afname in de gebruikersgroep.

volgende (RW05ZH): "Er is weinig veranderd ten opzichte van een jaar geleden. Ze blowen iets minder vaak, omdat ze nu bijbaantjes hebben. Nog steeds dagelijks, maar tijdens corona hadden ze helemaal niks te doen." In de rode stad (RO04GE) merkt de jeugdwerker op dat het vele blowen is gebleven, "maar zeker niet minder is geworden".

Naast veranderingen in de prevalentie van cannabisgebruik worden er nog twee andere signalen gemeld, namelijk een toegenomen interesse in space cake (RO04GE), en een toegenomen voorkeur voor zogenaamde *caliweed* en *fancy weed* met vaak flitsende verpakkingen. "De groep lijkt een voorkeur te hebben ontwikkeld voor zwaardere cannabissoorten met een wat luxer imago", vertelt de professional (RZ03NB).

8 STIMULANTIA

INLEIDING	68
8.1 ECSTASYGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN	69
POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO	69
AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID.....	70
SETTING VAN GEBRUIK.....	70
GEBRUIKSPATRONEN.....	70
GEZONDHEIDSRISICO'S.....	70
DYNAMIEK EN SIGNALEN	71
8.2 COCAÏNEGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN	71
POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO	72
AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID.....	72
SETTING VAN GEBRUIK.....	72
GEBRUIKSPATRONEN.....	73
GEZONDHEIDSRISICO'S.....	73
DYNAMIEK EN SIGNALEN	73
8.3 3-MMC-GEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN	74
POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO	74
AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID.....	75
SETTING VAN GEBRUIK.....	76
GEBRUIKSPATRONEN.....	76
GEZONDHEIDSRISICO'S.....	76
DYNAMIEK EN SIGNALEN	77
8.4 AMFETAMINEGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN	78
DYNAMIEK EN SIGNALEN	79

INLEIDING

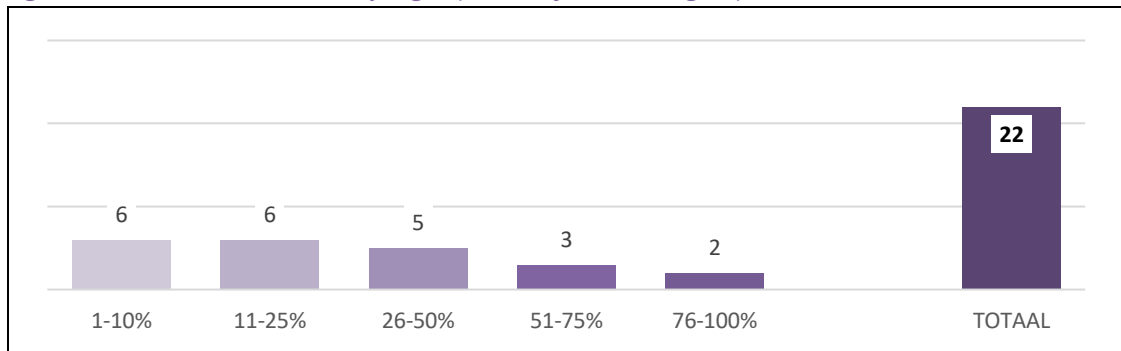
In dit hoofdstuk worden vier middelen (ecstasy, cocaïne, 3-MMC en amfetamine) besproken die we onder de paraplu van stimulantia scharen. Alle professionals zijn gevraagd naar prevalentie en dynamiek in het gebruik van deze middelen.⁸³ Professionals die meer wisten te vertellen zijn doorgevraagd over populariteit, aanbod, setting van gebruik, gebruikspatronen en gezondheidsrisico's. Ecstasy blijft evenals in de twee vorige metingen ook deze keer weer het populairste middel, gevolgd door cocaïne, amfetamine en 3-MMC, die onderling nagenoeg even populair zijn.

⁸³ Zie *Tabellen* voor scores van afzonderlijke professionals/groepen.

8.1 ECSTASYGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN

Waar ecstasy (MDMA) in het voorgaande meetjaar door ruim twee derde van de groepen werd gebruikt, geldt dit nu voor ruim driekwart van de groepen (22 van de 29). In 2 daarvan door (bijna) iedereen (76-100%); in 3 door de helft of meer (51-75%); in 5 door een kwart tot de helft (26-50%); in 6 door minder dan een kwart (11-25%); en in 6 groepen door een enkeling (1-10%). In zeven groepen wordt voor zover bekend geen ecstasy gebruikt.

Figuur 8.1 Prevalentie ecstasy afgelopen half jaar (aantal groepen)

In een kwart van de groepen (n=7) wordt geen ecstasy gebruikt. Daarvan komen er 6 uit een stad en 1 uit een dorp (allemaal in regio's West en Zuid). Deze groepen zijn in meerderheid van niet-Nederlandse komaf (met name Marokkaans) en bestaan, op één groep na, volledig uit jongens. De gemiddelde leeftijd is 16-18 jaar

Vijf professionals (drie in dorpen en twee in steden) zijn doorgevraagd over het ecstasygebruik binnen de groepen aldaar. Het aantal groepsleden binnen de vriendenclubs dat ecstasy gebruikt varieert van een enkeling (1-10%) tot de helft of meer (51-75%). Het gebruik van het middel is binnen drie groepen stabiel gebleven en binnen twee toegenomen. De groepen zijn (in meerderheid) van Nederlandse komaf en bestaan voornamelijk uit jongens. Bij twee groepen is de man-vrouwverdeling gelijk. De gemiddelde leeftijd is 16-18 jaar.

POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO

Waar een jointje behoort tot de urban- en straatcultuur is ecstasy op haar beurt sterk verbonden met elektronische muziek.⁸⁴ Op het Waddeneiland (RN03NH) wordt het middel gebruikt op de maandelijkse techno-avonden en de club uit de Keistad (RW02UT) gaat graag naar hardcorefeesten. In Limburg (RZ01LI) gebruiken ze ecstasy op feestjes. Jongeren abbreviëren het middel als 'XTC' en noemen het wel eens 'molly' (straattaal voor *molecules* in de VS) of het Limburgse 'sjieve' (ofwel: schijf). Soms heeft men het alleen over MDMA. In Brabant gebruiken een aantal jongeren Blue 69 – een vloeibare mix van alcohol (Blue Curaçao) en drugs (GHB, MDMA en amfetamine).⁸⁵

⁸⁴ Nabben, 2010.

⁸⁵ *Wat is Blue 69/Hulk/Red?*, Jellinek.

Jongeren gebruiken het middel om 'zich lekker te voelen', 'even los te gaan' of 'energie te krijgen'. Het imago kan verschillen per groep. De Limburgse eigenheimers (RZ01LI) vinden ecstasy 'relatief normaal' op party's of wanneer er iets te vieren valt. In de schildersstad (RW04NH) ligt het wat anders. Daar heeft het middel nog de status van 'harddrug' en blijft het gebruik ervan 'spannend'.

AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID

Ook dit jaar blijkt ecstasy weer goedkoop en makkelijk te verkrijgen. De jongens in Limburg betalen een schamele twee euro per pil bij aanschaf van meerdere pillen (RZ01LI) – dit tegenover het landelijk gemiddelde van ongeveer vierenvolfe euro in 2022.⁸⁶ Alle groepen kopen 'via-via' of bij een dealer in, al wil niet iedereen daar evenveel over kwijt (RW02UT). Vermoedelijk dealt één van de jongens uit de Keistad zelf, maar dat is niet met zekerheid te zeggen. Of en hoe er via online netwerken wordt gedeald, is dit jaar niet door de professionals genoemd.

SETTING VAN GEBRUIK

Ecstasy is met name populair in sociale settings, zoals feestjes, clubs en festivals. In de schildersstad (RW04NH) nemen de jongeren soms een pilletje bij het alternatief poppodium. Vorig jaar zagen we al dat buitenlocaties aardig in trek waren en dat geldt dit jaar eveneens (RW02UT): "De oudere groepsleden mogen al naar 18-plus feesten. Hardcore is populair, maar ook buiten de feestsetting in het park of bij een bankje." De Limburgse groep (RZ01LI) duikt af en toe het bos in om een 'sjieve' te nemen.

GEBRUIKSPATRONEN

Orale toediening is de meest gangbare vorm van ecstasygebruik. Gebruikers kiezen voor verschillende doses, variërend van kwartjes en halfjes tot soms een hele pil per sessie. De gemiddelde dosis MDMA in een XTC-pil lag landelijk in 2022 op 136 mg per pil.⁸⁷ De hoeveelheid verschilt per persoon per gebruikssessie en kan oplopen tot een paar pillen in totaal. Daarnaast zijn er gebruikers die (bijna) elk weekend een pilletje nemen (RW02UT) en laten anderen het bij een enkele keer experimenteren (RW04NH) of een aantal keer per jaar (RZ01LI). Wat betreft combinatiegebruik wordt naast Blue 69 (RZ03NB) alleen het combineren met cannabis expliciet benoemd door één professional (RZ01LI).

GEZONDHEIDSRISICO'S

Eén van de jeugdwerkers maakt zich weleens zorgen over de hoge doseringen die jongeren nemen (RW02UT). Een Brabantse vriendengroep (RZ03NB) is niet echt bekend met de risico's van ecstasygebruik. Ze zijn op dit moment vooral bezig met experimenteren en hechten veel waarde aan het opdoen van nieuwe ervaringen, aldus de jeugdwerker. In de schildersstad

---

⁸⁶ Nationale Drug Monitor, editie 2024. [Ecstasy \(MDMA\) 6.8.2 Prijs](#), Trimbos-instituut & WODC.

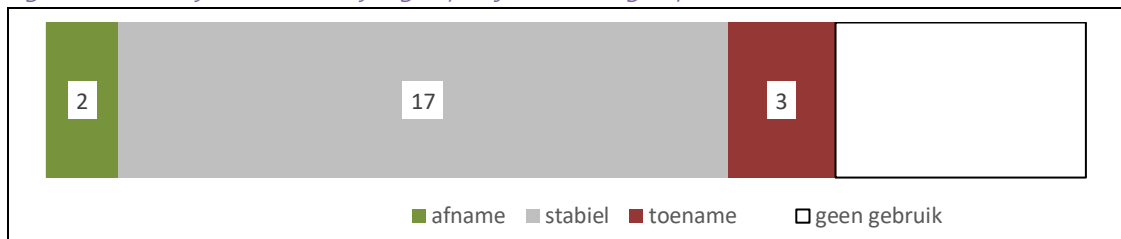
⁸⁷ Nationale Drug Monitor, editie 2024. [Ecstasy \(MDMA\) 6.8.1 Samenstelling van ecstasy- en MDMA-monsters](#), Trimbos-instituut & WODC

(RW04NH) maakt de professional zich geen zorgen: "Het is experimenteel gebruik. Ik zie op dit moment geen riskante gebruikspatronen of gevolgen op de korte of lange termijn."

DYNAMIEK EN SIGNALLEN

Alle professionals is gevraagd of het gebruik in de groep (de laatste 12 maanden) was veranderd. In 17 van de 22 groepen waarbinnen ecstasy wordt gebruikt is het gebruik ervan voor zover bekend gelijk gebleven.⁸⁸ Bij twee groepen in het noorden en één groep in het oosten nam het ecstasygebruik toe (n=3) en in zowel in regio West als Zuid nam gebruik van het middel bij één groep af (n=2).

Figuur 8.2 Dynamiek ecstasy afgelopen jaar (aantal groepen)

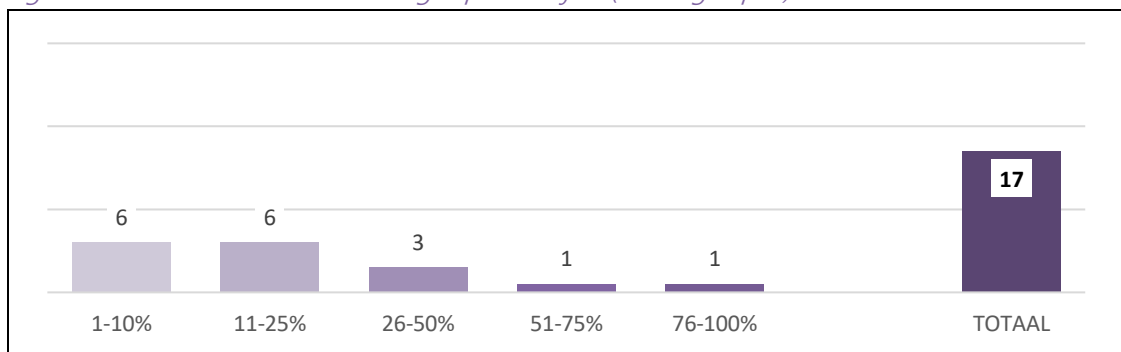

Tijdens corona zagen we vooral een forse afname van gebruik. Net als in de eerste meting van 2019 (pre-coronatijd) zien we dit jaar weer dat het merendeel van de groepen een stabiel ecstasygebruik kent. Twee professionals benoemen expliciet hoe het experimenteelgedrag van de groep dit jaar tot een toename in ecstasygebruik heeft geleid (RW04NH; RZ03NB).

8.2 COCAÏNEGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN

In meer dan de helft van de groepen (17 van de 29) wordt snuifcocaine gebruikt (zie voor basecokes 10 Overige middelen). In 1 groep gebruikt (bijna) iedereen (76-100%), in 1 groep de helft of meer (51-75%); in 3 groepen een kwart tot de helft (26-50%); in 6 groepen minder dan een kwart (11-25%) en in 6 groepen een enkeling (1-10%). In 12 groepen wordt voor zover bekend geen cocaïne gebruikt.

Figuur 8.3 Prevalentie cocaïne afgelopen half jaar (aantal groepen)

⁸⁸ Eén professional kon niet zeggen of er sprake was van toe- of afname in de gebruikersgroep.

Cocaïne wordt minder vaak gebruikt dan ecstasy en ook de subgroepen gebruikers binnen de groepen zijn – net zoals vorig jaar – relatief gezien kleiner.

Vier professionals zijn verder doorgevraagd over het cocaïnegebruik binnen de groepen waarop zij zicht hebben, verdeeld over twee dorpen en twee steden. Het aantal cocaïnegebruikers binnen de groepen varieert van minder dan een kwart (11-25%) tot (bijna) iedereen (76-100%). Het gebruik van het middel is binnen drie groepen stabiel gebleven en binnen één toegenomen. De groepen zijn (in meerderheid) van Nederlandse komaf en bestaan voornamelijk uit jongens. Twee groepen hebben een gemiddelde leeftijd van 16-17 jaar, voor de andere twee groepen geldt een gemiddelde leeftijd van 21-22 jaar.

POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO

De jongeren noemen cocaïne 'coke', 'sos', 'witte vriend' of 'puntje' als een korte verwijzing naar een sleutelpunt waarvan wordt gesnoven. En een 'nakkie' is slang voor een snuif(je). Cocaïne geldt in sommige gebruikersgroepen als statussymbool. Het middel is duur(der), wordt gelinkt aan succes en macht, en wordt verheerlijkt binnen de macho- en straatcultuur maar ook in de popcultuur bij muzikartiesten. Dat coke *cool* is wordt ook onderstreept door professionals. Zo zegt een jeugdwerker uit een Hollands badplaatsje (RW06ZH) dat het 'imago van cocaïne stoer is'. In een andere groep (RW02UT) snuiven jongeren mee omdat ze willen geloven dat anderen het stoer vinden. In Gelderland wil de groep vooral stoom afblazen (RO05GE): "Doordeweeks hard werken en in het weekend het onderste uit de kan halen." Een bijkomstigheid is dat het middel oppeppend werkt bij jongeren die te diep in het glaasje hebben gekeken (RW02UT): "Je kunt langer doorgaan. Langer doorzuipen, niet zo dronken worden en langer mee met de groep." Hetzelfde geldt in een grensplaatsje aan de Maas waar ze door cocaïnegebruik een extra uurtje kunnen zuipen, aldus de jeugdwerker (RZ01LI). De voetbalsupporters aan de kust houden elkaar met 'sos' op de been (RW06ZH): "Als je het niet doet, en je bent lam, dan houden ze het gewoon onder je neus tot je het opsnuift."

AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID

Op landelijk niveau kost een gram cocaïne in 2022 gemiddeld 52 euro en is de prijs al jaren aardig stabiel.⁸⁹ Regionaal zien we eveneens weinig verandering: in het derde meetjaar rapporteren professionals dat het middel 40 tot 60 euro per gram kost en makkelijk verkrijgbaar blijft. Gebruikers halen dan een (halve) gram of meerde *pony packs* bij hun dealer die vaak snel ter plaatse is (RW06ZH): "Op de club heb je het al met vijf minuten binnen." In het esdorp (RO05GE) lopen altijd wel een paar jongens rond met een bulk handgeld – "die schieten het graag voor de hele groep voor".

SETTING VAN GEBRUIK

In tegenstelling tot andere, meer setting-specifieke middelen (zoals ecstasy) wordt cocaïne in veel verschillende contexten gebruikt. De professionals onderstrepen dit en noemen o.a. de kroeg, tijdens een stapavond, op feestjes en op festivals (RZ01LI) of thuis op de bank en

---

⁸⁹ Nationale Drug Monitor, editie 2024. *Cocaïne 4.8.2 Prijs*, Trimbos-instituut & WODC.

rondom de eettafel. In Oost-Nederland gebruiken de jongeren vooral tijdens het weekend, maar dit is verder niet locatie-afhankelijk, vertelt de jongerenwerker (RO05GE): “Wanneer ze het hebben wordt het gewoon op tafel gegoid.” Eenzelfde fenomeen zien we westelijker, in één van de badplaatsen (RW06ZH): “Cocaïne wordt ‘s weekends gebruikt, van donderdag tot zondagochtend. Ze gebruiken het dan thuis, in de club, in de kroeg... eigenlijk overal.”

GEBRUIKSPATRONEN

In de meeste groepen wordt cocaïne gecombineerd met alcohol en bij een enkeling met cannabis. Het blijft lastig inschatten hoeveel jongeren nu daadwerkelijk tijdens een gebruikssessie snuiven. Professionals hebben het dit jaar dan ook niet over aantallen *packies*, maar zijn eerder geneigd de frequentie van gebruik te indiceren. Deze verschilt van “af en toe” in Limburg (RZ01LI) tot “gewoontegebruik en problematisch gebruik” in Gelderland (RO05GE). In de Keistad (RW02UT) heeft de jongerenwerker het over experimenteel gebruik en is “het middel nog geen vast onderdeel van het drugspalet”. In de badplaats wordt wel een schatting van het aantal grammen gemaakt (RW06ZH): “Gemiddeld anderhalve gram per dag, maar niet de pure. Ze kopen die versneden zoi en gebruiken ongeveer elk weekend.”

GEZONDHEIDSRISICO'S

In de groepen waar op individueel niveau veel gesnoven wordt, zien professionals de negatieve gevolgen van overmatig cocaïnegebruik. Bijvoorbeeld in de badplaats:

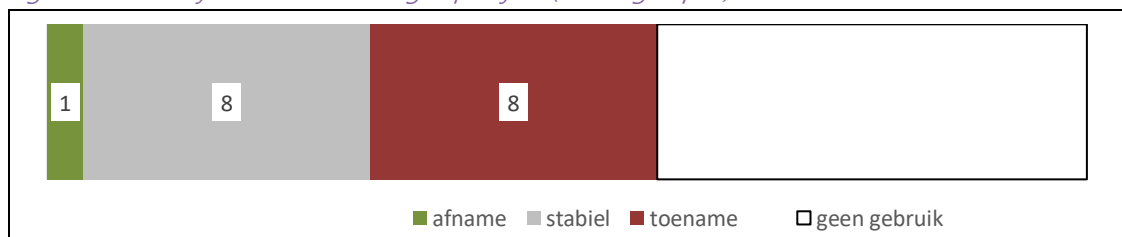
“Bij sommigen zie je dat ze een probleem hebben, maar als je het aan ze vraagt zeggen ze ‘nee’. Ze hebben een grauwe huid en donkere ogen. In de groep zeggen ze er niets van. Sommigen halen hun diploma niet en vallen uit op school. Het grootste gedeelte haalt het wel gewoon en minderen op een gegeven moment het gebruik.” (RW06ZH)

Op de Veluwe (RO05GE) ziet de jeugdwerker met name pressie ontstaan binnen de relationele sferen. Niet-gebruikende peers hebben last van de andere, snuivende jongeren. “Ze overschatten zichzelf vaak en worden soms agressief naar elkaar”, vervolgt de jeugdwerker. “De eigen omgeving lijkt er ook last van te hebben, en relaties met partners en families staan onder druk.”

DYNAMIEK EN SIGNALLEN

Alle professionals is gevraagd of het gebruik in de groep (de laatste 12 maanden) was veranderd. Van de 17 groepen waarbinnen cocaïne wordt gebruikt is het gebruik ervan in 8 groepen stabiel gebleven, in eveneens 8 groepen toegenomen en in 1 groep in Brabant afgenomen.

Figuur 8.4 Dynamiek cocaïne afgelopen jaar (aantal groepen)

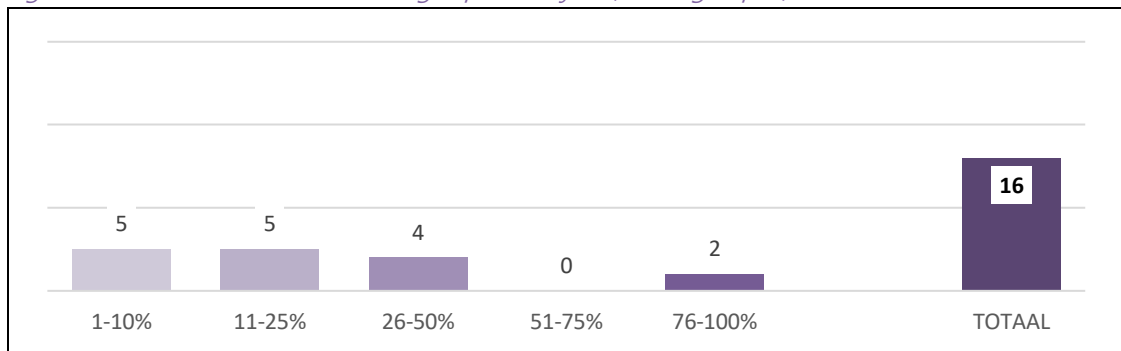

Tijdens corona nam het cocaïnegebruik bij de meeste groepen af of bleef het stabiel. Net als tijdens de eerste meting in 2019 (pre-coronatijd) zien we in deze derde meting dat het merendeel van de groepen een stabiel, dan wel toegenomen cocaïnegebruik kent.

8.3 3-MMC-GEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN

In 16 van de 29 groepen wordt 3-MMC (of varianten daarop) gebruikt. In 2 daarvan door (bijna) iedereen (76-100%); in 4 door een kwart tot de helft (26-50%); in 5 door minder dan een kwart (11-25%); en in 5 groepen door een enkeling (1-10%). In 13 groepen wordt er, voor zover bekend, geen 3-MMC gebruikt of heeft de professional daar geen zicht op.

Figuur 8.5 Prevalentie 3-MMC afgelopen half jaar (aantal groepen)

Ten opzichte van de tweede meting zijn er meer groepen bijgekomen waarbinnen het middel wordt gebruikt.

Zeven professionals (verdeeld over vijf dorpen en twee steden) zijn doorgevraagd over het gebruik van 3-MMC in de groepen waar zij zicht op hebben. Het aantal groepsleden binnen de vriendenclubs dat 3-MMC gebruikt varieert van een enkeling (1-10%) tot (bijna) iedereen (76-100%). Het afgelopen jaar is het gebruik daarvan in vijf groepen toegenomen en in twee groepen stabiel gebleven. De groepen zijn (in meerderheid) van Nederlandse komaf en bestaan voornamelijk uit jongens. De gemiddelde leeftijd varieert tussen de 15 en 22 jaar.

POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO

Zowel professionals als gebruikers spreken over 'miauw' of 'poes' in de veronderstelling dat het 3-MMC betreft. Gebruikers weten lang niet altijd welk middel ze precies tot zich nemen en/of van de dealer hebben gekregen. Anderzijds lijkt het er ook weinig toe te doen. Feit is dat nieuwsberichten over 3-MMC bij jongeren in Drenthe en Overijssel hebben bijgedragen aan de populariteit. Niet in het minst omdat ook dealers (soms verbonden aan vriendengroepen) het middel aanprijzen. Ook in een Zuid-Limburgse stadswijk (RZ08LI) ging het nieuws als een lopend vuurtje door de buurt.

Sommigen (vooral bij de jongste groep gebruikers) hebben waarschijnlijk nog nooit 3-MMC gebruikt, maar andere varianten uit dezelfde stofgroep (met vergelijkbare moleculaire structuur en effecten) die nu als 3-MMC worden aangeboden (hierover meer onder 'Aanbod en

verkrijgbaarheid'). Omdat 3-MMC echter de meest gangbare term blijft binnen het gebruikerscircuit zullen we deze ook aanhouden in de rest van het hoofdstuk.

In de jongerengroepen rouleren verschillende bijnamen voor 3-MMC: '3M', 'poes', 'miauw miauw' en 'kat'. Professionals zien dat het middel populair is vanwege het gewenste stimulerende effect: "lijkt toch wel op amfetamine: energiek, lang wakker blijven, scherp zijn" en "drug geeft ook een bepaalde kick, een euforisch gevoel" (RW08ZH). Andere motieven zijn: 'lage prijs' en 'makkelijke verkrijgbaarheid'. Verder had 3-MMC in de tweede meting (2020-2021) in sommige groepen een positiever imago dan amfetamine en ecstasy (middelen met vergelijkbare effecten). In deze derde meting lijkt dit iets te veranderen.

"Destijds was het nog legaal en werd het vooral gezien als iets onschuldigs. Nu merk je in de groep dat het onschuldige er wel een beetje af is. Maar omdat het nog steeds goedkoop is (en je de hele avond door kan gaan) wordt het nog steeds gebruikt." (RO05GE)

In de voorgaande tweede meting (2020-2021) manifesteerde het recreatieve 3-MMC-gebruik zich vooral als groepsgebeuren. In de derde meting wordt echter meer gewag gemaakt van solistisch doorhalen en jongeren (o.a. gamers en sociaal geïsoleerde gebruikers) die voor langere tijd wakker blijven.

AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID

Sinds oktober 2021 is 3-MMC op Lijst II van de Opiumwet geplaatst en officieel een verboden middel.⁹⁰ Verschillende *cleantet* (vrij toegankelijke) websites waarop 3-MMC tot voor kort nog werd verkocht kwamen met deals en acties om de voorraden zo snel en goedkoop mogelijk te dumpen. Diezelfde sites bieden nu een scala andere varianten uit dezelfde stofgroep (o.a. 2-MMC en 3-CMC) aan als substitutiegoed voor 3-MMC, om zo de gebruikersmarkt te willen blijven voorzien.

3-MMC kopen

Dit product is helaas niet meer verkrijgbaar. Gelukkig is er ruim voldoende keuze voor geschikte alternatieve producten binnen ons assortiment.

Best beoordeelde alternatieve producten:

 <p>2-Methylmethcathinone 2-mmc kristallen</p> <p>Vanaf €5,61 tot €11,34 per gram</p>	 <p>3-Chloromethcathinone 3-CMC Crystalline Powder</p> <p>Vanaf €3,93 tot €8,00 per gram</p>	 <p>3-Chloromethcathinone 3-CMC Fine Crystalline</p> <p>Vanaf €5,61 tot €11,43 per gram</p>
---	---	---

⁹⁰ *Designerdrug 3-MMC vanaf vandaag verboden*, Rijksoverheid, 28 oktober 2021.

Uit de Amsterdamse Antenne komt naar voren dat bezorgdiensten van illegale drugs na het verbod ook 3-MMC (of wat daarvoor doorgaat) zijn gaan aanbieden.⁹¹ Het middel blijft in deze derde meting nog makkelijk verkrijgbaar en goedkoop. Soms koopt één vriend het in voor de hele groep. Er is altijd wel iemand die weet waar je het kunt halen of het voor je halen wil (RZ03NB). Ook in Friesland kopen jongeren het bij de thuisdealer, laten het thuis bezorgen of bestellen online. De prijzen in Friesland (RN01FR) variëren van 10 tot 20 euro per gram. In Gelderland liepen de dealers voorafgaand het verbod nog in en rond het schoolgebouw (RO05GE): “Reclameflyers lagen toen nog bij de fietsen van leerlingen. Nu het niet meer legaal is, is dat voorbij. Promotie via Snapchat en Telegram blijft.”

SETTING VAN GEBRUIK

Het middel wordt op verschillende plekken gebruikt: thuis en op feesten en partijen. De straatgroep in de motorstad (RN02DR) vindt elke plek geschikt. In het grensdorp (RO01GE) zijn ze kieskeuriger geworden met de setting, omdat de politie er een tijd bovenop heeft gezeten. “De plek waar ze gaan gebruiken moet uit het zicht zijn en het liefst ook comfortabel (in de keet). Wanneer ze nergens terecht kunnen, volstaat de buitenlucht (in het bos) ook.” Op de Veluwe (RO05GE) gebruiken jongeren soms op school, maar “net voldoende om ongezien de dag door te komen”. Buiten schooltijd wordt in het weekend (vanaf donderdag) op hangplekken, thuis en tijdens het uitgaan gebruikt.

GEBRUIKSPATRONEN

3-MMC wordt gesnoven of geslikt als ‘bommetje’ (poeder dat in een capsule is gestopt of in vloeï is gewikkeld) voor wie snuiven te pijnlijk vindt. Het middel wordt soms gecombineerd met alcohol of (na het doorhalen) met cannabis. In Friesland (RN01FR) ervaren de jongeren minder zucht door naast 3-MMC ook alcohol te drinken. Sommigen gebruiken 3-MMC dagelijks. In de motorstad (RN02DR) nemen ze het meerdere dagen per week. Aan de Nederrijn (RO02GE) gebruiken de jongeren vooral in het weekend, terwijl in een grensdorp (RO01GE) sommige jongeren ook doordeweeks sleutelpuntjes nemen als ze zich slecht voelen. “De meesten houden hun doordeweekse gebruik redelijk onder controle.”

GEZONDHEIDSRISICO’S

Hoewel een enkeling zich geen zorgen maakt over 3-MMC, ziet het gros van de jeugdwerkers problematisch gebruik (of een voorstadium daarvan) bij één of meer groepsleden. Op het zuidelijk eiland (RW08ZH) bijvoorbeeld, waar “toch een bepaalde afhankelijkheid optreedt en het meer en vaker wordt”. Het experimenteren met 3-MMC ontaardt soms in heftiger gebruik. In het Friese streekdorp (RN01FR) wordt de nachtrust hierdoor vaker verstoord. Op de Veluwe (RO05GE) vertelt de professional over “overmatig gebruik” en dat “ze het nodig hebben om de dag door te komen”. Een aantal van de jongeren valt uit op school of werk en vindt het moeilijk mee te draaien vanwege een verstoord dag- en nachtritme (ibid.). Professionals vinden het daarnaast wel eens lastig om het (overmatig) gebruik van 3-MMC te signaleren. “Het

---

⁹¹ Nabben & Benschop, 2023.

lijkt toch echt minder zichtbaar dan amfetamine, bijvoorbeeld. Vroegsignalering wordt zo bemoeilijkt en de problematiek dus groter – een echt heikel punt” (RW08ZH).

In het Friese in het streekdorp (RN01FR) weten ze wel dat 3-MMC vaak andere varianten van dezelfde stofgroep bevat, maar laten ze het nooit testen. “Ze weten eigenlijk niet wat ze gebruiken, maar dat boeit ze ook niet.” In de Parel van Brabant (RZ03NB) zijn ze nog niet zo bekend met de risico’s.

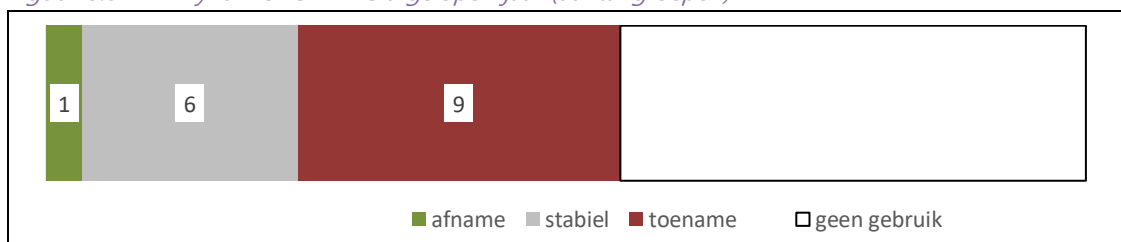
In de groep ‘poesgebuikers’ (RO01GE), die in de tweede meting ook meedeed, gebruikt iedereen nog steeds 3-MMC. De professional vindt het schrijnend dat de meer dan de helft van de groep nog steeds grote problemen heeft. Hij had gehoopt dat meer jongeren zouden stoppen. Een aanzienlijk deel heeft problemen thuis (30% woont niet meer thuis) en kampt vaak met depressieve gevoelens. Op school gaat het bergafwaarts en het contact met niet-gebruikende vrienden verloopt stroef.

“Er wordt veel gedronken tijdens het gebruik van poes. Veel van hen nemen zich voor om niet te gebruiken – nemen ook niets mee [naar de kroeg]. Maar vaak lukt het dan toch niet, met name onder invloed van alcohol is het lastig om nee te zeggen. Ze appen andere gebruikers en dealers en gaan dan naar een gebruikersplek. De volgende dag hebben ze áltijd spijt. Ze zijn er ook niet open over naar hun niet-gebruikende vrienden. De volgende dag hebben ze een kater en depressieve gevoelens. Dit proberen ze te dempen met blowen, en soms ook weer met een puntje poes. ‘s Avonds drinken ze weer opnieuw en nemen ook weer poes. Soms slapen ze helemaal niet en halen ze door van vrijdag tot en met zondag. Op zondag zijn ze helemaal kapot, natuurlijk. Dan blowen ze om een beetje te kunnen slapen. Het lukt ze dan niet om maandag naar school te gaan. Doorde-weeks gaat het niet goed en nemen ze weer een puntje poes.” (RO01GE)

DYNAMIEK EN SIGNALLEN

Alle professionals is gevraagd of het gebruik in de groep (in de laatste twaalf maanden) was veranderd. Ze signaleren dat het 3-MMC-gebruik is toegenomen in 9 van de 16 groepen waarin het wordt gebruikt, gevolgd door een stabilisering in 6 groepen en een afname in 1 groep.

Figuur 8.6 Dynamiek 3-MMC afgelopen jaar (aantal groepen)

In vergelijking met de tweede meting (toen in vrijwel alle groepen het gebruik toenam) signaleren we nu ook een stabilisering en/of afname in het gebruik van 3-MMC. Hoewel het middel nog steeds een ‘hype’ is onder vriendenclubs binnen bepaalde dorpen en steden (vaak

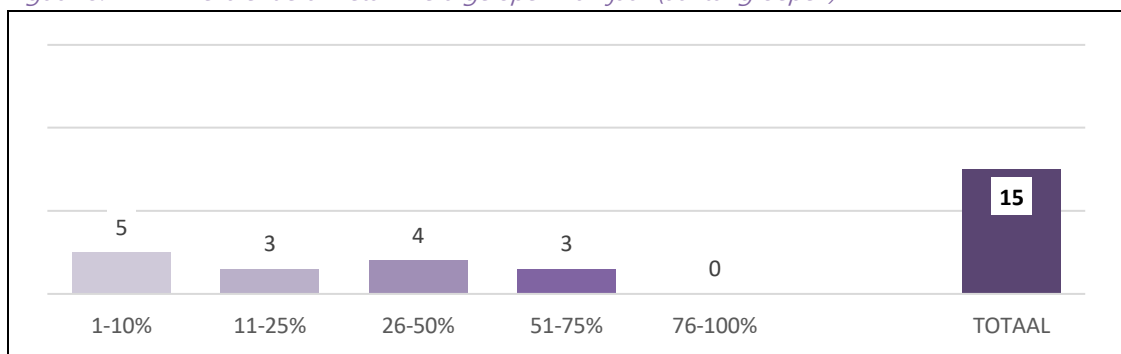
met een geldende alcoholcultuur), lijkt het middel voorzichtig in populariteit in te boeten. Daarnaast signaleren de professionals het volgende:

- De verschillende (oppeppende) 3-MMC-achtigen en andere NPS (nieuwe psychoactieve stoffen) raken ten opzichte van twaalf maanden geleden **meer in de belangstelling**, onder andere binnen dorpen en steden in Brabant en Gelderland (RZ03NB; RO02GE).
- In het Friese streekdorp (RN01FR) **werkt jongerenwerk goed samen met verslavingszorg**. Met positief resultaat: een aantal jongeren uit deze groep accepteert nu hulp.
- In het Veluwe esdorp hangt er binnen de groep een vreemde dynamiek. Op een enkele gebruiker na zijn de **meeste groepsleden op zoek gegaan naar hulp** of hebben deze inmiddels verkregen vanuit de verslavingszorg. Gebruikers zoeken nieuwe (gebruikende) contacten op en de jongeren die proberen clean te worden worstelen met de verleiding weer te gebruiken (RO05GE).
- Onder de poesgebruikers in het grensdorp (RO01GE) **is de groepssamenstelling veranderd**. Zeven ex-gebruikers hebben de groep verlaten – dit ten opzichte van twee nieuwe, gebruikende leden. Echter, het 3-MMC-gebruik onder deze groep is nog steeds problematisch en het lukt de meesten niet om te stoppen, dan wel te minderen.

8.4 AMFETAMINEGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN

Van de vier stimulantia zoals besproken in dit hoofdstuk kent amfetamine de minst brede verspreiding. In de helft van de groepen (15 van de 29) wordt amfetamine gebruikt, maar net als vorig jaar in geen enkele groep door (bijna) iedereen. In 3 groepen gebruikt wel de meerderheid (51-75%); in 4 groepen een kwart tot de helft (26-50%); in 3 groepen minder dan een kwart (11-25%) en in 5 groepen een enkeling (1-10%). In 14 groepen wordt voor zover bekend geen amfetamine gebruikt.

Figuur 8.7 Prevalentie amfetamine afgelopen half jaar (aantal groepen)

Alle groepen waarin amfetamine wordt gebruikt (n=15) zijn (in meerderheid) van Nederlandse komaf. In de vorige tweede meting was het opvallend dat twee derde van de groepen in de noordelijke en oostelijke regio's lagen. Dit jaar lijkt de verdeling over de regio's wat gelijkjer. Maar gezien het onevenredig aantal dorpen en steden verspreid per provincie is het lastig om hier concluderende uitspraken aan te verbinden.

Eén professional (RO03GE) is doorgevraagd over het amfetaminegebruik van de groep. Hierdoor hebben we minder input gekregen over amfetamine dan bij de andere stimulantia. Het betreft dezelfde Betuwse eigenheimers als in de tweede meting. De groep bevindt zich in Oost-Nederland, is van Nederlandse komaf en bestaat volledig uit jongens. De gemiddelde leeftijd is achttien jaar.

Amfetaminegebruik in de Betuwe

Onder jongeren stond amfetamine vorig jaar bekend als 'speed' of 'pep'. De Betuwse jongens wijken daar niet van af en gebruiken het middel met name tijdens het uitgaan. Ze combineren amfetamine met alcohol. In de vorige tweede meting merkten verschillende jeugdwerkers al op dat amfetamine met alcohol een populaire combinatie is, omdat je langer door kunt gaan en de negatieve effecten van te veel alcohol kunt neutraliseren – al is het maar voor het idee.

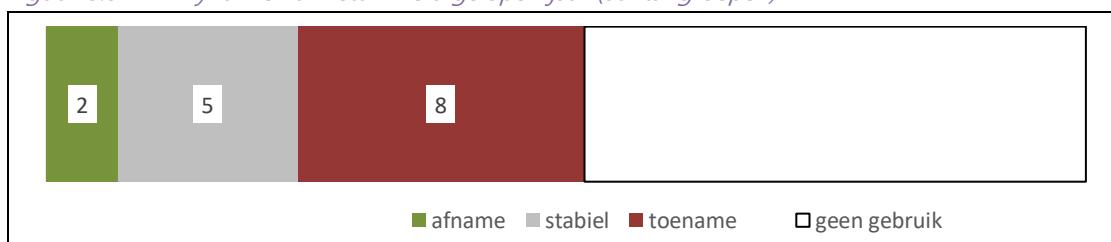
Vorig jaar werd duidelijk dat harddrugs in deze groep nog niet werden geaccepteerd, maar dat er desondanks toch een subgroepje amfetaminegebruikers bij zat. Eén van deze gebruikers dealde en gebruikte zelf, en gaf het weg aan vrienden. De jeugdwerker merkt nu op dat het taboe op snuiven dit jaar veel minder is geworden (RO03GE). "Nog niet iedereen gebruikt, maar vorig jaar was het allemaal veel stiekemer", gaat de professional verder.

Waar vorig jaar met name werd gebruikt in o.a. de kelder, woon- en slaapkamer of hangplek, doen de jongens het nu vooral tijdens het uitgaan. De jeugdwerker (RO03GE) merkt op dat deze verschuiving deels ook met corona te maken heeft: "Hun wereld is groter geworden in de setting uitgaan en drugs, maar er zijn er ook twee [jongens] bij die het doordeweeks gebruiken om de dag door te komen."

DYNAMIEK EN SIGNALLEN

Alle professionals is gevraagd of het gebruik in de groep (de laatste 12 maanden) was veranderd. Ze signaleren dat het amfetaminegebruik onder 8 van de 15 gebruikersgroepen is toegenomen, gevolgd door stabiel gebruik in 5 groepen en een afname in gebruik in 2 groepen.

Figuur 8.8 Dynamiek amfetamine afgelopen jaar (aantal groepen)

Over het algemeen neemt amfetaminegebruik dus eerder toe dan af. Een toename werd – behalve in regio Zuid – landsbreed waargenomen. Eén van de twee groepen waarbinnen het amfetaminegebruik is afgenomen begon tijdens het vorige (corona)meetjaar te experimenteren met het middel.

9 NARCOSEMIDDELEN

INLEIDING	80
9.1 LACHGASGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN	80
POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO	81
AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID.....	82
SETTING VAN GEBRUIK.....	82
GEBRUIKSPATRONEN.....	83
GEZONDHEIDSRISICO'S.....	83
DYNAMIEK EN SIGNALEN	84
9.2 KETAMINEGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN	85
POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO	86
AANBOD, SETTING, PATRONEN EN RISICO'S.....	86
DYNAMIEK EN SIGNALEN	87
9.3 GHB-GEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN	87

INLEIDING

Onder de narcosemiddelen scharen we lachgas, ketamine en GHB. Alle professionals zijn gevraagd naar prevalentie en dynamiek in het gebruik van deze middelen.⁹² Professionals die meer wisten te vertellen zijn doorgevraagd over populariteit, aanbod, setting van gebruik, gebruikspatronen en gezondheidsrisico's.⁹³ In de vorige twee metingen werd stevast gerapporteerd over lachgas en in mindere mate over ketamine en GHB. Ook dit jaar is de top drie niet veranderd; zij het wel dat minder professionals hebben gekozen dieper in te gaan op lachgasgebruik binnen de groepen. Uiteindelijk vertellen 6 (vorig jaar 22) professionals meer in detail over lachgasgebruik, verdeeld over dorpen en steden, en 2 professionals over ketaminegebruik. Geen van de professionals heeft zich, net als vorig jaar, uitgelaten over GHB-gebruik binnen de groepen. Daarom gaan we aangaande het GHB-gebruik alleen in op de prevalentie en dynamiek.

9.1 LACHGASGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN

In driekwart van de groepen (23 van de 29) wordt lachgas gebruikt. In 2 daarvan door (bijna) iedereen (76-100%); in 6 groepen de helft of meer (51-75%); in 2 groepen een kwart tot de helft (26-50%); in 6 groepen minder dan een kwart (11-25%); en in eveneens 6 groepen een

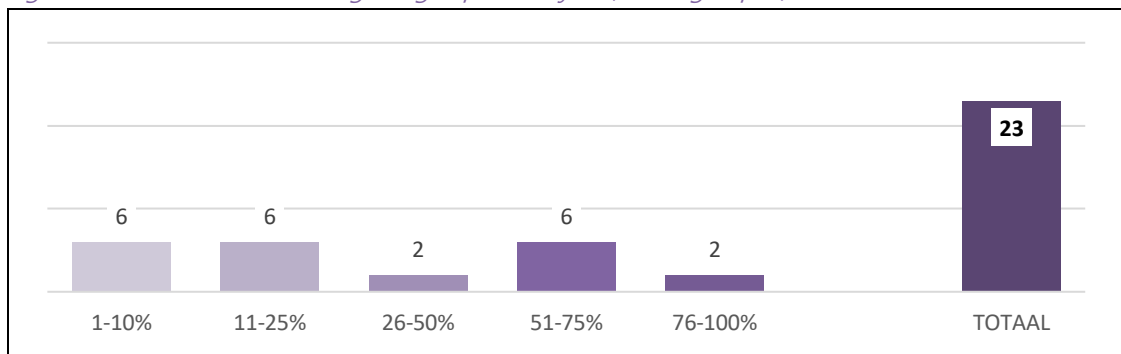
⁹² Zie *Tabellen* voor scores van afzonderlijke professionals/groepen.

⁹³ Naast alcohol en cannabis kozen professionals (in overleg met de interviewers) één tot drie andere middelen om meer gedetailleerd over te vertellen.

enkeling (1-10%).⁹⁴ In de resterende 6 groepen wordt voor zover bekend geen lachgas gebruikt.

Figuur 9.1 Prevalentie lachgas afgelopen half jaar (aantal groepen)

Zowel in absolute als relatieve zin zijn er in deze meting iets minder groepen waarbinnen lachgas wordt en ook de gebruikende subgroepjes binnen de groepen zijn aanzienlijk kleiner. Ondanks dat lachgas onder gebruikers zélf aan populariteit inboette, blijft het de meest geliefde drug onder de narcosemiddelen en kent het de breedste verspreiding.

Zeven professionals (verdeeld over twee dorpen en vijf steden) zijn doorgevraagd over het lachgasgebruik binnen de groepen waarop zij zicht hebben. Het aantal groepsleden binnen de vriendenclubs dat lachgas gebruikt varieert van minder dan een kwart (11-25%) tot en met de helft of meer (51-75%). Het gebruik van het middel is binnen drie groepen afgenomen, binnen twee toegenomen en binnen één groep stabiel gebleven. Drie groepen zijn (in meerderheid) van Nederlandse komaf, twee groepen zijn van Marokkaanse komaf en één groep bestaat uit leden met diverse, niet-Nederlandse etnische achtergronden. Op één groep na (RW05ZH; 70% jongen/man) kennen de overige groepen enkel mannelijke groepsleden met een gemiddelde leeftijd tussen de 15 en 20 jaar.

POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO

Lachgas is zowel populair onder Nederlandse jongeren als jongeren met een migratieachtergrond.⁹⁵ Naast het jaarlijkse 'gassen', 'ballonnetjes' en 'patronen' of 'tankie' voor de populairdere lachgastank zien we nu ook de bijnamen 'fastgas' en 'ballen'. De professionals noemen meerdere motieven tot het gebruik van het middel:

- **Lachgas geeft een fijn effect.** Het intensieve effect is van korte duur (RW05ZH) en je wordt er een beetje duizelig van (RW10NH). Anderen beschrijven het als een "dromerige verdooving" (RW11NH). Voor twee Amsterdamse groepen (RW10NH; RW11NH) is het lachgasgebruik functioneel geworden en helpt het gebruikers even 'te vluchten uit de realiteit' en bij 'het zoeken van veiligheid' of 'escapisme'.

⁹⁴ Eén professional kon geen goede inschatting van de prevalentie geven, maar gaf wel aan dat lachgasgebruik was afgenomen. We tellen dit als gebruikersgroep, waarbij het waarschijnlijk om slechts enkele gebruikers gaat.

⁹⁵ Problematisch lachgasgebruik betreft voornamelijk jongens met een migratieachtergrond (Nabben & Bahara, 2020; Nabben et al., 2021).

- **Lachgas is toegankelijk.** Onder sommige groepen bestaat het idee dat het middel veiliger is dan andere drugssoorten (RW05ZH) of ziet de jeugd het niet echt als een drug (RW10NH). In de Betuwe (RO03GE) ziet de jeugdwerker geen vermindering in gebruik, ondanks het geldende lachgasverbod.⁹⁶ In de havenstad (RZ05ZE) dealt de groep zelf in het middel, wat het makkelijk voorhanden maakt.
- **Lachgas is sociaal.** Binnen sommige groepen hoort lachgas er gewoon bij en fungeert het als sociaal bindmiddel (RO03GE): "Het heeft iets gezelligs; met een ballonnetje in de auto. Het hoort ook echt bij het samen hangen en naar een feest gaan." In één van de Amsterdamse groepen is lachgas de gangmaker (RW10NH): "Tank erbij voor nog meer pret."
- **Lachgas over hoogtepunt.** Hoewel het ernaar uitziet dat lachgas de populariteitspiek heeft bereikt, suddert het gebruik op sommige plekken in Nederland door. "Ze willen met de rage meegaan", vertelt een jeugdwerker uit het bollendorp (RW05ZH). In de tweede meting werd duidelijk dat lachgas in sommige groepen als statussymbool werd gezien. In deze meting rapporteren professionals hier niet meer over.

AANBOD EN VERKRIJGBAARHEID

Dat de kleine, grijze lachgaspatronen in toenemende mate zijn vervangen door lachgastanks werd tijdens de tweede meting al duidelijk. In deze meting heeft geen professional het meer over patronen, maar alleen nog over tanks. Ondanks het ingevoerde lachgasverbod blijft de lachgastank voornamelijk makkelijk te verkrijgen. Lachgas is te koop via Snapchat en vriendendealers of te vinden bij de straatverkoper (RW05ZH): "Ze doen standaard even een handje met geld schudden en zijn weer weg."

In de hoofdstad (RW11NH) zie je de lachgasbus af en toe voorbijrijden op straat. De prijs per tank verschilt: centraal in Nederland (RW02UT) betalen de jongens zeventig euro voor een wegwerptank; in de hoofdstad is dit €50 (RW10NH) of €70 (RW11NH) per tank (beiden exclusief €30 borg). De jongens uit de havenstad (RZ05ZE) verkopen tanks voor €80 en matsen bezorgers af en toe met een gratis tank. Eén van de professionals vertelt hoe de handel in lachgas een 'gouden business' is (RW07UT): "Ze [dealers] hebben nu zelfs de tijd om persoonlijke stickers te ontwerpen voor de tanks, met leuzen als *cash rules everything around me*." In de Domstad word je naast een lachgastank met gepersonaliseerde sticker ook van vitamine B12 voorzien om de bijwerkingen van het lachgasverbruik te verminderen. Volgens de dealer althans.

SETTING VAN GEBRUIK

De meest populaire setting voor lachgasgebruik blijft voornamelijk de auto (o.a. RW07UT; RO03GE). "Hun huiskamer op wielen", volgens een Amsterdamse professional (RW10NH).

⁹⁶ *Per 1 januari 2023 verbod op lachgas*, Rijksoverheid, 14 november 2022.

Andere settings zijn hangplekken, de straat of gewoon buiten – vaak naast het jongerencentrum (RW05ZH): “Ze laten de tanks soms in de bosjes liggen. En overal ballonnen. Dat kunnen wij dan weer opvegen.” In de Betuwe (RO03GE) gebruiken ze in auto’s, maar is het ook vast onderdeel van het chillen alvorens de club in het weekend naar een hardcorefeest vertrekt. Bij sommige (zelfstandig-wonende) jongeren kan het lachgasgebruik thuis en anders boekt de groep een hotelkamer (RW07UT; RW11NH). Een jeugdwerker illustreert het laatstgenoemde:

“Ik stuitte laatst op een lachgasfeestje waar ik ze dan op de bank zie zitten. Dan komt er een lachgasautootje langs met een koerier die drie tanks aflevert. De ene ballon na de andere wordt geïnhaleerd – het gaat maar door. Ik zag die auto daarna nog twee keer langskomen. Uitspattingen als deze vinden thuis plaats, maar soms ook in een AirBnB. Ze boeken er meteen een schoonmaker bij en zetten vervolgens twee dagen lang de boel op stelten.” (RW11NH)

GEBRUIKSPATRONEN

Lachgas wordt gecombineerd met alcohol (o.a. cognac en bier) en cannabis. In één groep (RW10NH) wordt er shisha bij gerookt en op de Betuwe (RO03GE) wordt lachgas tezamen met amfetamine, ketamine (en alcohol) gecombineerd. Naast het signaleren van het eventuele combigebruik blijft het lastig inschatten hoeveel lachgas er tijdens zo’n sessie wordt geïnhaleerd. In het bollendorp hebben ze allemaal wel eens lachgas geprobeerd en ligt het gemiddeld op zo’n twee á drie ballonnen per keer, al gebruikt de ene veel meer en de ander juist (bijna) niet (RW05ZH). In Utrecht (RW07UT) blijft het ook bij een sporadisch ballonnetje. In de Betuwe (RO03GE) gebruiken ze niet elk weekend, enkel wanneer ze uitgaan. Toch zijn er ook groepen waarin het gebruik voorbij het experimenteren of recreatief gebruiken gaat, zoals bij een groep jonge Amsterdammers en de jongens uit de havenstad, bij wie het gaat om dagelijks, overmatig gebruik (RZ05ZE). De Amsterdamse jeugdwerker (RW11NH) vertelt: “Ze willen niet uit die *space*. Er gaan meerdere tanks per keer doorheen.”

GEZONDHEIDSRISICO’S

Van de zeven doorbevroegde professionals zijn er vier die risico en zorg omtrent het lachgasgebruik van de jongeren aankaarten. Hoewel lachgas zowel populair is onder Nederlandse jongeren als onder jongeren met een migratieachtergrond, zien we dat problematisch gebruik en verslavingsproblematiek zich vaker manifesteert onder jongeren (vaak jongens en mannen) van Turks- en Marokkaans-Nederlandse komaf.⁹⁷ In de Domstad (RW07UT) is het lachgasgebruik van de groep (gemiddeld 17 jaar oud) nog recreatief, maar maakt de professional zich wel zorgen om andere gebruikers in de regio.

“Het hangt allemaal met elkaar samen, weet je. Een andere jongen die ik begeleid is zo heftig lachgas-verslaafd; die betaalt zijn gebruik weer door snus te verkopen. Als we [de jongerenwerkers] maandag om vier uur ‘s ochtends op straat lopen komen we de probleemgevallen tegen. Die zitten

⁹⁷ Problematisch lachgasgebruik betreft voornamelijk jongens met een migratieachtergrond (Nabben & Bahara, 2020; Nabben et al., 2021; Nabben et al. 2017).

dan al het hele weekend in hun auto te gebruiken. We treffen ze op een breekpunt – in de auto bij een verlaten tankstation, zes lege tanks en een fles alcohol. En het is niet alleen de harde kern die we zien; er komen nog steeds nieuwe gezichten bij. Je hoopt niet dat zo'n groep ook die kant op gaat." (RW07UT).

In de havenstad (RZ05ZE) ziet een professional jongeren lachgas gebruiken 'tot ze erbij neervallen'. Totdat iemand een keer onwel werd en met de ambulance mee moest. De schrik zat er voor een paar weken goed in (ibid.). Onder één van de Mokumse groepen (RW10NH) worden de risico's vooral ontkend en gebagatelliseerd. Motivatie om naar de dokter te gaan ontbreekt en de professional ziet een groeiend sociaal isolement bij een groepje gebruikers dat vlucht in gebruik. Ze zijn flink in de weer met grote tanks en je ziet ze soms met auto's geparkeerd staan. Hij vervolgt:

"Eén cliënt moest na lang soebatten zijn huis uit, omdat hij overlast veroorzaakte wegens lachgasfeestjes met vrienden. Hij zegt dat 'ie wil trouwen, kinderen wil krijgen en serieus wil gaan leven. Maar zolang hij aan die ballonnen blijft zitten wordt dat niks." (RW10NH)

Bij de andere Mokumse groep (RW11NH) signaleert de professional solistische gebruikers die samenkomen met andere gebruikers buiten de groep. Hij neemt een scala aan (gezondheids)risico's waar, zoals fysieke klachten (slecht lopen, rugklachten), geestelijke klachten (ballonnenfixatie, chronisch gebruik) en financiële problemen (poffen, schulden). Daar blijft het niet bij:

"Ze [de jongeren] maken ook verkeersongelukken als ze onder invloed zijn. Ze zitten achter het stuur en Snapchatten. Ze zijn de hele dag door, 24/7, helemaal fucked up. Ze hebben ook vrienden die koerier zijn en betalen geen borg, maar hebben tanks op de pof. Ondanks dat deze jongeren verslaafd zijn aan lachgas wordt er tegen ze opgekeken, omdat ze aan criminele activiteiten doen." (RW11NH)

Twee doorbevroegde professionals zien geen reden tot zorg omtrent het lachgasgebruik van de groepen waarop zij zicht hebben. In de Betuwe (RO03GE) blijft het bij "weekendgebruik" en ziet de jeugdwerker "geen uitvalsverschijnselen". In het bollendorp (RW05ZH) signaleert de professional ook geen problematiek.

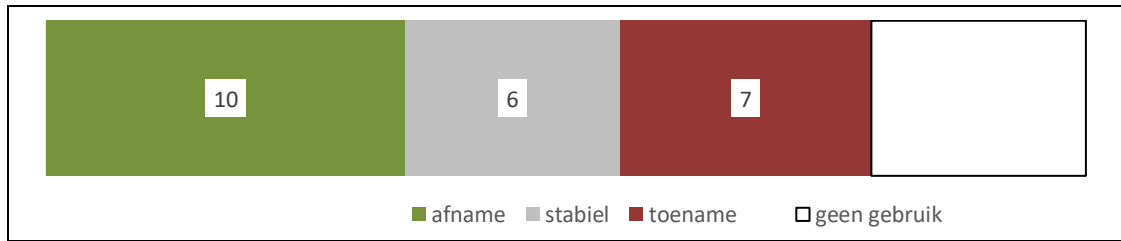
DYNAMIEK EN SIGNALLEN

Alle professionals is gevraagd of het gebruik in de groep (de laatste 12 maanden) was veranderd. Ze signaleren dat het lachgasgebruik in 10 (van de 23) groepen is afgenomen; in 7 groepen is toegenomen; en in 6 groepen voor zover bekend stabiel is gebleven.⁹⁸

---

⁹⁸ Eén professional kon niet zeggen of er sprake was van toe- of afname in de gebruikersgroep.

Figuur 9.2 Dynamiek lachgas afgelopen jaar (aantal groepen)

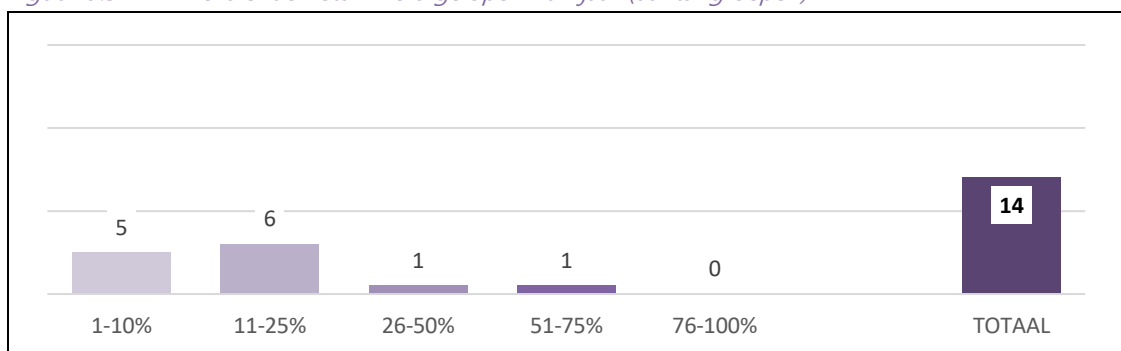
De professionals vertellen het volgende:

- In het bollendorp is het **lachgasgebruik afgenomen** nu de negatieve effecten van overmatig gebruik in beeld zijn gekomen bij de gebruikende jongeren (RW05ZH). In de rode stad gebruikt niemand van de groep meer. "Je hoort er niemand meer over", vertelt de professional (RO04GE).
- In de Amsterdamse groep (RW10NH) is het **gebruik** ook **afgenomen**, al blijft er wel een kleine, zorgelijke groep gebruikers over. Hetzelfde geldt voor een groep jongens uit een ander stadsdeel (RW11NH).
- Eén van de professionals in Midden-Nederland heeft goed zicht op lachgas (gebruik en verkoop) binnen regio. De jeugdwerker (RW07UT) signaleert sinds het lachgasverbod:
  - Een deel van de verkopers biedt voornamelijk herbruikbare tanks inclusief borg aan, maar deze zijn wel in prijs gestegen (€70).
  - Wegwerptanks met houdbaarheidsdatum en professioneel uiterlijk maken een opmars. Omdat er geen borg op de tanks zit worden deze op straat achtergelaten met een gerede kans op explosies.

9.2 KETAMINEGEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN

In de helft van de groepen (14 van de 29) wordt ketamine gebruikt. In geen enkele groep gebruikt (bijna) iedereen; in 1 groep de meerderheid (51-75%); in 1 een kwart tot de helft (26-50%), in 6 groepen minder dan een kwart (11-25%) en in 5 groepen een enkeling (1-10%).⁹⁹ In 15 groepen wordt voor zover bekend geen ketamine gebruikt.

Figuur 9.3 Prevalentie ketamine afgelopen half jaar (aantal groepen)

⁹⁹ Eén professional kon geen goede inschatting van de prevalentie geven, maar gaf wel aan dat ketaminegebruik was afgenomen. We tellen dit als gebruikersgroep, waarbij het waarschijnlijk om slechts enkele gebruikers gaat.

Vergeleken met lachgas kent ketamine een minder brede verspreiding in het land en zijn ook de gebruikersgroepjes binnen de groepen kleiner. Maar ten opzichte van de tweede meting zijn er jaar zowel in absolute als relatieve zin meer groepen waarbinnen het middel wordt gebruikt.

Twee professionals (verdeeld over een Betuws dorp en een stad in Midden-Nederland) zijn doorgevraagd over het ketaminegebruik binnen de groepen waarop zij zicht hebben. Hierdoor kunnen we iets minder vertellen over ketamine- dan over lachgasgebruik. Onder de dorpse eigenheimers gaat het om minder dan een kwart van de groepsleden (11-25%) en is het gebruik de laatste 12 maanden toegenomen. De groep is (in meerderheid) van Nederlandse komaf, bestaat volledig uit jongens en kent een gemiddelde leeftijd van 18 jaar. Onder de stadse vriendenclub gebruikt een meerderheid van de groepsleden (51-75%) ketamine en is het gebruik ervan de afgelopen 12 maanden stabiel gebleven. De groep is (in meerderheid) van Nederlandse komaf, heeft een evenredige man-vrouwverdeling en kent een gemiddelde leeftijd van 16 jaar.

POPULARITEIT, EFFECT EN IMAGO

In het populaire slang van jongeren heeft ketamine bijnamen als 'keta', 'keet', 'staafjes' en 'bolletjes'. Landelijk is het middel vooral populair onder uitgaande jongeren, maar verschillende veldwerkers hebben gemerkt dat ketamine ook populairder wordt onder groepen risicjongeren, vanwege het 'unieke effect'.¹⁰⁰ De jongerenwerkers beamen dit: "Veel jongeren vinden ketamine gevoelsmatig prettig" en "ketamine geeft een apart afwezigheidsgevoel". Het effect van ketamine wordt als "lekker verdovend" gekenmerkt (RW02UT). Omdat ketamine in méér groepen voorkomt neemt de populariteit toe.

AANBOD, SETTING, PATRONEN EN RISICO'S

Ketamine wordt net als andere illegale middelen ingekocht via een dealer. "Al willen ze daar verder niet veel over kwijt", zegt de jeugdwerker (RW02UT). Of het middel ook met andere drugssoorten wordt gecombineerd is dit jaar niet gerapporteerd, maar uit voorgaande metingen weten we dat ketamine weleens met ecstasy (MDMA), cannabis en alcohol wordt gebruikt (al kan dat laatste leiden tot misselijkheid). Op de Betuwe (RO03GE) gebeurt het gebruik met name in het weekend en op feesten en ook in de Keistad (RW02UT) is het niet ongebruikelijk om ieder weekend onder invloed te zijn. "Hoeveel precies weten we niet, maar ze zijn in ieder geval zichtbaar onder invloed." Vooral hardcorefeesten zijn populair in deze vriendengroep, die ook niet schroomt om ketamine op een bankje in het park te nemen.

Het ketaminegebruik is niet zonder risico's. In de Betuwe spreekt de professional van 'riskant gedrag':

"Hard vallen en lachen, die incidenten filmen ze ook. Later bleek dat deze persoon een botbreuk had. Ze laten ook filmpjes van elkaar zien waarin ze in een K-hole zitten en nauwelijks meer

---

¹⁰⁰ Van Laar et al., 2020.

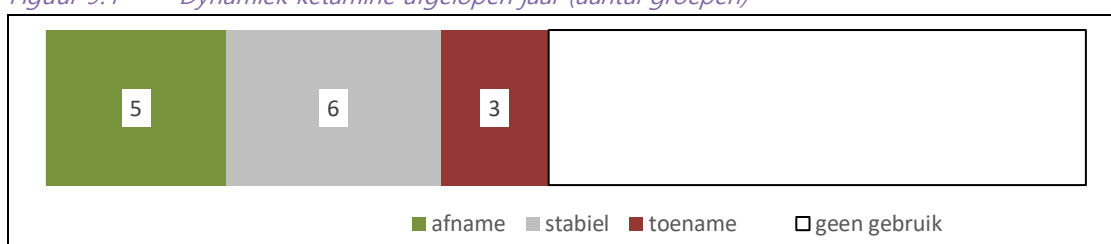
aanspreekbaar zijn of juist alleen nog maar kunnen lachen.¹⁰¹ De risico's worden gebagatelliseerd." (RO03GE)

De professional uit de Keistad ziet functioneel ketaminegebruik bij enkele groepsleden (RW02UT): "Het is functioneel gebruik, om gevoelens te verdoven." Iets dergelijks hoorden we vorig jaar van een Drentse professional. Hij vertelde over jongeren die ketamine als hulpmiddel gebruiken voor het oproepen van een 'afwezig gevoel' of het zien als een 'escapisme van persoonlijke problemen'.

DYNAMIEK EN SIGNALLEN

Alle professionals is gevraagd of het gebruik in de groep (de laatste 12 maanden) was veranderd. Ze signaleren dat het ketaminegebruik in 6 (van de 14) groepen stabiel is gebleven; in 5 groepen is afgenomen; en in 3 groepen is toegenomen.

Figuur 9.4 Dynamiek ketamine afgelopen jaar (aantal groepen)

9.3 GHB-GEBRUIK IN DORPEN EN STEDEN

Van de groepen waarbinnen GHB-gebruik voorkomt zijn geen professionals doorgevraagd over de drug. Hierdoor kunnen we minder vertellen over GHB dan over de andere narcosemiddelen. Daarom gaan we alleen in op de prevalentie en dynamiek, de verschillende gebruikersgroepen en regionale verschillen.

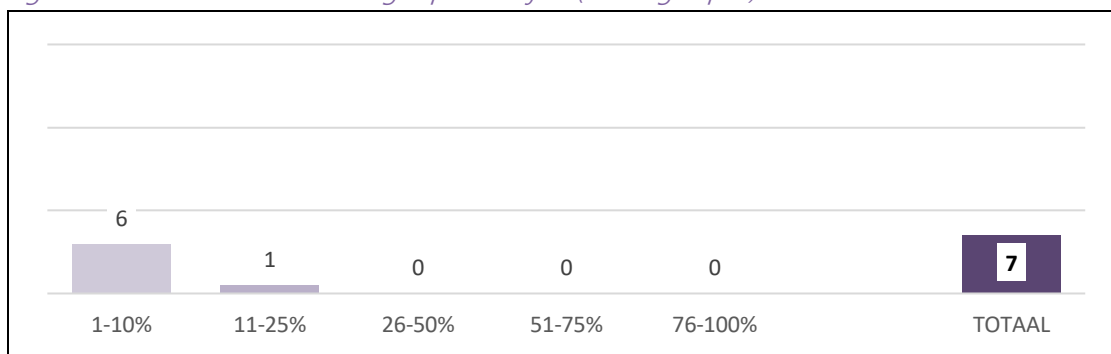
Prevalentie en dynamiek

In vergelijking met andere narcosemiddelen in deze monitor kent GHB-gebruik een minder brede verspreiding en de kleinste subgroepen gebruikers binnen de groepen. In 7 van de 29 groepen (verdeeld over 4 dorpen en 3 steden verspreid over Nederland) wordt GHB gebruikt. In 1 groep is het middel met 11-25% gebruik iets populairder onder jongeren dan in de andere 6 groepen, waar slechts een enkeling gebruikt (1-10%). In 22 groepen wordt voor zover bekend geen GHB gebruikt.

¹⁰¹ Een door sommigen juist gewenst resultaat (door hoog te doseren) is de zogeheten K-hole die leidt tot gevoelens van dissociatie (scheiding van lichaam en geest) en bijna-doodervaringen.

Figuur 9.5 Prevalentie GHB afgelopen half jaar (aantal groepen)

In vijf van de zeven gebruikersgroepen zien professionals een stabilisering in GHB-gebruik; in één groep is er sprake van een afname; en in één groep neemt het GHB-gebruik juist toe.

Figuur 9.6 Dynamiek GHB afgelopen jaar (aantal groepen)

In tegenstelling tot de voorgaande tweede meting zien we deze keer bij de meeste gebruikersgroepen geen toename, maar een stabilisering in gebruik. Dit is in lijn met de andere narcosemiddelen die in tegenstelling met de vorige (corona)meting nu weer aan populariteit inboeten.

Gebruikersgroepen en regionale verschillen

GHB-gebruik komt weinig voor onder jongeren (scholieren), maar veel vaker onder uitgaande jongeren en jongvolwassenen.¹⁰² Naast recreatief gebruik in de uitgaansscene wordt het middel ook gebruikt in kwetsbare groepen (o.a. 'thuisgebruikers', straatjongeren en verslaafden). GHB wordt ook beduidend vaker gebruikt door (verslaafde en volwassen) mannen van Nederlandse komaf.¹⁰³

In Nederland verschilt de prevalentie van (problematisch) GHB-gebruik per regio.¹⁰⁴ Zo zijn de uitgaanders oververtegenwoordigd in de Randstedelijke grote steden en de kwetsbare groepen wonen vaker op het platteland en in volksbuurten. Vaak kenmerken deze gebieden zich door hechte gemeenschappen en een lagere sociaaleconomische klasse.¹⁰⁵

¹⁰² Van Laar et al., 2020.

¹⁰³ Nabben & Korf, 2012.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Nabben & Korf, 2016.

Rurale GHB-brandhaarden

In het eerste decennium van deze eeuw deed een forse stijging in het aantal gezondheidsincidenten en het besef van een groeiende groep afhankelijke GHB-gebruikers ('verslaafden') veel alarmbellen rinkelen bij politie en verslavingsinstellingen.¹⁰⁶ De GHB-problematiek concentreerde zich verhoudingsgewijs meer buiten de Randstad met een concentratie in bepaalde rurale regio's.¹⁰⁷ Het problematische gebruik in dorpse (straat)groepen in zogenaamde 'brandhaarden' ontwikkelde zich destijds sneller dan in grootstedelijke uitgaansnetwerken.¹⁰⁸ De heroïsering van drugsgebruik, de gesloten netwerken, de beperkte formele controle en afwezigheid van informele sancties en een vlucht uit de verveling van alledag, zetten eerder aan tot excessen en kickgedrag. In navolging van deze deels verborgen problematiek kwam in Twenterand en West-Brabant een meer toegespitste aanpak voor de meest problematische groep GHB-gebruikers.¹⁰⁹ Er zijn momenteel geen indicaties dat het problematische gebruik van GHB zich verdiept heeft onder (nieuwe) gebruikersgroepen.¹¹⁰

In de Amsterdamse Antenne blijft GHB een grotendeels onbekend middel bij de kwetsbare jeugd.¹¹¹ Dit beeld is in overeenstemming met jongerengroepen verspreid over Nederland in deze meting. De professionals denken dat het gebruik van GHB vooral voorkomt in oudere groepen gebruikers in de regio, die vaak buiten het schootveld van het jongerenwerk valt. Daarnaast wordt geconstateerd dat GHB geen populair middel is bij jonge risicogroepen. Anderen zien dat problematisch GHB-gebruik zich vaak pas later in de gebruikerscarrière ontwikkelt.

---

¹⁰⁶ Meerkerk et al., 2009; CAM, 2011; IVZ, 2013; Korf & Nabben, 2014; Beurmanjer, 2021.

¹⁰⁷ IVZ, 2013; Wisselink et al., 2015.

¹⁰⁸ Nabben & Korf, 2016a.

¹⁰⁹ Nijkamp & Lemmers, 2018.

¹¹⁰ Nationale Drug Monitor, editie 2024. [GHB 9.6 Hulpvraag en incidenten](#), Trimbos-instituut & WODC.

¹¹¹ Nabben et al., 2023.

10 OVERIGE MIDDELEN

INLEIDING	90
10.1 BASECOKE, HEROÏNE EN METHAMFETAMINE.....	90
10.2 PSYCHEDELICA EN ANDERE MIDDELEN	92

INLEIDING

Na de stimulantia en narcosemiddelen bespreken we ten slotte nog enkele drugs die we hier voor het gemak scharen onder 'overige middelen'. We beginnen met de 'hardere' middelen (basecoke, heroïne en methamfetamine) en daarna komen psychedelica en andere middelen die veelal in geringe mate worden gebruikt.¹¹²

10.1 BASECOKE, HEROÏNE EN METHAMFETAMINE

Het gebruik van basecoke, heroïne en methamfetamine wordt vaak geassocieerd met de gemarginaliseerde gebruikersscene. Naast de prevalentie en dynamiek van basecoke, heroïne, en methamfetamine zal daarom kort worden beschreven om welke gebruikersgroepen het gaat.

Basecoke

In 6 van de 29 groepen (verdeeld over dorpen en steden in de regio's Zuid, Noord en West) wordt weleens basecoke gebruikt.¹¹³ In 1 groep geldt dit voor minder dan een kwart (11-25%) en in 4 groepen gebruikt slechts een enkeling (1-10%).¹¹⁴ Het basecokegebruik is in 1 groep toegenomen en in 1 groep afgenomen; in de overige gebruikersgroepen bleef het basecokegebruik voor zover bekend stabiel (op een laag niveau).¹¹⁵

In zowel absolute als relatieve zin zijn er in vergelijking met de tweede meting meer groepen die basecoke gebruiken.

Heroïne

In de tweede meting waren er geen groepen die heroïne gebruikten. Dit jaar zien we heroïnegebruik binnen 4 van de 29 groepen (verdeeld over drie dorpen en één stad in de regio's Noord, Zuid en West). Voor alle groepen geldt dit voor slechts een enkeling (1-10%).¹¹⁶ Heroïnegebruik is in 3 groepen de laatste twaalf maanden toegenomen; in 1 groep nam het af.

¹¹² Zie *Tabellen* voor scores van afzonderlijke professionals/groepen.

¹¹³ Vijf van deze groepen gebruiken tevens snuifcocaine.

¹¹⁴ Eén professional kon geen goede inschatting van de prevalentie geven, maar gaf wel aan dat basecokegebruik was afgenomen. We tellen dit als gebruikersgroep, waarbij het waarschijnlijk om slechts enkele gebruikers gaat.

¹¹⁵ Eén professional kon niet zeggen of er sprake was van toe- of afname in de gebruikersgroep.

¹¹⁶ Eén professional kon geen goede inschatting van de prevalentie geven, maar gaf wel aan dat heroïnegebruik was afgenomen. We tellen dit als gebruikersgroep, waarbij het waarschijnlijk om slechts enkele gebruikers gaat.

Methamfetamine

In 2 van de 29 groepen wordt weleens methamfetamine gebruikt. In de ene groep geldt dit voor een groepje (26-50%) en in de andere groep gebruikt een enkeling (1-10%). Het methamfetaminegebruik is het afgelopen jaar in beide groepen stabiel gebleven.

Gebruikersgroepen

Er zijn in totaal 6 verschillende groepen waar ten minste één van deze drie middelen wordt gebruikt – dit zijn er in relatieve en absolute zin meer dan in de vorige tweede meting. Het gaat hierbij om de volgende (vaak getroebleerde) groepen.

- Een vriendengroep van zo'n 15 personen (80% man; gemiddeld 20 jaar; meerderheid Nederlands) uit het Friese streekdorp (RN01FR) vindt met name binding in excessief middelengebruik en het experimenteren met allerlei soorten drugs. Het merendeel heeft het vroeger allesbehalve makkelijk gehad en loopt ook heden ten dage behoorlijk vast. Volgens de jeugdwerker draagt dit bij aan het 'grenzeloze en problematische' middelengebruik binnen de groep om zo o.a. 'negatieve gedachtes te dempen'.
- In de Drentse motorstad (RN02DR) vinden we een samengestelde, wisselende groep jongeren van 30 personen (70% man; gemiddeld 18 jaar; meerderheid Nederlands) die naast het drugsgebruik ook binding vindt in de (drugs)criminaliteit. Jongere groepsleden komen uit (kans)arme milieus en worden 'gelokt met geld en status', vertelt de jongerenwerker. Ze hebben vaak geen afgeronde opleiding of vaste baan en geven de voorkeur aan het illegale circuit. Straatdrugs worden aangewend om de achterliggende problematiek en zorgen te vergeten.
- In de mijnstreek (RZ02LI) vinden we een jongerengroep van zo'n 15 personen (80% man; gemiddeld 20 jaar; meerderheid Nederlands). Velen van hen hebben een licht verstandelijke beperking (LVB) en kampen met multiproblematiek. Ze verblijven vooral in opvangcentra en op straat: "Sommigen zwerven van bank naar bank en de meisjes zoeken een partner in ruil voor onderdak", aldus de professional. "Iedereen gebruikt (overmatig) drugs. Alles wordt geprobeerd: van wiet tot heroïne. Het gebruik is extreem en onverantwoord."
- In de Parel van Brabant (RZ03NB) verblijft een geürbaniseerde plattelandsgroep die zo'n 30 koppen telt (95% man; gemiddeld 18 jaar; meerderheid Nederlands). Een aantal leden vindt het lastig om een baan aan te houden, anderen zijn hooligan. Het dorp heeft nog wel eens last van de auto's die af en aan rijden en de rommel die de groep maakt. Ze experimenteren graag met middelen "en laten zich verleiden tot wat ze op internet tegenkomen". De meer extreme gebruikers verkennen verschillende (on)bekende middelen van allerlei imago, zoals o.a. NPS (die ze laten testen) en heroïne.
- In de Keistad (RW02UT) vinden we een creatieve *open minded* jongerengroep waarvan het gros jonger is dan 16 jaar (50% man; gemiddeld 16 jaar; meerderheid Nederlands). "De groep is nieuwsgierig naar drugs en elkaars identiteit", vertelt de jongerenwerker, "maar is niet representatief voor andere leeftijdsgenoten wat betreft gebruik. Daarin zijn ze echt een uitschieter." Bij deze jongeren speelt in ieder gezin wel iets. Een aantal ouders kampt zelf ook met hevig middelengebruik en er zijn ook gezinnen waar minderjarigen thuis

mogen blowen. Het gebruik van de jongeren differentieert van recreatief (op hardcore-feesten) tot (dagelijks) functioneel. Eén lid van de club dealt zelf, met name cannabis.

- Op een eiland (RW08ZH) heeft de jeugdwerker zicht op circa 350 jongeren die zich in verschillende, kleinere groepjes bevinden (70% man; gemiddeld 16 jaar; meerderheid Nederlands). Een groot deel kent elkaar niet, maar er is kruisbestuiving en het ons-kent-ons gevoel dat volksbuurten, kleine dorpen en eilandjes doorgaans typeert. Soms fungeert de buurt als binding, andere keren bepaalde muziekvoorkeuren (hardcore, hiphop) of het agrarische leven. "Vanaf zestien, zeventien wordt drugs de bindende factor", vertelt de professional. Er is een behoorlijke range aan problematiek onder deze groep jongeren. Sommigen beginnen net met experimenteren, bij andere, vaak oudere jongvolwassenen zijn de problemen van structurele aard (o.a. dakloosheid; werkloosheid en psychische problemen).

10.2 PSYCHEDELICA EN ANDERE MIDDELEN

Naast 3-MMC en benzodiazepinen hebben de jongeren nagenoeg weinig of geen ervaring met het gebruik van andere nieuwe psychoactieve stoffen (NPS), die in gebruikerskringen ook wel *designerdrugs* of *research chemicals* worden genoemd. Andere middelen die in meer of mindere mate in de groepen voorkomen, zijn:

- **Psychedelica.** In lijn met de vorige tweede meting, zijn er dit jaar weer 11 groepen (verspreid over de regio's Noord, West en Zuid) waarbinnen psychedelica worden gebruikt. In 5 groepen is het gebruik toegenomen; in 4 groepen is het gebruik stabiel gebleven; en in 2 groepen afgenomen. Ten opzichte van vorig jaar zien we iets vaker een toename in psychedelicegebruik.
- **Medicijnen (niet op recept).** In 9 groepen worden medicijnen gebruikt (vooral Ritalin en benzodiazepinen).¹¹⁷ In 1 groep is het gebruik afgenomen en in 1 groep toegenomen; in de overige 7 groepen bleef het gebruik voor zover bekend stabiel. In sommige groepen wordt gehandeld in medicijnen die afkomstig zijn van de huisarts of op de illegale markt worden aangeboden. De medicijnen worden gebruikt tegen stress, om te kunnen slapen of als demper na stimulantia.
- **Alpha-PVP.** In één groep (RN01FR) wordt sinds de afgelopen twaalf maanden door een enkeling van de groep (1-10%) o.a. met alpha-PVP (flakka) geëxperimenteerd. Het is een synthetisch middel dat enige tijd geleden media-aandacht heeft verkregen vanwege dwalende filmpjes waarop gebruikers te zien waren die bizar gedrag vertoonden. Gebruik van het intens-euforische, goedkope middel komt in Nederland (bijna) niet voor.
- **Anabole androgene steroïden.** In één groep (RN01FR) worden sinds de afgelopen twaalf maanden door een enkeling van de groep (1-10%) anabole androgene steroïden (anabolen of AAS) gebruikt, omdat "het ontwikkelen van de spieren in de sportschool niet snel

---

¹¹⁷ Eén professional kon geen goede inschatting van de prevalentie geven, maar gaf wel aan dat medicijngebruik was afgenomen. We tellen dit als gebruikersgroep, waarbij het waarschijnlijk om slechts enkele gebruikers gaat.

genoeg gaat". Het middel kan als gel op de huid worden gesmeerd, ingenomen worden in pilvorm en/of worden geïnjecteerd en is met name onder (amateur)sporters populair.

- **Lean.** In één groep wordt lean gedronken (RZ03NB). Lean is een paarse mixdrank van hoestdrank (vanwege de werkende stof codeïne) en frisdrank; soms vermengd met een designer benzodiazepine. Het gebruik ervan komt voornamelijk voor in de Amerikaanse rap- en hiphopcultuur.
- **Blue 69.** In één groep wordt Blue 69 gebruikt (RZ03NB). Het middel heeft zijn naam te danken aan de blauwe kleur die is verkregen van de alcoholische drank Blue Curaçao en is gemixt met MDMA. Doorgaans is het goedje aangelengd met GHB en amfetamine.

11 PROFESSIONALS & PREVENTIE

INLEIDING	94
11.1 PLUSPUNTEN	94
BREDE SAMENWERKING EN KORTE LIJNEN.....	94
EEN GOEDE SAMENWERKING MET PREVENTIEWERK	95
HAAL JONGEREN SNELLER UIT DE ANONIMITEIT	96
HOU JONGEREN IN BEWEGING.....	96
DE WERKING VAN INFORMELE CONTROLE.....	96
CREËER EEN VEILIGE HAVEN, GEEF GRENZEN AAN EN ONDERSTEUN HUN INITIATIEVEN	96
11.2 VERBETERPUNTEN.....	97
JONGEREN DIE NIET WILLEN	97
HOE BESPREEK JE (PROBLEMATISCH) MIDDELENGEBRUIK EN DEALERSCHAP?.....	98
MEER BEWUSTWORDING EN HULP IN DE OMGEVING	98
NAAR EEN VROEGERE (PREVENTIEVE) AANPAK.....	99

INLEIDING

De professionals werden ook over hun eigen werkveld bevestigd en het werken met groepen. Wat ging er in het afgelopen jaar goed in de aanpak van drugsproblematiek in de groep? Maar ook werd er stil gestaan bij de knel- en verbeterpunten. Daarbij kan worden gedacht aan samenwerking, informatie-uitwisseling, preventie en interventies. De professional beweegt zich soms over een dun lijntje in het werken met jongeren. Vertrouwen komt te voet en gaat te paard. Zeker als de groep niet direct zit te wachten op goede raad en advies. Daar komt bij dat het werken met jongeren tijdens de coronaperiode onder druk stond en groepen soms uit beeld raakten. Maar in deze derde meting blijkt dat veel jongerenwerkers een goede vinger aan de pols hebben en doorgaans goed aanvoelen wat er speelt in een groep.

11.1 PLUSPUNTEN

De meeste professionals zijn tevreden over de samenwerking met andere partijen (o.a. boa's, wijkagenten, buurt- en wijkteams, jeugdhulpverleners en preventiewerkers). Net als in de eerste twee metingen geven professionals tal van voorbeelden over wat goed ging in het werkveld. Hieruit hebben we enkele hoofdpunten gedestilleerd die door meerdere professionals werden genoemd.

BREDE SAMENWERKING EN KORTE LIJNEN

Het succes van een goede aanpak begint bij een goede samenwerking, het delen en krijgen van de juiste informatie. Maar ook het inschakelen van goede partners (o.a. verslavingspreventie) die iets extra's kunnen bieden en waar het (ambulante) jongeren- en straathoekwerk op dat moment om vraagt. In een Utrechtse stad (RW02UT) bijvoorbeeld, kwam alles in een

stroomversnelling toen het wijkteam zich ermee ging bemoeien met als gevolg dat jongeren beter in beeld kwamen voor passende hulpverlening. Het verbeterde ook de samenwerking met de wijkagent, boa's en verslavingspreventie. In Amsterdam-Oost (RW10NH) overlegt de straathoekwerker samen met het schoolmaatschappelijk werk en zorgcoördinatoren. Het delen van gevoelige informatie blijft een precaire zaak. In de motorstad (RN02DR) wordt vanuit verschillende disciplines (in georganiseerde overlegvormen) gekeken naar individuen (in de groep) met niet alleen maar aandacht voor overlast en criminaliteit, maar ook voor de juiste hulpverlening. In sommige gemeenten (RO06GE; RO05GE) worden de korte lijnen tussen verslavingszorg, politie en school versterkt door speciale projecten (bijv. Opgroeien in een Kansrijke Omgeving) in de regio. Het versterkt de verbinding tussen partijen en tempert mogelijk ook de aanwas van nieuwe gebruikersgroepen.

EEN GOEDE SAMENWERKING MET PREVENTIEWERK

Veel jongerenwerkers weten de weg te vinden naar het preventiewerk als er problematiek rond middelengebruik (vaak alcohol of cannabis; soms andere middelen zoals 3-MMC, lachgas, cocaïne) wordt gesignaleerd; wanneer er behoefte is aan (specifieke) informatie over drugs, maar ook om hulp bij motiverende gespreksvoering. Het gaat hier ook over outreachwerkers die vertellen over hun aanpak.

- **Goede afstemming.** In de industriestad (RW03NH) konden jongeren ook terecht bij een preventiewerker voor persoonlijke hulpvragen. Deze aanpak werkte goed (jongeren gingen door met hun opleiding of zochten hulp). Sindsdien is er een kort lijntje met de verslavingsinstelling. Een belangrijke bevinding was dat partijen afstemden om druk te houden op de hulp aan jongeren.
- **Proactieve houding preventie.** In de schildersstad (RW04NH) spreken jongeren vrijuit over hun ervaringen met drugs. De proactieve houding van de preventiemedewerker vindt veel waardering. Zeker als hij/zij meeloopt in de ambulante rondes. "Er is een nieuwe sociale norm in de groep dat ze hier geen joints meer draaien." Ook in het bollendorp (RW05ZH) sluit de preventiedeskundige vaak aan bij de gesprekken met jongeren over het beperken van hun gebruik.
- **Investeer in veldwerk** (verslavingspreventie). Hierdoor ontstaat een beter beeld van een groep zodat ook 'straatkennis' kan worden gedeeld met andere professionals én meer bewustwording (bij jongeren) wordt gecreëerd. Dit werpt op termijn zijn vruchten af. "Omdat ze mij [veldwerker] nu kennen weten ze waar ze naartoe kunnen als ze écht hulp willen voor hun verslaving." (RW07UT)
- **Wees beschikbaar en betrouwbaar.** Medewerkers van het jeugdteam en outreachend jongerenwerk (RN01FR) werken laagdrempelig zodat het vertrouwen van de groep toeneemt en snel schakelen mogelijk is. "Het geeft voldoening als jongeren in beweging komen."
- **Ga open in gesprek over drugs.** Jongeren praten graag met jongerenwerkers die op de hoogte zijn van middelen (o.a. drugsinfoteam.nl). "Door onbevooroordeeld het gesprek te

voeren kun je ook makkelijker je zorgen delen en advies geven” (RN03NH). Adviezen over drugs bekijken beter als er ook een open houding in de groep is bij jongeren- en maatschappelijke werkers (RZ01LI). “Maak ook gebruik van Instagram als communicatievorm met jongeren” (RZ06LI). “Bij poes werkt de preventieaandacht wel, omdat het niet zo’n onschuldig middel meer is als het lijkt” (RO01GE).

HAAL JONGEREN SNELLER UIT DE ANONIMITEIT

Als jongerenwerk, boa’s en politie elkaar goed weten te vinden, kun je sneller interventies inzetten, merkt de ambulante jongerenwerker (RW08ZH) op. Hij weet zich daardoor gesteund door de gemeente die het IJslands model nastreeft.¹¹⁸ Daarbij wordt veel tijd en ruimte vrijgemaakt om contacten met jongeren aan te knopen en vertrouwen op te bouwen zodat ze (naar men hoopt) eerder aankloppen bij problemen. Niet zo ver daar vandaan probeert men in de havenstad (RZ05ZE) ‘kort op de groep te zitten’ en laagdrempelige preventie aan te bieden. Er worden voorlichtingslessen gegeven aan alle jongeren (Helder Op School). De groep wordt besproken in het jongeren preventie overleg (JPO) en staat open voor gesprekken met jongeren- en preventiewerkers. De jonge aanwas in deze groep die op school in de problemen komt, wordt direct doorverwezen naar gesprekken van het jongeren- en preventiewerk op school. Ze worden ook uitgenodigd om naar het jongeren centrum te komen.

HOU JONGEREN IN BEWEGING

Verschillende jongerenwerkers geven aan dat jongeren gebaat zijn bij meer vaste activiteiten (RO02GE; RW05ZH; RW10NH). Sport en vrijwilligerswerk helpen. Maar ook leuke bijbaantjes buiten de wijk kunnen motiveren. Hoe meer bezigheden, hoe minder tijd om te blowen en hoe meer vertrouwen in eigen kunnen. Door te blijven sparren geven ze sneller aan als het niet goed gaat met ze. Ondersteuning bij het zoeken naar een baan, het schrijven van een brief, een goed woordje, zijn belangrijke ‘duwtjes’ voor jongeren die ‘even vastzitten’.

DE WERKING VAN INFORMELE CONTROLE

Er doen zich ook situaties voor waarin het aanvankelijke negatieve gedrag rond middelengebruik plotseling een positieve wending krijgt, zoals een jeugdwerker in een badplaats zag (RW06ZH). Ouders gaan zich er meer mee bemoeien (nadat een jongere wordt betrapt op drugsbezit), de oudere garde corrigeert roekeloze novieten en een relatie met een vriendinnetje maakt opeens het verschil.

CREËER EEN VEILIGE HAVEN, GEEF GRENZEN AAN EN ONDERSTEUN HUN INITIATIEVEN

Omdat je eerste lijn bent als jeugdwerker heb je goed contact met de politie en alle instanties die gaan over veiligheid (RW09ZH). “Als wij een signaal krijgen, gaan we in gesprek met jeugd.

---

¹¹⁸ Het IJslandse preventiemodel is een primaire preventieaanpak gericht op het creëren van een positieve leefomgeving, waarin jongeren gezond, veilig en kansrijk kunnen opgroeien, zonder middelengebruik. De uitgangspunten zijn vierledig (1) een evidence-based aanpak; (2) community-based waarbij organisaties én jongeren worden betrokken; (3) een continue dialoog tussen onderzoek, beleid en praktijk en (4) streven naar een lange termijn commitment en investering. (De Wilde et al., 2020).

'We hebben gehoord dat jij daar zat met die en die'. We proberen zo ook te waarschuwen." De jeugdwerker vindt het wel soms lastig manoeuvreren (naar jongeren toe) als iemand met een de volgende dag vast zit. Alsof het van tevoren bekosttoofd is. Het jongerenwerk moet een veilige haven zijn waar ze 'hun schild en gangster-gedrag kunnen loslaten'. Stimuleren op creatief vlak werkt vaak goed. Muziek maken, niet om op te roepen tot geweld, maar om je emoties te uiten. "We pakken samen actief dingen op als het met hun toekomst te maken heeft. Daar wil ik graag bij ondersteunen." In Amsterdam-Noord (RW11NH) heeft de jongerenwerker als enige professional goed contact met de groep. Ze luisteren alleen naar hem als ze in penarie zitten. Echter, een van hen heeft een negatieve invloed op de groep. "Hij mag er niet meer in. Met succes, want de anderen blijven komen."

11.2 VERBETERPUNTEN

Veel professionals zijn tevreden over de samenwerking tussen instanties, de korte lijntjes, de gezamenlijke aanpak en de ondersteuning van preventiewerkers. Toch vinden sommige professionals dat er systematischer gekeken moet worden naar de bijdragen en rollen van organisaties. De opdrachten van de (centrum)gemeente zijn vaak leidend, maar sluiten niet altijd goed aan op elkaar. Maar we proeven ook frustratie bij (ambulante) jongerenwerkers en straathoekwerkers over de laconieke houding van jongeren over hun middelengebruik. Een echte stok om te veranderen ontbreekt, zegt een somberende jeugdwerker in het bollendorp (RW05ZH). Ondanks alle ondersteuning maakt de groep geen stappen vooruit. Als ze nuchter zijn willen ze een bijbaantje, maar als ze stoned zijn komen ze niet opdagen. "Er komt weinig meer uit hunzelf. Ze hebben weinig ritme of verantwoording ergens voor." Een andere professional (RW01FL) vindt dat er best wel strenger mag worden gehandhaafd. Deze suggestie vindt echter weinig weerklank. Een jongerenwerker in Amsterdam (RW11NH), zegt dat ondanks een repressieve aanpak de dealerproblematiek hardnekkig blijft. Gemeente en professionals krijgen weinig vat op de groep. "Drugshandel is simpelweg te lucratief. Het blijft hier vechten tegen de bierkaai." Een andere jongerenwerker (RO02GE) is evenmin hoopvol zolang er armoede in de wijk is. Dit brengt sommige professionals tot de conclusie dat er meer geïnvesteerd moet worden in het jongerenwerk en de middelen voor het opzetten van een goede interventie vaak beperkt zijn.

We gaan wat dieper in op enkele punten die verschillende professionals aanstipten op de vraag wat de knel- en pijnpunten zijn en wat er kan worden verbeterd.

JONGEREN DIE NIET WILLEN

Het meest genoemde en ook meest frustrerende punt is dat veel professionals op apathie stuiten. Hoewel doorverwijzen soms moeilijk gaat, willen ze vaak ook niet in behandeling of raken ze juist gedemotiveerd door de lange wachttijden (RW06ZH). In de Domstad mijden migrantenjongeren de zorg omdat het aanbod niet aansluit bij hun leefwereld (RW07UT). In de Hofstad (RW09ZH) boeit het jongeren niet zo veel. Zij leggen de schuld vaak bij anderen en kiezen voor de 'gemakkelijke' weg van criminaliteit en verworven luxe, zonder dat ze vroeg op hoeven. In de mijnstreek (RZ02LI) spreekt het jeugdwerk over een 'extreme groep' die niks

te verliezen heeft en zich niks aantrekt van enige autoriteit. De communicatie is moeilijk. Niet alleen een gebrek aan perspectief maar ook ontkenning van problematisch middelengebruik is jongeren niet vreemd. Ondanks hun chronisch dagelijkse cannabisgebruik functioneren ze goed. "Als jongeren zelf het probleem niet willen zien dan is het ook moeilijk om in contact met ouders te komen", zegt een Gelderse jeugdwerker (RO04GE) die de vertrouwensband met jongeren niet wil schaden. Ten slotte zijn er ook groepen die het probleem van drugsgebruik niet zien en een pilletje op zijn tijd gewoon vinden. Maar ook bij risicovol middelengebruik vindt een jeugdwerker in de motorstad (RN02DR) dat er weinig doorverwezen wordt naar verslavingszorg.

HOE BESPREEK JE (PROBLEMATISCH) MIDDELENGEBRUIK EN DEALERSCHAP?

Een ander punt dat professionals vaak benoemen is hoe je het gesprek over middelengebruik voert. In een industriestadje (RW03NH) mist de jongerenwerker specifieke kennis over drugs en hoe je het gesprek hierover moet voeren. De betrokkenheid van ouders van (migrantenjongeren) ontbreekt vanwege het controversiële karakter. In een grote stad verderop (RW04NH) worstelt het jongerenwerk met de vraag hoe je drugsvoorlichting geeft aan jongeren die (nog) niet gebruiken, zonder ze nieuwsgieriger te maken. In de grensgemeente in het zuiden van het land zet de professional (RZ06LI) juist vraagtekens bij preventiecampagnes die eerder averechts zouden werken. Hoe win je het vertrouwen van jongeren? Deze vraag houdt een straathoekwerker (RW10NH) bezig die ziet hoe drugshandel hun dagelijkse leven ontwricht. Jongeren die verleid worden met mooie praatjes, die bravouregedrag vertonen, die eerder naïef zijn of gebukt gaan onder schulden. In deze groep gaat het niet over gebruik maar over de impact van drugs dealen en de onderliggende spanningen die daarmee gepaard gaan. Ze zijn gevangene van hun eigen imago. "Het is een grote stap om erover te praten omdat ze naar buiten toe vooral 'succes' willen uitstralen."

MEER BEWUSTWORDING EN HULP IN DE OMGEVING

Een ander punt dat professionals aanstippen is de wens om meer aansluiting te vinden in de directe omgeving van jongeren. Maar dat dit niet altijd makkelijk gaat laat het voorbeeld zien van de ambulante jongerenwerker op een zuidelijk eiland (RW08ZH) waar drank en roken door veel eilanders niet als probleem wordt gezien. Veel jongeren beginnen tussen 14 en 16 jaar met alcohol. "Een biertje wordt sterke drank, een sigaretje wordt een blowtje. Een pilletje volgt daarna." De jongerenwerker vindt dat ouders weinig bewust zijn van de schadelijke kant van middelengebruik op jonge leeftijd. "Als we als samenleving geloven dat het zo slecht is, wat kunnen we dan bieden wat gezonder voor ze is?" In het verlengde hiervan pleit een professional in een havenstad (RZ05ZE) daarom voor meer ondersteuning in gezinnen waar de kinderen bijkans 'wonen' op straat en ouders geen idee hebben wat ze allemaal uitspoken (o.a. drugsgebruik, criminaliteit). Daarom zou de zorg dichterbij huis moeten zijn. Maar dat kan alleen als er ook zicht is op de onderliggende problematiek. "Nu wordt vaak op afstand vanuit gezondheid alleen maar een oordeel geveld dat drugs niet goed voor je is" (RO05GE).

NAAR EEN VROEGERE (PREVENTIEVE) AANPAK

Verschillende professionals wijzen erop dat veel lokale aanpakken gericht zijn op incidenten ('brandjes blussen'). Echter, de onderliggende problematiek in de leefomgeving van jongeren wordt niet voldoende gezien. En hulpverleners weten door privacywetgeving ook niet altijd van elkaar, waardoor jongeren vaak niet weten bij wie ze in behandeling zijn. Een jongerenwerker in een Hanzestadje (RO06GE) vraagt zich vaak af hoe jongeren tot hun gedrag komen. En welke positie neemt de professional (RZ01LI) in tussen de noden van 'de jeugd' en 'het systeem' (o.a. harde aanpak politie)? Verschillende professionals vinden dat er in een vroeger stadium moet worden ingegrepen. "Creëer in het voortgezet onderwijs ook een uitvalbasis voor jongeren die dreigen uit te vallen", oppert een jeugdwerker (RZ05ZE): "Er is geen timeout knop, wat al snel tot een schorsing kan leiden. Hierdoor moeten sommigen al op jonge leeftijd op zoek naar ander onderwijs." In Amsterdam (RW10NH) klinken vergelijkbare geluiden: "Grijp vroeger in (op school) als je intuïtief aanvoelt dat een jongere zich in de verkeerde richting ontwikkelt." Er zou ook meer aandacht moeten komen voor het thema alcohol en drugs in het verkeer. Verschillende professionals wijzen erop dat jongeren lang niet altijd drugsvoorlichting op scholen hebben gekregen.¹¹⁹

---

¹¹⁹ Het kan een bewuste preventiekeuze zijn om niet altijd drugsvoorlichting te geven in de klas vanwege negatieve effecten..

12 CONCLUSIES

DE DERDE LANDELIJK REGIOMONITOR	100
12.1 GROEPSKENMERKEN.....	101
12.2 LEEFGEBIEDEN EN RISICOFACTOREN	101
THUISSITUATIE EN SOCIAAL MILIEU	102
WOONOMGEVING EN BUURT	102
GEDRAG, OVERLAST EN DELINQUENTIE	102
SIGNALEN	102
12.3 GROEPEN EN MIDDELENGEBRUIK.....	103
SETTING- EN SETFACTOREN	103
MATE VAN VERSPREIDING (DIFFUSIE) EN DYNAMIEK.....	103
12.4 ALCOHOL, CANNABIS EN NICOTINE	105
ALCOHOL (ZEER GROTE DIFFUSIE, MEESTAL STABIEL).....	105
CANNABIS (ZEER GROTE DIFFUSIE, MEESTAL STABIEL).....	105
NICOTINE (TABAK, VAPEN EN SNUS) (ZEER GROTE DIFFUSIE, MEESTAL STABIEL).....	106
12.5 STIMULANTIA	106
ECSTASY (GROTE DIFFUSIE, MEESTAL STABIEL).....	106
COCAÏNE (MATIGE DIFFUSIE, VAAK TOENAME).....	107
3-MMC (MATIGE DIFFUSIE, MEESTAL TOENAME).....	107
AMFETAMINE (MATIGE DIFFUSIE, MEESTAL TOENAME).....	107
12.6 NARCOSEMIDDELEN.....	108
LACHGAS (GROTE DIFFUSIE, MEESTAL AFNAME).....	108
KETAMINE (MATIGE DIFFUSIE, VAAK AFNAME).....	108
GHB (GERINGE DIFFUSIE, MEESTAL STABIEL).....	108
12.7 OVERIGE MIDDELEN	109

DE DERDE LANDELIJK REGIOMONITOR

In samenwerking met 10 verslavingsinstellingen (verenigd in koepelorganisatie VKN) hebben onderzoekers van de Hogeschool van Amsterdam voor de derde keer een landelijke regio-monitor uitgevoerd. Deze moet meer zicht geven op ontwikkelingen van (problematisch) middelengebruik bij jonge risicogroepen. Preventiewerkers interviewden hiervoor 29 professionals (jongeren-, ambulante en straathoekwerkers) die goed ingevoerd zijn in de handel en wandel van hun doelgroep. Onderzochte groepen zijn verdeeld over 11 dorpen en 18 steden in 10 provincies.

12.1 GROEPSKENMERKEN

De 29 groepen vertegenwoordigen ca. 1.000 jongeren (gemiddeld 20 per groep), met uitzondering van twee groepen die samen circa 500 jongeren tellen. De leeftijdsspreiding is 15-27 jaar. In 16 groepen zijn de jongeren gemiddeld 16 jaar en in 13 groepen gemiddeld 19 jaar. Driekwart van de jongeren is man. In 19 groepen is de meerderheid Nederlands en vooral woonachtig in grotendeels 'witte dorpen'; bij 6 groepen is de meerderheid van niet-westerse komaf die vaak in grote en middelgrote steden in dichtbevolkte delen wonen; bij 4 groepen is er sprake van een etnische blend.

School, opleiding en werk

Een groot deel van de jongeren is schoolgaand, maar door de bank genomen stroomt een klein deel door naar hoger onderwijs. Naar verhouding volgen veel leerlingen speciaal onderwijs. Relatief veel (jong)volwassenen volgen een praktische opleiding of zijn praktisch opgeleid. Sommige schoolgaande subgroepen zijn behept met een straatcultuur. Opvallend is dat in veel groepen een anti-school mentaliteit heerst. Daar is soms een kwart tot een derde drop-out (leerplichtig maar niet meer schoolgaand). Jongvolwassenen wisselen vaak van baan. Echter, de streek en/of regio waar ze opgroeien (met de typische economische bedrijvigheid), beïnvloedt vaak hun uiteindelijke beroepskeuze. Hier gaat het vooral om praktisch opgeleide jongvolwassenen die niet automatisch de regio verlaten voor een studentenstad elders.

Signalen

Over de hele linie zien professionals positieve en negatieve ontwikkelingen.

In *positieve* zin hervindt een deel van de jeugd weer zijn/haar ritme en krijgt zodoende meer greep op zijn leven.¹²⁰ Jongeren hebben weer vaker contact met professionals in de zorg en het sociale domein. Ook in het onderwijs en het oppakken van (uitgestelde) stages zijn weer lichtpuntjes te zien.

In *negatieve* zin kan een deel van de jeugd nog steeds niet goed zijn draai vinden; jongeren keren zich vaker tegen het gezag, bewoners en winkeliers. Verschillende professionals (onderwijs en sociaal domein) voelen meer afstand vanuit problematische groepen. Anderzijds kunnen groepsleden ook door anderen buiten de groep worden bedreigd (o.a. ronselen drugs).

12.2 LEEFGEBIEDEN EN RISICOFACTOREN

Om het alcohol- en drugsgebruik van jongeren/groepen in een bredere context te begrijpen, zijn de professionals bevraagd over drie leefgebieden: (1) thuissituatie en sociaal milieu; (2) woonomgeving en buurt en (3) gedrag, overlast en delinquentie. Zo zien we verschillen in de mate van problematiek bij groepen, maar ook daarbinnen tussen de groepsleden. We spreken hier over gemiddelden in subgroepen.

---

¹²⁰ In de tweede meting (2020-2021) in de coronaperiode, was vaak sprake van een gebrek aan structuur; stages en bijbaantjes stonden onder druk en sommigen stopten met hun opleiding. Er waren geregeld confrontaties (o.a. samenscholing, straatrellen) met het gezag.

THUISSITUATIE EN SOCIAAL MILIEU

In twee vijfde van de groepen (n=12) ondervindt een meerderheid enige mate van gezinsproblematiek (vaak meervoudig, o.a. lage SES, criminaliteit in familie, gezondheid, verslaving ouders, armoede, veiligheid). Maar ook geloof en strenge opvoedkundige regels (o.a. autoritair, cultuurkloof, taboe) zijn redenen voor (ernstige) conflicten met ouders en/of opvoeders. Er is geen enkele groep waar helemaal geen thuisproblematiek speelt, maar bij ruim een derde van de groepen (n=10) ervaart de meerderheid van de groep geen of weinig problemen thuis. In 5 groepen heeft de ene helft van de leden wel en de andere helft geen problemen.

WOONOMGEVING EN BUURT

In een derde van de groepen (n=9) ondervindt een meerderheid problematiek in de woonomgeving en/of de buurt. Dit vertaalt zich in gevoelens van onveiligheid (o.a. straatruzies, dealen, vuil); verloedering (o.a. grimmige sfeer) of stigma van een buurt. Overigens worden ook 'warme buurtnetwerken' en solidariteit genoemd. Bij een groter deel van de groepen (n=12) ervaart de meerderheid van de groep geen of weinig problemen in de woonomgeving (vaak middenklasse woonwijken). In 6 groepen mengen jongeren uit verschillende buurten met en zonder problematiek in de woonomgeving.

GEDRAG, OVERLAST EN DELINQUENTIE

In de helft van de groepen (n=14) is een meerderheid betrokken bij delinquentie (in 3 groepen bijna iedereen). Er is een waaier van gedragsproblematiek in (sub)groepen (o.a. LVB, KOPP/KOV, ADHD, PTSS, conflictgedrag). De vormen van delinquentie lopen uiteen van overlast en vandalisme; tot vermogens- en gewelddelicten en drugsdelicten. De helft van alle groepen (n=16) is op enigerlei betrokken bij drugshandel (o.a. verkoop, stash beheer, ronssen, smokkelen, uithalen drugs). In vrijwel alle groepen zitten ook niet-delinquenten; in 4 groepen geldt dat voor de helft en in 13 groepen voor de meerderheid.

SIGNALLEN

Met betrekking tot deze drie leefgebieden zien professionals over de hele linie positieve, maar ook negatieve ontwikkelingen. Positief is dat een deel van de jongeren/groepen die overlast veroorzaakten de draad weer op weten te pakken.¹²¹ Dit vertaalt zich in een rustiger straatbeeld in 'opstandige' dorpen en stadswijken. Daarnaast kunnen gezondheids- of verkeersincidenten als gevolg van alcohol en/of drugsgebruik in een groep leiden tot een positieve gedragsverandering. Maar er zijn ook (sub)groepen die moeilijk te motiveren zijn en gevoelig blijven voor criminaliteit. In sommige groepen is sprake van chronische psychosociale problematiek evenals een (forse) toename van drugsgebruik, dan wel deelname aan drugshandel. Verschillende professionals vinden het moeilijk om daarover gesprekken te beginnen met individuele groepsleden of met de groep.

---

¹²¹ In de tweede meting (2020-2021) in de coronaperiode, was vaak sprake van verveling; protesten, provocaties en boetes op straat; spanningen thuis en samenklieken in de buurt en gebruiken (vaak op andere plekken)

12.3 GROEPEN EN MIDDELENGEBRUIK

Naast groepskenmerken, omgevingsfactoren en de mate van delinquentie, kijken we ook naar aard en omvang van middelengebruik in groepen in dorpen en steden. Aan de hand van het drug-, set- en settingmodel kunnen we meer zeggen over de aard van middelengebruik in groepen, maar ook over gebruik (prevalentie, d.w.z. gebruik in het laatste half jaar, en frequentie) en middelenvoorkeur die soms flink kan verschillen.

SETTING- EN SETFACTOREN

De heropening van het uitgaansleven (na corona) leidde in sommige groepen tot ander uitgaansgedrag en gebruik, alhoewel veel groepen ook op andere settings alcohol en drugs blijven gebruiken. De keuze van een setting hangt onder meer af van de groepssamenstelling, tijdstip, verwachting en de aard van activiteiten. De groepen frequenteren meerdere domeinen: (1) *privé* (o.a. veranda, keet, garage); (2) *publiek* (o.a. park, parkeerplaats, auto, plein, bos, grot, bunker); (3) *uitgaan* (café, lounge, cabaret, rave, festival); (4) *recreatie* (o.a. hotel, zwembad, camping) en (5) *institutioneel* (o.a. opvang, jeugdcentrum, school).

De aard van het gebruik schommelt tussen recreatief en soms problematisch drugsgebruik. Veel jongeren beginnen vanuit experimenteerzin (novieten), die in sommige groepen zich soms sneller problematisch lijkt te ontwikkelen. Professionals zien heel uiteenlopende factoren en motieven van gebruik: (1) *thuis- en sociale omgeving* (o.a. problemen thuis, problematische vriendengroep); (2) *escapisme/psychosociaal* (o.a. verveling, onzekerheid, uitzichtloosheid, trauma, verdoving); (3) *ontspanning en verbinding* zoeken (o.a. na school, lange werkdag, vriendengroep); (4) *hedonisme* (o.a. verlangen en/of verlengen van plezier); (5) *protest of ruzie zoeken* (o.a. relletjes of vechtpartij uitlokken) (6) *thrillseeking/impulsief* (o.a. erbij willen horen, provocatief, stoer) en (7) *zelfmedicatie/functioneel* (o.a. ADHD).

Op grond van verschillende variabelen kunnen we uit die 29 groepen ten slotte vier profielen definiëren waarin middelengebruik een rol speelt maar die onderling van elkaar verschillen qua leefstijl, leefomgeving, keuze van middelen, patronen en frequentie van gebruik: (1) *ei-genheimers*; (2) *expressionisten*, (3) *gangsta's* en (4) *getroebleerden*.¹²²

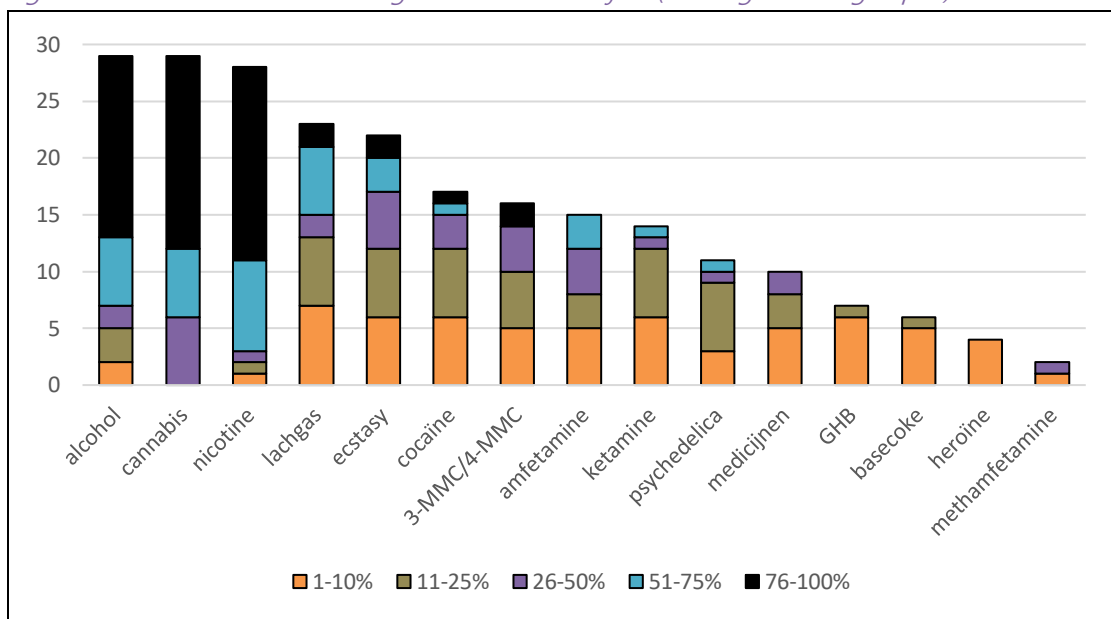
MATE VAN VERSPREIDING (DIFFUSIE) EN DYNAMIEK

De populariteit van een middel (diffusie) wordt afgelezen aan de mate van verspreiding in het aantal deelnemende groepen. Bij alcohol, cannabis en nicotine is er sprake van een *zeer grote diffusie* omdat deze middelen in (bijna) alle groepen en daarbinnen ook door een meerderheid gebruikt worden (Figuur 12.1). Aan de andere kant van het spectrum is sprake van een *geringe diffusie* bij GHB, basecoke en heroïne omdat deze middelen in slechts een paar groepen en daarbinnen ook door een minderheid worden gebruikt.

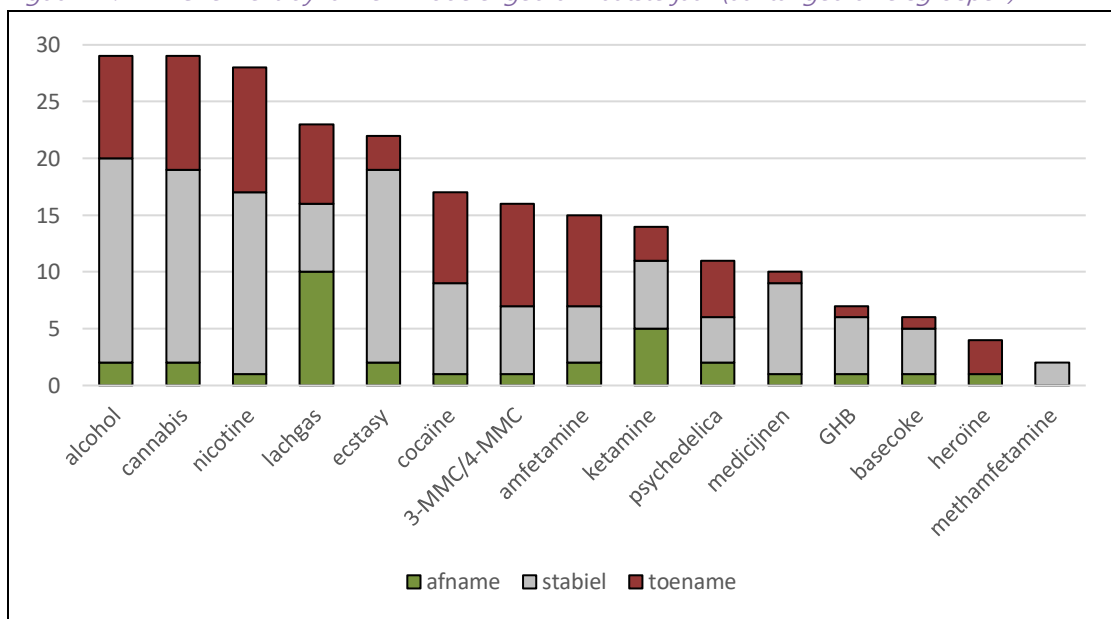
¹²² In hoofdstuk 5 geven we bij elk profiel een kernachtige beschrijving.

Figuur 12.1 Overzicht middelengebruik laatste half jaar (aantal gebruikersgroepen)¹²³

Qua dynamiek in gebruik valt vooral lachgas en in mindere mate ook ketamine op omdat bij deze middelen relatief vaak sprake is van een afname in gebruik (Figuur 12.2). Bij cocaine, 3-MMC, amfetamine en psychedelica gaat het daarentegen relatief vaak om toenemend gebruik. Dat geldt ook voor heroïne, maar de verspreiding blijft gering. Bij de andere middelen blijft het gebruik meestal stabiel.

Figuur 12.2 Overzicht dynamiek middelengebruik laatste jaar (aantal gebruikersgroepen)

¹²³ Een enkele keer kon een professional geen goede inschatting van de prevalentie geven, maar gaf wel aan dat gebruik was afgenomen. We tellen dit als gebruikersgroep en gaan ervan uit dat het dan om slechts enkele gebruikers (1-10%) gaat.

Dat er over het algemeen vaker stijgend dan dalend gebruik wordt gerapporteerd, is inherent aan de inclusiecriteria van de risicogroepen: bij weinig of geen middelengebruik valt de groep buiten deze monitor. Dat neemt dus niet weg dat het ene middel meer toename laat zien dan het andere middel. Of dat individuele middelen een daling laten zien.

12.4 ALCOHOL, CANNABIS EN NICOTINE

In de tweede meting (2020-2021) die midden in de coronaperiode plaats vond, nam het gebruik van stimulantia (vooral ecstasy en amfetamine) flink af, in tegenstelling tot andere meer dempende middelen (cannabis, alcohol en lachgas) die over de hele linie (fors) toenamen, evenals 3-MMC dat zich in sommige delen van het land in groepen wist te ontpoppen tot dé coronadrug. In deze meting zien we bij alcohol en cannabis nog iets terug van dat beeld.

ALCOHOL (ZEER GROTE DIFFUSIE, MEESTAL STABIEL)

- In elke groep wordt alcohol (n=29) gedronken; in de meeste daarvan drinkt driekwart tot iedereen (n=16). Bij twee derde (n=18) is alcohol stabiel gebleven, in 2 groepen afgenomen, maar bij een derde (n=9) toegenomen.
- De groepen die het meest drinken komen uit dorpen (o.a. boeren-, veen- of maritiem verleden, eilanden) waar vaak (nog) sprake is van een 'rijke' alcoholcultuur en waar confessionele partijen nog relatief veel invloed hebben in de gemeente.
- Jongeren met een migratieachtergrond (vaak in grote steden) drinken beduidend minder. Alcohol heeft een negatiever imago, met uitzondering van groepen die vooral sterke drank als statussymbool omarmen.
- Voor (bijna) alle groepen geldt dat alcohol voornamelijk in het weekend wordt gebruikt.
- Alcohol wordt het meest gecombineerd met cannabis (vooral in het weekend). In sommige groepen (*expressionisten* en *eigenheimers*) ook met amfetamine, 3-MMC of cocaïne (vaak jongvolwassenen).
- Verschillende professionals maken zich zorgen over het overmatige drink- en bingegegedrag (minimaal 20 glazen) en het (fors) drinken op jonge leeftijd. Professionals zien soms al op vroege leeftijd lichamelijke, geestelijke en sociale risico's bij stevige drinkers.

CANNABIS (ZEER GROTE DIFFUSIE, MEESTAL STABIEL)

- In elke groep wordt cannabis (n=29) gebruikt; in de meeste daarvan blowt driekwart tot iedereen (n=17). Bij de meeste groepen (n=17) is het cannabisgebruik stabiel gebleven, in 2 groepen afgenomen, en bij een derde (n=10) toegenomen.
- Bij jongeren met een niet-westerse achtergrond geldt cannabis als een belangrijk middel en vaak met een positievere imago dan alcohol waar meer taboe op rust. Cannabis wordt makkelijker gedeeld met vrienden (hang naar groepsbinding). Cannabis domineert vooral bij urban- en straatculturen (*gangsta's*),
- Voor (bijna) alle groepen geldt dat cannabis, in tegenstelling tot alcohol, ook geregeld doordeweeks wordt gebruikt. In veel groepen wordt elke dag geblowd.

- Cannabis wordt het meest gecombineerd met alcohol (vooral in het weekend), maar ook met lachgas.
- Professionals maken zich bij stevige blowers zorgen over hun problematisch cannabisgebruik, hetgeen resulteert in stagnatie, te laat komen, spijbelgedrag en vroegtijdige schooluitval. Veel jongeren ontkennen of bagatelliseren hun riskante blowgedrag. Een deel gebruikt cannabis als zelfmedicatie voor ADHD-klachten.

NICOTINE (TABAK, VAPEN EN SNUS) (ZEER GROTE DIFFUSIE, MEESTAL STABIEL)

- In vrijwel elke groep wordt nicotine (n=28) gebruikt; in de meeste daarvan rookt, vaped of snust driekwart tot iedereen (n=17). In de meeste groepen (n=16) is nicotine stabiel gebleven, in 1 groep afgenomen, maar bij een derde (n=11) toegenomen.
- Er vindt een snelle popularisering plaats van **vapen** onder jongeren in zowel dorpen als steden. Ook vindt veel straatverkoop plaats. Vapen wordt gecombineerd met alcohol, tabak, cannabis en soms lachgas. De impact van vapen is groot en sommige professionals vinden het frustrerend dat het afkalvende gebruik van sigaretten in de afgelopen jaren door de opmars van vapen teniet wordt gedaan. Veel jongeren vinden vapen cool (o.a. gadget, smaakjes) en vinden dat het niet schadelijk is voor de gezondheid.
- Het gebruik van **snus** is vooral populair onder jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond. Snus wordt niet alleen in de vrije tijd gebruikt, maar ook op school en tijdens het werk.

12.5 STIMULANTIA

Ecstasy, cocaïne, 3-MMC en amfetamine worden gerekend tot de stimulantia met een (mild) eufore werking. Opvallend is de opmars van 3-MMC (n=16) die ondanks het verbod populair blijft en qua verspreiding amfetamine (n=15) verdrongen heeft van de derde plaats en cocaïne (n=17) op de hielen zit. Veel stimulantia worden aangeschaft met behulp van (vrienden)dealers.

ECSTASY (GROTE DIFFUSIE, MEESTAL STABIEL)

- Ecstasy wordt in driekwart van de groepen (n=22) gebruikt, met daarbinnen gebruikersfracties oplopend van klein (1-10%) tot (bijna) iedereen (75-100%). Na alcohol, nicotine, cannabis en lachgas, is ecstasy het meest verspreid binnen groepen en is prevalent in alle regio's. In de meeste gebruiksgroepen (n=17) is ecstasy stabiel gebleven, in 2 groepen afgenomen en bij 3 groepen toegenomen.
- In de niet-gebruikende groepen (n=7), in meerderheid van niet-westerse komaf, is ecstasy een onbekend, maar ook onbemind middel vanwege het hevige roeseffect en de status van harddrug.
- Ecstasy is vooral verbonden met elektronische muziek en bijhorende events. De *expressionisten* (o.a. hardcore, techno, drum & bass) zijn de meest fanatieke en frequente gebruikers en combineren ook het vaakst met andere middelen. Jongere gebruikers nemen

ecstasy ook op locaties dicht bij huis: in de keet, op straat, in het bos en op verjaardagen en thuisfeestjes.

COCAÏNE (MATIGE DIFFUSIE, VAAK TOENAME)

- In ruim de helft van de groepen (n=17) wordt cocaïne gebruikt; met daarbinnen gebruikersfracties oplopend van klein (1-10%) tot (bijna) iedereen (75-100%). Cocaïne is in alle regio's prevalent. In de helft van de gebruikersgroepen (n=8) is cocaïne stabiel gebleven, maar in de andere helft (n=8) nam het gebruik toe. Binnen 1 gebruikersgroep nam het cocaïnegebruik af.
- Het gebruik van cocaïne is minder setting-specifiek als ecstasy, en in sommige dorpen een vaste waarde in combinatie met alcohol. Cocaïne wordt in de (natte) horeca gebruikt, in de auto, op straat, bij vrienden of solistisch na (en soms tijdens) het werk. Sommige groepen zijn gevoelig voor het statusverhogende imago van cocaïne.
- Binnen gebruikersgroepen is er sprake van recreatief maar soms ook problematisch en ongeremd gebruik (vooral jongvolwassenen) met daarbij horende sociale en geestelijke gezondheidsrisico's.

3-MMC (MATIGE DIFFUSE, MEESTAL TOENAME)

- In ruim de helft van de groepen (n=16) wordt 3-MMC gebruikt; met daarbinnen gebruikersfracties oplopend van klein (1-10%) tot driekwart of meer (75-100%). In de meeste gebruikersgroepen (n=9) is het gebruik van 3-MMC toegenomen; het gebruik is in 6 groepen stabiel gebleven en in 1 groep afgenomen.
- Ten opzichte van de tweede meting zijn er meer groepen bijgekomen waarbinnen het middel wordt gebruikt; de subgroepjes gebruikers binnen de groepen zijn echter kleiner geworden.
- Populair geworden in coronatijd blijft 3-MMC ook in deze meting gewild in veel groepen. Verbod of niet. Het middel vindt zijn weg vanwege het gewenste stimulerende effect. Het verbod heeft er wel toe geleid dat webwinkels allerlei varianten aanbieden en dat wat bij bezorgdiensten moet doorgaan voor 3-MMC dat vaak ook niet is.
- In gebieden waar veel alcohol wordt gedronken wordt het middel onderling veel uitgedeeld en geprezen als 'speed zonder stigma'.
- Meer jongeren zijn excessiever (meerdere grammen per sessie) en meer chronisch gaan gebruiken. In sommige groepen gebruiken jongeren vaker solistisch vanwege de angst voor uitsluiting. In meer groepen dringt het besef door van negatieve effecten op de gezondheid. Professionals zien meer jongeren zoeken naar hulp en behandeling.

AMFETAMINE (MATIGE DIFFUSIE, MEESTAL TOENAME)

- In ongeveer de helft van de groepen (n=15) wordt amfetamine gebruikt; met daarbinnen gebruikersfracties variërend van klein (1-10%) tot meer dan de helft (50-75%). Bij de helft van de gebruikersgroepen (n=8) is het gebruik van amfetamine toegenomen; een derde (n=5) is stabiel gebleven en in 2 groepen is het gebruik afgenomen.

- Amfetamine heeft minder status onder gebruikers dan cocaïne, maar lang niet iedereen is daar gevoelig voor. Met amfetamine blijf je net zo lang op je benen staan en het is ook nog veel goedkoper.
- Amfetamine wordt gecombineerd met cannabis en/of alcohol.

12.6 NARCOSEMIDDELEN

Lachgas (n=23) blijft net als in de tweede meting (2020-2021) het populairste narcosemiddel, vergeleken met ketamine (n=14) en GHB (n=7). Hoewel de populariteit van lachgas dwars door alle jongerenculturen en leefstijlen loopt, is er sprake van een dalende populariteit. De diffusie (verspreiding) van ketamine blijft matig over de hele linie, maar in de groepen lijkt de belangstelling toe te nemen. Het GHB-gebruik blijft gering.

LACHGAS (GROTE DIFFUSIE, MEESTAL AFNAME)

- In twee derde van de groepen (n=23) wordt lachgas gebruikt; met daarbinnen gebruikersfracties variërend van klein (1-10%) tot bijna iedereen (75-100%). Bij bijna de helft van de gebruikersgroepen (n=10) is het gebruik afgenomen; bij een derde (n=7) toegenomen; een kwart (n=6) is stabiel gebleven.
- De huidige daling van gebruik ten opzichte van de tweede meting (2020-2021) vertaalt zich in minder en kleinere gebruikersgroepen.
- De professionals noemen verschillende redenen voor de daling: stringere handhaving bij de distributie van tanks als gevolg van het verbod; en groeiende bewustwording bij jongeren van negatieve gezondheidseffecten in de eigen omgeving.
- Ondanks de afname van lachgas, blijft er fors (vaak solistisch) gebruik, onder jongeren in grote steden (vooral Randstad) met een migratieachtergrond, bij wie zich ook de meeste gezondheidsproblemen (lichamelijk, geestelijk en sociaal) voordoen.
- Sinds het verbod worden ook andere typen wegwerptanks op de gebruikersmarkt gezien.

KETAMINE (MATIGE DIFFUSIE, VAAK AFNAME)

- In een kleine helft van de groepen (n=14) wordt ketamine gebruikt; met daarbinnen gebruikersfracties variërend van klein (1-10%) tot ruim de helft (50-75%). Bij een kleine kwart van de gebruikersgroepen (n=3) is het gebruik toegenomen; bijna een kleine helft (n=6) stabiel gebleven; maar bij ruim een derde (n=5) is het gebruik afgenomen.
- Ketamine is vooral populair bij groepen die (veel) uitgaan (*expressionisten*) en wordt gecombineerd met stimulantia en cannabis.
- De effecten geven een mild hallucinerend en apart afwezigheidsgevoel met een andere beleving van tijd, ruimte en zwaartekracht.

GHB (GERINGE DIFFUSIE, MEESTAL STABIEL)

- In een kwart van de groepen (n=7) wordt GHB gebruikt; met daarbinnen gebruikersfracties variërend van klein (1-10%) tot een kwart (11-25%). Het gebruik is meestal stabiel gebleven (n=5); in 1 groep afgenomen en in 1 groep gestegen.

- Professionals denken dat problematisch GHB-gebruik in sommige nog jonge groepen zich mogelijk later in de gebruikerscarrière zal gaan ontwikkelen.

12.7 OVERIGE MIDDELEN

Ten slotte blijven er nog enkele middelen over die in geringe mate worden gebruikt. Met uitzondering van 3-MMC (en varianten) hebben jongeren weinig ervaring met andere nieuwe psychoactieve stoffen (NPS). Psychonauten die telkens met iets anders komen zijn er nauwelijks, hoewel er wel psychedelica worden gebruikt (n=11) en daarover relatief vaak toenemend gebruik wordt gerapporteerd (n=5). Andere middelen die gebruikt worden in sommige gemarginaliseerde groepen (*getroebleerden*) zijn basecoke (n=6), heroïne (n=4) en methamfetamine (n=2).

REFERENTIES

Beurmanjer H (2021) *When the party is over. Addressing clinical challenges in patients with GHB use disorders*. Proefschrift, Radboud Universiteit Nijmegen.

Boekholt M (2021) *What's the scoop? A sociological and concurrent triangulation approach towards the news media on and wastewater-based epidemiology for use in Dutch municipalities*. Masterscriptie, Universiteit Utrecht.

Brink M, Van den Broek A & Ramkers C (2021) *Ervaringen van studenten met onderwijs en toetsen op afstand tijdens Corona*. ISO Researchned.

Buiks PEJ (1983) *Surinaamse jongeren op de Kruiskade: overleven in een etnische randgroep*. Van Loghum Slaterus.

CAM (2011) Risicoschatting Gamma Hydroxyboterzuur. Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs.

CAM (2019) Risicobeoordeling lachgas. Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs.

CAM (2021) Quick Scan rapportage van 3-MMC. Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs.

CBS (2020) Landelijke Jeugdmonitor 2020. Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2019) Armoede & sociale uitsluiting 2019. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Collins R (2004) *Interaction ritual chains*. Princeton University Press.

De Jong JD (2007) *Kapot moeilijk: een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Aksant.

De Wilde EJ, Smeets L, de Greeff J, Den Hollander W & Monshouwer K (2020) *Het IJslandse preventiemodel in Nederland. Tussenevaluatie van het beleidsvormend leertraject voor de aanpak van middelengebruik onder jongeren*. Trimbos-instituut.

Doekhie J, Nabben T & Korf DJ (2010) *NL. Trendwatch: gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2008-2009*. Rozenberg Publishers.

Duff C (2005) Party drugs and party people: examining the 'normalisation' of recreational drug use in Melbourne, Australia. *International Journal of Drug Policy*, 16: 161-168.

El Hadioui I (2011) *Hoe de straat de school binnendringt*. Van Gennep.

Ferwerda H, Brouwer N, Hölzken I & Kroes L (2021) *Misdaadcarrières voorkomen en doorbreken. Van analyse van het netwerk naar aanpak*. Bureau Beke en Politie Eenheid Amsterdam.

- Ferwerda H & Van Ham T (2017) Lessen uit de aanpak van jeugdgroepen. *Justitiële Verkenningen*, 1: 112-126.
- Fitzgerald R, Mazzerole L & Mazzerole R (2013) Drug normalisation and Australian youth: group differences in the social accommodation of drug use. *Journal of Youth Studies*, 16(7): 901-915.
- Hartogsohn I (2017) Constructing drug effects: a history of set and setting. *Drug Science, Policy and Law*, 3: 1-17.
- Hayward JK (2004) *City Limits: Crime Consumer Culture and the Urban Experience*. Glasshouse.
- Hoijsink TAE (2007) *Cohesieve krachten in groepen*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Huijnk W (2018) *De religieuze beleving van moslims in Nederland. Diversiteit en verandering in beeld*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ilan J (2015) *Understanding street culture. Poverty, crime, youth and cool*. Palgrave MacMillan.
- IVZ (2013) *GHB-hulpvraag in Nederland. Belangrijke ontwikkelingen van de hulpvraag voor GHB-problematiek in de verslavingszorg 2007-2012*. IVZ Verslavingszorg.
- Kaldenbach H (2004) *Respect! 99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur*. Prometheus.
- Kool L (2005) *Witgoud en vuile was. Harddrugs in het lokale maatschappelijke discours en de leefwereld van jongeren in Spakenburg*. Masterscriptie, Universiteit Utrecht.
- Korf B (2006) *Drugs zijn van de duivel. Diabolisering van drugs en drugsgebruik op Urk*. Paper, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Korf DJ, Van Aalderen H & Mann R (1989) *Drugs op het platteland: het drugsgebruik in een kleinere gemeente*. Van Gorcum.
- Korf DJ (2006) De normalisering van cannabisgebruik. *Justitiële Verkenningen*, 32(6):115-130.
- Korf DJ (2010) *Coke bij de vis: misdaad en moraal*. Vossiuspers.
- Korf DJ & Nabben T (2000) *De combiroes, gecombineerd gebruik van alcohol met cannabis, cocaïne, XTC en amfetamine*. Amsterdam: Thela Thesis.
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2019) *Antenne 2018: trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Rozenberg Publishers.
- Korf DJ & Nabben T (2014) Verward, verdoofd en verslaafd. *Verslaving*, 10(3): 45-55.
- Kozinets RV (2010) *Netnography: doing ethnographic research online*. Sage.
- Lamont M & Molnár V (2002) The study of boundaries in the social sciences. *Annual Review of Sociology*, 28: 167-195.
- Measham F (2016) The normalization thesis – 20 years later. *Drugs: Education Prevention and Policy*, 23(3): 187-189.

Measham F, Newcombe P & Parker H (1994) The normalization of recreational drug use amongst young people in North-West England. *The British Journal of Sociology*, 45(2): 397-412.

Meerkerk GJ, Van Rooij AJ, Amadmoestar SS & Schoenmakers T (2009) *Nieuwe verslavingen in zicht. Een inventariserend onderzoek naar aard en omvang van 'nieuwe verslavingen in Nederland*. IVO.

Nabben T (2023) *Alcohol, drugs en opgroei in Bunschoten. Over sappies, nakkies en kat-tenogen in een vissersdorp*. Hogeschool van Amsterdam.

Nabben T & Bahara K (2020) *Als de tank je beste vriend wordt. Problematisch lachgasgebruik bij jonge Marokkaanse Amsterdammers. Adviezen en aanbevelingen voor een interventie en preventiecampagne*. Hogeschool van Amsterdam.

Nabben T, Weijs J & Van Amsterdam J (2021) Problematic use of nitrous oxide by young Moroccan-Dutch adults, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11): 55-74.

Nabben T, Van der Pol P & Korf DJ (2017) *Roes met een luchtje. Gebruik, gebruikers en markt van lachgas*. Rozenberg Publishers.

Nabben T, Korf DJ & Tromp A (2012) *Insluiten of heenzenden: problematische GHB-gebruikers op politiebureaus, in bewaring en in verzekering*. Rozenberg Publishers.

Nabben T & DJ Korf (2016a) *Politie en GHB-problematiek op het platteland*. Politie en Wetenschap.

Nabben T & Korf DJ (2016b) Drugs in rurale gebieden: GHB-gebruik en -handel op het Nederlandse platteland. *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit*, 6(2): 59-78.

Nabben ALWM (2010) *High Amsterdam: Ritmes, roes en regels in het uitgaansleven*. Rozenberg Publishers.

Nabben T & Benschop A (2020) *Antenne 2019: trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Rozenberg Publishers.

Nabben T & Benschop A (2023) *Antenne 2022: trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Rozenberg Publishers.

NIGZ (2006). *Alcohol en werk*. Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie.

Nijkamp L & Lemmers L (2018) *Bezieling en bereikbaarheid. De aanpak van drugsproblematiek en GHB-problematiek in het bijzonder in de gemeente Twenterand*. Trimbos-instituut.

O'Gorman A (2016) Chillin, buzzin, getting mangled, and coming down: Doing differentiated normalisation in risk environments. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 23(3): 247-254.

- Parker H, Aldridge J & Measham F (1998) *Illegal leisure: the normalization of adolescent recreational drugs use, adolescence and society*. Routledge.
- Parker H, Williams L & Aldridge J (2002) The normalization of 'sensible' recreational drug use: further evidence from the North West England longitudinal study, *Sociology*, 36(4): 941-964.
- Peters E (2015) *De straatcultuur in retrospectief*. Masterscriptie, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Planken M (2018) *Drugs die kunnen we hier niet gebruiken. Denormalisatie van drugsgebruik in Oost-Brabant. Projectplan*. Novadic-Kentron.
- Presdee M (2000) *Cultural criminology and the carnival of crime*. Routledge.
- Roks RA (2015) 'Never snitch broertje, want de straat hoort het.' *Ars Aequi*, 64(5): 422-425.
- Roks R & Van den Broek J (2017) #HOUHETSTRAAT: straatcultuur op social media? *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, 7(3): 31-50.
- Roks R & Van den Broek JBA (2020) *Cappen voor Clout. Een verkennend onderzoek naar Rotterdamse jongeren, drill en geweld in het digitale tijdperk*. Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Sansone L (1992) *Schitteren in de schaduw: overlevingsstrategieën, subcultuur en etniciteit van Creoolse jongeren uit de lagere klasse in Amsterdam 1981-1990*. Het Spinhuis.
- Schwartz T, Luiten W & Kok L (2020) *Gezondheidsproblemen personen met een lage sociaal-economische status*. SEO economisch onderzoek
- Segeren M (2020) *Caught in adversity. The development, persistence and escalation of criminal behavior from a public mental health care perspective*. Proefschrift, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Shildrick T (2016) Normalisation, youth transitions and austerity. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 23(3): 264-266.
- Snoek A, Wits E, Van der Stel J & Van de Mheen D (2010) *Kwetsbare groepen, jeugdigen en (problematisch) middelengebruik: visie en interventiematrix*. Resultaten Scoren.
- Stevens G, Van Dorsselaer S, Boer M, De Roos S, Duinhof E, Ter Bogt T, Van den Eijnden R, Kuyper L, Visser D, Vollebergh W & De Looze M (2018) *HBSC 2017: Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Universiteit Utrecht.
- Stoele MJ, Verdurmen J & Maalsté N (2004) *Edam-Volendam ontzuucht*. IVO/Trimbos-instituut.
- Ter Bogt T (1987) *Opgroeien in Groenlo: jongeren, zingeving en levensbeschouwing*. Acco.
- Ter Bogt T & Hibbel B (red.) (2000) *Wilde jaren. Een eeuw jeugdcultuur*. Lemma.

- Van Amsterdam JGC, Ramaekers JG, Verkes RJ, Kuypers KPC, Goudriaan AE & Van den Brink W (2020) Alcohol- and drug-related public violence in Europe. *European Journal of Criminology*, 17(6): 806-825.
- Van den Broek JBA (2013) *Van de straathoek naar Facebook. Een onderzoek naar het gebruik van sociale media door jongeren binnen de straatcultuur*. Masterscriptie, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Van der Laan AM & Beerthuizen MGJ (red.) (2018) *Monitor Jeugdcriminaliteit 2017*. WODC/CBS.
- Van Gemert FHM (1998) *Ieder voor zich. Kansen, cultuur en criminaliteit van Marokkaanse jongens*. Het Spinhuis.
- Van Grinsven S & Verwest A (2017) Vijf jaar Aanpak Top600: waar staan we nu? *Justitiële Verkenningen*, 43(1): 127-141.
- Van Gundy KT (2006) *Substance abuse in rural and small town America*. University of New Hampshire.
- Van Hout C (2011) Differentiated normalization and drug transitions among rural youth in Ireland. *Drugs: education, prevention and policy*, 18(2): 124-131.
- Van Laar MW & Van Ooyen-Houben MMJ (red.) (2016) *Jaarbericht Nationale Drug Monitor 2015*. Trimbos-instituut.
- Van Laar M, Cruts G, Van Miltenburg C, Strada L, Ketelaars T, Croes E, Beenackers E & Meijer R (2020) *Jaarbericht Nationale Drug Monitor 2019*. Trimbos-instituut.
- Van Rooij A, Schoenmakers AM & Van de Mheen D (2011) *Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik 2009: De kerncijfers*. IVO.
- Van Strijen F & Postema S (2009) *Van de Straat: De straatcultuur van jongeren ontrafeld*. SWP Uitgevers.
- Weenink D (2011) Geweld en de alcoholcultuur van plattelandsjongeren. *Justitiële Verkenningen*, 37(4): 43-64.
- Weerman FM, Lovegrove PJ & Thornberry T (2015) Gang membership transitions and its consequences: exploring changes related to joining and leaving gangs in two countries. *European Journal of Criminology*, 12: 70-91.
- Weerman F (2017) Social media en smartphones als verklaring voor de daling in jeugdcriminaliteit? *Justitiële verkenningen*, 43 (1) 71-87.
- Wisselink DJ, Kuijpers WGT & Mol A (2015) *Kerncijfers Verslavingszorg 2014*. IVZ.
- Weijers I & Eliaerts C (2008) *Jeugdcriminologie, achtergronden van jeugdcriminaliteit*. Boom Juridische Uitgevers.

Whyte WF (1993) (orig. 1943) *Street corner society. The social structure of an Italian slum.* University of Chicago Press.

Young J (2007) *The Exclusive Society.* Sage.

Zinberg NE (1984) *Drug, Set and Setting.* Yale University Press.

Zoutendijk A (2005) *Aan lagerwal? Een verkenning van harddrugsgebruik op Urk.* Masterscriptie, Universiteit Utrecht.

TABELLEN

Tabel 1	<i>Groepen Noord</i>	117
Tabel 2	<i>Groepen Oost</i>	117
Tabel 3	<i>Groepen Zuid</i>	118
Tabel 4	<i>Groepen West</i>	119
Tabel 5	<i>School en werk</i>	120
Tabel 6	<i>Thuisituatie, woonomgeving en delinquentie</i>	121
Tabel 7	<i>Alcohol, nicotine en cannabis</i>	122
Tabel 8	<i>Ecstasy, cocaïne en 3-mmc/4-mmc</i>	123
Tabel 9	<i>Amfetamine, lachgas en ketamine</i>	124
Tabel 10	<i>GHB, basecoke en heroïne</i>	125
Tabel 11	<i>Methamfetamine, psychedelica en medicijnen</i>	126

Tabel 1 Groepen Noord

	KENMERKEN				
	stad/dorp "Pseudoniem"	aantal jongeren (kerngroep)	gem. leeftijd	man	afkomst meerderheid (belangrijkste niet-Nederlandse groepen)
NOORD					
RN01FR	dorp "Fries streekdorp"	16	20	80%	gemengd (Oost-Europees)
RN02DR	stad "Motorstad"	30	18	70%	Nederlands
RN03NH	eiland (dorpen) "Waddeneiland"	15	16	90%	Nederlands

Tabel 2 Groepen Oost

	KENMERKEN				
	stad/dorp "Pseudoniem"	aantal jongeren (kerngroep)	gem. leeftijd	man	afkomst (belangrijkste niet-Nederlandse groepen)
OOST					
RO01GE	dorp "Gelders grensdorp"	10	18	90%	Nederlands
RO02GE	stad "Stad aan de Nederrijn"	20	15	75%	Nederlands (Marokkaans, Turks, Pools)
RO03GE	dorp "Betuws dorp"	15	18	100%	Nederlands
RO04GE	stad "Rode stad"	12	15	100%	Nederlands
RO05GE	dorp "Veluws esdorp"	40	22	80%	Nederlands (Syrisch, Somalisch)
RO06GE	stad "Hanzestad"	20 (10)	18	70%	Nederlands

Tabel 3 Groepen Zuid

	KENMERKEN				
	stad/dorp <i>"Pseudoniem"</i>	aantal jongeren (kerngroep)	gem. leeftijd	man	afkomst (belangrijkste niet-Nederlandse groepen)
ZUID					
RZ01LI	dorp <i>"Grensplaats aan de Maas"</i>	20	17	100%	Nederlands
RZ02LI	stad <i>"Stad in de mijnstreek"</i>	12 (4)	20	80%	Nederlands
RZ03NB	dorp <i>"Parel van Brabant"</i>	30 (10)	18	95%	Nederlands
RZ04NB	dorp <i>"Brabants ondernemersdorp"</i>	15 (7)	16	100%	Nederlands (Turks; Antilliaans)
RZ05ZE	stad <i>"Havenstad"</i>	13	16	100%	niet-Nederlands (Syrisch, Somalisch)
RZ06LI	stad <i>"Bourgondische stad"</i>	15	15	70%	Nederlands (Marokkaans, Sinti)
RZ07LI	stad <i>"Grensstad in het Heuvelland"</i>	10	18	90%	gemengd (Oost-Europees, Syrisch, Sinti)
RZ08NB	dorp <i>"Brabants kerkdorp"</i>	30 (8)	16	100%	Nederlands (Marokkaans)
RZ09NB	stad <i>"Lichtstad"</i>	10	15	100%	gemengd (Turks, Antilliaans)

Tabel 4 Groepen West

	KENMERKEN				
	stad/dorp	aantal jongeren (kerngroep)	gem. leeftijd	man	afkomst (belangrijkste niet-Nederlandse groepen)
ZUID					
RW01FL	stad <i>"Stad in de polder"</i>	15 (6)	16	100%	niet-Nederlands (Surinaams, Antilliaans)
RW02UT	stad <i>"Keistad"</i>	15	16	50%	Nederlands
RW03NH	stad <i>"Industriestad"</i>	10	17	100%	niet-Nederlands (Syrisch, Palestijns, Afghaans)
RW04NH	stad <i>"Schildersstad"</i>	30 (15)	17	50%	Nederlands
RW05ZH	dorp <i>"Bollendorp"</i>	20	16	70%	Nederlands
RW06ZH	dorp <i>"Badplaats"</i>	150 (50)	21	95%	Nederlands
RW07UT	stad <i>"Domstad"</i>	15	17	100%	niet-Nederlands (allen Marokkaans)
RW08ZH	eiland (dorpen) <i>"zuidelijk eiland"</i>	350	16	70%	Nederlands (Somalisch, Syrisch, Antilliaans)
RW09ZH	stad <i>"Hofstad"</i>	30	18	100%	niet-Nederlands (Marokkaans, Antilliaans, Somalisch)
RW10NH	stad <i>"Amsterdam-Oost"</i>	30	27	100%	niet-Nederlands (allen Marokkaans)
RW11NH	stad <i>"Amsterdam-Noord"</i>	20	20	100%	gemengd

Tabel 5 School en werk

	SCHOOL EN WERK		
	schoolgaand	werkend	werkloos
NOORD			
RN01FR	33%	33%	33%
RN02DR	50%	10%	40%
RN03NH	80%	20%	0%
OOST			
RO01GE	40%	50%	10%
RO02GE	50%	40%	10%
RO03GE	30%	70%	0%
RO04GE	85%	15%	0%
RO05GE	40%	40%	20%
RO06GE	80%	10%	10%
ZUID			
RZ01LI	50%	50%	0%
RZ02LI	8%	0%	92%
RZ03NB	45%	45%	10%
RZ04NB	70%	30%	0%
RZ05ZE	40%	30%	30%
RZ06LI	100%	0%	0%
RZ07LI	20%	40%	60%
RZ08NB	75%	25%	0%
RZ09NB	100%	0%	0%
WEST			
RW01FL	25%	25%	50%
RW02UT	100%	0%	30%
RW03NH	90%	10%	0%
RW04NH	83%	10%	7%
RW05ZH	70%	20%	10%
RW06ZH	15%	75%	10%
RW07UT	40%	45%	15%
RW08ZH	63%	16%	21%
RW09ZH	25%	75%	0%
RW10NH	30%	40%	30%
RW11NH	30%	40%	30%

Tabel 6 *Thuisituatie, woonomgeving en delinquentie*

	THUISITUATIE		WOONOMGEVING		DELINQUENTIE	
	wel problemen	geen problemen	wel problemen	geen problemen	wel problemen	geen problemen
NOORD						
RN01FR	20%	80%	10%	90%	20%	80%
RN02DR	70%	30%	90%	10%	80%	20%
RN03NH	100%	0%	10%	90%	80%	20%
OOST						
RO01GE	10%	90%	100%	0%	0%	100%
RO02GE	90%	10%	90%	10%	90%	10%
RO03GE	20%	80%	0%	100%	10%	90%
RO04GE	15%	85%	0%	100%	0%	100%
RO05GE	90%	10%	70%	30%	70%	30%
RO06GE	60%	40%	10%	90%	20%	80%
ZUID						
RZ01LI	20%	80%	0%	100%	20%	80%
RZ02LI	100%	0%	100%	0%	100%	0%
RZ03NB	30%	70%	20%	80%	30%	70%
RZ04NB	50%	50%	?	?	33%	66%
RZ05ZE	80%	20%	30%	70%	80%	20%
RZ06LI	50%	50%	75%	20%	80%	20%
RZ07LI	40%	60%	40%	60%	80%	20%
RZ08NB	75%	25%	50%	50%	60%	40%
RZ09NB	50%	50%	?	?	50%	50%
WEST						
RW01FL	45%	55%	0%	100%	45%	55%
RW02UT	90%	10%	50%	50%	70%	30%
RW03NH	40%	60%	50%	50%	10%	90%
RW04NH	?	?	17%	83%	50%	50%
RW05ZH	65%	35%	100%	0%	40%	60%
RW06ZH	20%	80%	10%	90%	20%	80%
RW07UT	50%	50%	75%	25%	20%	80%
RW08ZH	50%	50%	50%	50%	90%	10%
RW09ZH	?	?	100%	0%	65%	35%
RW10NH	65%	35%	50%	50%	75%	25%
RW11NH	70%	30%	50%	50%	75%	25%

Tabel 7 Alcohol, nicotine en cannabis ¹²⁴

	ALCOHOL		NICOTINE		CANNABIS	
	prevalentie	dynamiek	prevalentie	dynamiek	prevalentie	dynamiek
NOORD						
RN01FR	*****	+	*****	+	*****	+
RN02DR	*****	=	****	=	*****	+
RN03NH	*****	=	*****	=	*****	=
OOST						
RO01GE	*****	=	*****	=	*****	=
RO02GE	****	=	*****	=	****	-
RO03GE	*****	=	*****	=	*****	=
RO04GE	*****	+	***	=	*****	+
RO05GE	*****	=	*****	+	****	=
RO06GE	***	=	*****	?	***	=
ZUID						
RZ01LI	*****	-	*****	=	*****	=
RZ02LI	*****	=	*****	=	*****	=
RZ03NB	*****	=	****	+	*****	+
RZ04NB	****	+	*****	+	*****	+
RZ05ZE	*****	=	****	=	*****	+
RZ06LI	****	+	****	+	***	=
RZ07LI	*****	=	****	=	****	?
RZ08NB	****	=	-	=	***	?
RZ09NB	*	=	*****	=	*****	=
WEST						
RW01FL	*	-	*	=	***	=
RW02UT	*****	=	*****	=	*****	=
RW03NH	**	+	*****	=	*****	=
RW04NH	****	+	****	+	****	+
RW05ZH	*****	=	*****	=	*****	-
RW06ZH	*****	=	*****	+	****	=
RW07UT	**	+	*****	+	***	+
RW08ZH	*****	+	*****	+	***	=
RW09ZH	***	=	**	-	*****	=
RW10NH	**	=	****	+	****	+
RW11NH	****	+	****	+	*****	+

¹²⁴ **Prevalentie:** - (0%), * (1-10%), ** (11-25%), *** (26-50%), **** (51-75%), ***** (76-100%), ? kan geen inschatting geven. **Dynamiek:** - (afgenomen), = (stabiel), + (toegenomen), ? kan geen inschatting geven. Gebruik is voor zover bekend; wanneer er geen zicht is op gebruik, wordt uitgegaan van geen gebruik.

Tabel 8 Ecstasy, cocaïne en 3-mmc/4-mmc ¹²⁵

	ECSTASY		COCAÏNE		3-MMC/4-MMC	
	prevalentie	dynamiek	prevalentie	dynamiek	prevalentie	dynamiek
NOORD						
RN01FR	****	+	**	+	***	+
RN02DR	***	=	**	=	*****	+
RN03NH	****	+	****	+	-	=
OOST						
RO01GE	**	=	*	+	*****	=
RO02GE	*	=	*	+	*	+
RO03GE	*****	+	-	=	**	+
RO04GE	**	=	-	=	*	+
RO05GE	*	=	***	=	***	=
RO06GE	***	?	-	=	-	=
ZUID						
RZ01LI	***	=	***	=	**	+
RZ02LI	***	=	-	=	***	=
RZ03NB	*****	=	**	=	***	+
RZ04NB	**	=	-	=	**	=
RZ05ZE	-	=	**	+	-	=
RZ06LI	*	=	-	=	-	=
RZ07LI	-	=	-	=	-	=
RZ08NB	-	=	-	=	-	=
RZ09NB	*	-	*	-	*	-
WEST						
RW01FL	-	=	-	=	-	=
RW02UT	*	=	**	=	*	=
RW03NH	-	=	-	=	-	=
RW04NH	**	=	*	+	-	=
RW05ZH	**	-	***	+	**	+
RW06ZH	****	=	*****	+	*	=
RW07UT	-	=	-	=	-	=
RW08ZH	***	=	*	=	**	+
RW09ZH	-	=	-	=	-	=
RW10NH	*	=	*	=	-	=
RW11NH	**	=	**	=	-	=

¹²⁵ **Prevalentie:** - (0%), * (1-10%), ** (11-25%), *** (26-50%), **** (51-75%), ***** (76-100%), ? kan geen inschatting geven. **Dynamiek:** - (afgenomen), = (stabiel), + (toegenomen), ? kan geen inschatting geven. Gebruik is voor zover bekend; wanneer er geen zicht is op gebruik, wordt uitgegaan van geen gebruik.

Tabel 9 Amfetamine, lachgas en ketamine ¹²⁶

	AMFETAMINE		LACHGAS		KETAMINE	
	prevalentie	dynamiek	prevalentie	dynamiek	prevalentie	dynamiek
NOORD						
RN01FR	****	+	***	+	**	+
RN02DR	****	+	****	+	**	=
RN03NH	***	+	*****	-	*	=
OOST						
RO01GE	*	+	-	=	-	=
RO02GE	*	+	-	=	-	=
RO03GE	****	+	****	+	**	+
RO04GE	*	-	?	-	*	-
RO05GE	-	=	*	-	?	-
RO06GE	-	=	*	?	-	=
ZUID						
RZ01LI	-	=	*	-	-	=
RZ02LI	***	=	**	+	***	-
RZ03NB	**	=	**	-	**	+
RZ04NB	-	=	***	=	**	=
RZ05ZE	-	=	*****	+	-	=
RZ06LI	-	=	**	-	-	=
RZ07LI	-	=	-	=	-	=
RZ08NB	-	=	-	=	-	=
RZ09NB	*	-	-	=	*	-
WEST						
RW01FL	-	=	*	-	-	=
RW02UT	***	+	-	=	****	=
RW03NH	-	=	****	-	-	=
RW04NH	*	+	**	+	-	=
RW05ZH	**	=	****	-	**	-
RW06ZH	***	=	****	=	*	=
RW07UT	-	=	**	+	-	=
RW08ZH	**	=	*	=	*	=
RW09ZH	-	=	*	=	-	=
RW10NH	-	=	**	-	-	=
RW11NH	-	=	****	=	-	=

¹²⁶ **Prevalentie:** - (0%), * (1-10%), ** (11-25%), *** (26-50%), **** (51-75%), ***** (76-100%), ? kan geen inschatting geven. **Dynamiek:** - (afgenomen), = (stabiel), + (toegenomen), ? kan geen inschatting geven. Gebruik is voor zover bekend; wanneer er geen zicht is op gebruik, wordt uitgegaan van geen gebruik.

Tabel 10 GHB, basecoke en heroïne ¹²⁷

	GHB		BASECOKE		HEROÏNE	
	prevalentie	dynamiek	prevalentie	dynamiek	prevalentie	dynamiek
NOORD						
RN01FR	*	+	**	+	*	+
RN02DR	*	=	*	=	-	=
RN03NH	-	=	-	=	-	=
OOST						
RO01GE	-	=	-	=	-	=
RO02GE	-	=	-	=	-	=
RO03GE	-	=	-	=	-	=
RO04GE	-	=	-	=	-	=
RO05GE	*	-	-	=	-	=
RO06GE	-	=	-	=	-	=
ZUID						
RZ01LI	-	=	-	=	-	=
RZ02LI	**	=	*	=	*	+
RZ03NB	-	=	-	=	*	+
RZ04NB	-	=	-	=	-	=
RZ05ZE	-	=	-	=	-	=
RZ06LI	-	=	-	=	-	=
RZ07LI	-	=	-	=	-	=
RZ08NB	-	=	-	=	-	=
RZ09NB	-	=	-	=	-	=
WEST						
RW01FL	-	=	-	=	-	=
RW02UT	*	=	*	?	-	=
RW03NH	-	=	-	=	-	=
RW04NH	-	=	-	=	-	=
RW05ZH	-	=	-	=	-	=
RW06ZH	*	=	?	-	?	-
RW07UT	-	=	-	=	-	=
RW08ZH	*	=	*	=	-	=
RW09ZH	-	=	-	=	-	=
RW10NH	-	=	-	=	-	=
RW11NH	-	=	-	=	-	=

¹²⁷ **Prevalentie:** - (0%), * (1-10%), ** (11-25%), *** (26-50%), **** (51-75%), ***** (76-100%), ? kan geen inschatting geven. **Dynamiek:** - (afgenomen), = (stabiel), + (toegenomen), ? kan geen inschatting geven. Gebruik is voor zover bekend; wanneer er geen zicht is op gebruik, wordt uitgegaan van geen gebruik.

Tabel 11 Methamfetamine, psychedelica en medicijnen ¹²⁸

	METHAMFETAMINE		PSYCHEDELICA		MEDIJNEN	
	prevalentie	dynamiek	prevalentie	dynamiek	prevalentie	dynamiek
NOORD						
RN01FR	-	=	****	+	***	+
RN02DR	*	=	**	=	**	=
RN03NH	-	=	-	=	*	=
OOST						
RO01GE	-	=	-	=	-	=
RO02GE	-	=	-	=	-	=
RO03GE	-	=	-	=	-	=
RO04GE	-	=	-	=	-	=
RO05GE	-	=	-	=	-	=
RO06GE	-	=	-	=	*	?
ZUID						
RZ01LI	-	=	**	+	-	=
RZ02LI	***	=	*	+	-	=
RZ03NB	-	=	**	+	-	=
RZ04NB	-	=	**	=	**	=
RZ05ZE	-	=	-	=	***	=
RZ06LI	-	=	-	=	-	=
RZ07LI	-	=	-	=	-	=
RZ08NB	-	=	-	=	-	=
RZ09NB	-	=	-	=	-	=
WEST						
RW01FL	-	=	-	=	-	=
RW02UT	-	=	***	=	-	=
RW03NH	-	=	-	=	-	=
RW04NH	-	=	*	+	-	=
RW05ZH	-	=	*	-	**	=
RW06ZH	-	=	**	-	?	-
RW07UT	-	=	-	=	-	=
RW08ZH	-	=	**	=	*	=
RW09ZH	-	=	-	=	-	=
RW10NH	-	=	-	=	-	=
RW11NH	-	=	-	=	*	=

¹²⁸ **Prevalentie:** - (0%), * (1-10%), ** (11-25%), *** (26-50%), **** (51-75%), ***** (76-100%), ? kan geen inschatting geven. **Dynamiek:** - (afgenomen), = (stabiel), + (toegenomen), ? kan geen inschatting geven. Gebruik is voor zover bekend; wanneer er geen zicht is op gebruik, wordt uitgegaan van geen gebruik.